

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Pahor

Socialistična družbena ureditev po koncu hladne vojne na primeru Bolivarske republike
Venezuele

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Pahor

Mentor: doc. dr. Marko Lovec

Socialistična družbena ureditev po koncu hladne vojne na primeru Bolivarske republike
Venezuele

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

ZAHVALE

Zahvaljujem se doc. dr. Marku Lovcu, ker je sprejel mentorstvo diplomske naloge, me vseskozi podpiral in usmerjal moje delo. Prispeval je veliko dragocenih nasvetov in idej ter me s sprotnimi predlogi tudi prijazno opogumljal.

Zahvaljujem se veleposlaništvu Bolivarske republike Venezuele v Sloveniji, ki mi je prijazno omogočilo dostop do izvirnega teksta ustave iz leta 1999.

Zahvaljujem se sorodnikom, partnerju in prijateljem za mnoge iskrene spodbude, še posebej pa staršem, ki so verjeli vame in v moja prizadevanja.

Socialistična družbena ureditev po koncu hladne vojne na primeru Bolivarske republike Venezuele

Pričujoče delo se ukvarja z vplivi konca hladne vojne na socialistično družbeno ureditev, kakšno je v Venezueli vzpostavilo bolivarjansko revolucionarno gibanje pod vodstvom Huga Cháveza. Razprava o socializmu je zasnovana na odnosu med znanstveno interpretacijo socializma in kritikami takšne interpretacije. Ob vrsti socialističnih praks se raziskovanje usmerja k demokratično spodbujenim in v okvirih legalnih institucij izpeljanih poskusov socializma. Pokažemo, kako je konec hladne vojne omilil ostrino političnega sovraštva in izključevanja, ni pa teh problemov odpravil.

Na osnovi vpogleda v družbeno ureditev, zasnovano na sporazumu 'Punto Fijo' in skoraj štiridesetletno vladavino dveh strank t. i. 'nepremične demokracije', diplomsko delo poseže v analizo spremembe oblasti v Venezueli po volilni zmagi levo usmerjene koalicije in Huga Cháveza leta 1998. V ospredje raziskave stopijo notranjepolitične in zunanjepolitične razsežnosti, sprememba ustavnega reda ter dosežki in težave projekta t. i. 'socializma 21. stoletja'. V tem pogledu igra pomembno vlogo cena nafte oz. razpolaganje z dobičkom od njene prodaje, kar omogoča ali zavira realizacijo družbenih projektov.

V diplomskem delu posebej izpostavimo vplive globalizacije, neoliberalnih reform in uvajanja participativne demokracije, namesto zaključka pa razpravljamo o vprašanih socializma v eni državi oz. o socializmu med možnostjo in utopijo.

Ključne besede: socialistična družbena ureditev, hladna vojna, globalizacija, neoliberalizem, participativna demokracija.

The socialist social order after the end of the Cold War in the case of the Bolivarian Republic of Venezuela

The present work is dealing with the influences of the end of the Cold War on the socialist social order, as it was established by the Bolivarian revolutionary movement under the leadership of Hugo Chávez. The discussion on socialism is based on the relationship between the scientific interpretation of socialism and the criticism of such interpretation. Along with a series of socialist practices, the research focuses on democratically stimulated and within the framework of legal institutions executed attempts of socialism. It shows, how the end of the Cold War alleviated the harshness of political hatred and exclusion, but it did not eliminate these problems.

On the basis of the insight into the social order, designed on the agreement 'Punto Fijo' and almost forty years long reign of the two parties, also known as 'immovable democracy', this thesis analyses the change of authority in Venezuela after the election victory of the left-wing coalition and Hugo Chávez in 1998. Research focuses on internal and external policy dimensions, the change of the institutional order, and achievements and problems of this project, also known as '21st-century socialism'. In this respect, the price of oil, or controlling the profit deriving from its sales, plays an important role, because it enables or inhibits realization of social projects.

The thesis places particular emphasis on the impact of globalization, neoliberal reforms, and the introduction of participatory democracy, and, rather than providing conclusion, it provides the basis for a discussion on issues of socialism in one country and on socialism as a real possibility or utopia.

Key words: socialist social order, Cold War, globalization, neoliberalism, participatory democracy.

KAZALO

SEZNAM KRATIC	6
1 UVOD	8
2 TEORETIČNI OKVIR	12
2. 1 SOCIALISTIČNA DRUŽBENA UREDITEV	13
2. 2 RAZLIKE MED SOCIALISTIČNIMI REŽIMI IN NJIHOVE ZUNANJEPOLITIČNE STRATEGIJE	17
2. 3 KONEC HLADNE VOJNE, GLOBALIZACIJA IN NEOLIBERALIZEM	23
3 VENEZUELA PO KONCU HLADNE VOJNE	29
3. 1 IZ OBDOBJA RASTI V BREZNO OBUPA	30
<i>Osemdeseta leta dvajsetega stoletja</i>	
3. 1. 1 Družbenoekonomske razmere	30
3. 1. 2 Liberalne reforme	31
3. 1. 3 Spremembe v politični ureditvi	33
3. 1. 4 Zunanja politika in vloga ZDA	35
3. 2 TEŽAVNA POT K DEMOKRATIČNI ALTERNATIVI	38
<i>Nemirna devetdeseta</i>	
3. 2. 1 Gospodarska kriza	38
3. 2. 2 Politična kriza	40
3. 2. 3 Zmaga socialistične stranke na volitvah	43
3. 2. 4 Spremembe v zunanji politiki in odnosi z ZDA	45
3. 3 POSKUS S 'SOCIALIZMOM 21. STOLETJA'	49
<i>Konec dvajsetega in začetek enaindvajsetega stoletja</i>	
3. 3. 1 Krepitev vpliva politične levice v Latinski Ameriki	49
3. 3. 2 Nova venezuelska ustava	51
3. 3. 3 Socializem 21. stoletja'	54
4 NAMESTO ZAKLJUČKA	60
<i>Razprava o možnosti socializma v eni državi</i>	
5 LITERATURA	64
PRILOGA	71

SEZNAM KRATIC

AD *Acción Democrática* – Demokratična akcija (politična stranka)

ALBA *Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América* – Bolivarska zveza za ljudstva naše Amerike

BDP – Bruto domači proizvod

CIA *Central Intelligence Agency* – Ameriška centralna obveščevalna agencija

COPEI *Comité de Organización Política Electoral Independiente* – Odbor za neodvisno politično volilno organizacijo (politična stranka)

CNE *Consejo Nacional Electoral* – Nacionalni volilni svet

DR – Demokratična republika

EBR-200 *Ejército Bolivariano revolucionario* – Bolivarska revolucionarna vojska (Chávezova prevratniška celica)

GDR *Gross Domestic Product*

IMF *International Monetary Fund* – Mednarodni denarni sklad

INEC *Instituto Nacional de Estadística y Censos* – Nacionalni inštitut za statistiko

La causa R *La Causa Radical* – Radikalna pravda (politična stranka)

LDR – Ljudska demokratična republika

LR – Ljudska republika

MAS *Movimiento al Socialismo* – Gibanja za socializem (politična stranka)

MBR-200 *Movimiento Revolucionario Bolivariano* – Bolivarsko revolucionarno gibanje (Chávezovo prevratniško gibanje)

MERCOSUR *Mercado Común del Sur* – Unija za skupni trg južnoameriških držav

NATO *North Atlantic Treaty Organization* – Organizacija Severnoatlantske pogodbe

OAS *Organization of American States* – Organizacija ameriških držav

OPEC *Organization of Petroleum Exporting Countries* – Organizacija držav izvoznic nafte

OZN – Organizacija združenih narodov

PCV *Partido Comunista de Venezuela* – Komunistična stranka Venezuele

PSUV *Partido Socialista Unido de Venezuela* – Združena socialistična stranka Venezuele

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

SISOV *Sistema Integrado de Indicadores Sociales de Venezuela* – Integrirani sistem socialnih kazalcev Venezuele

SZ – Sovjetska zveza

UNASUR *Unión de Naciones Suramericanas* – Unija južnoameriških narodov

URD *Union Republicana Democratica* – Republikanska demokratična unija (politična stranka)

WB *World Bank* – Svetovna banka

ZDA – Združene države Amerike

ZSSR – Zveza sovjetskih socialističnih republik

1 UVOD

Med območji svetovnega juga, torej revnimi, vedno bolj na rob odrinjenimi državami in bogatim, tehnološko razvitim, industrializiranim severom, je še vedno prepad. To potrjujejo številne raziskave in kazalci, vključno s tistimi iz svetovnih finančnih institucij. Na omenjeno problematiko so javnost opozorili tudi analitiki Mednarodnega denarnega sklada (International Monetary Fund – IMF) Jonathan D. Ostry, Prakash Loungani in Davide Furceri. Čeprav je res, da je socialna stratifikacija prisotna tudi znotraj držav in regij, kar pomeni, da ima skoraj vsaka država svoj bogati sever in revni jug, to dejstvo ne sme zamegliti pogleda na celoto, kjer učinki liberalne globalizacije neenakost pogosto poglobljajo. Napetosti, ki jih takšne razmere povzročajo, pa ustvarjajo pogoje za družbene konflikte, radikalne reforme in revolucije.

Tudi konec hladne vojne ni ustvaril ugodnejših razmer za splošni družbeni napredek držav svetovnega juga oz. tretjega sveta, zato ni nenavadno, če so takšna okolja še posebej ugoden humus za razvoj socialističnih idej. Latinska Amerika je gotovo tisti prostor, ki je bil stoletja podrejen nekdanjim kolonialnim državam (Španija, Portugalska), kasneje pa močni severni sosedi (ZDA). Gledano v celoti, so za Latinsko Ameriko še danes značilne velike socialne razlike, revščina, nepismenost in slabe stanovanjske, zdravstvene in higienske razmere.

Predmet proučevanja in raziskovalno vprašanje

Posebej odmevno in s politološkega vidika zanimivo poglavje Latinske Amerike je dogajanje v Venezueli, kjer se zadnji dve desetletji odvija proces preoblikovanja iz klasične buržoazno-demokratske družbene ureditve v socialistično. Politični in širši družbeni prostor v državi je namreč zaznamovala volilna zmaga levo usmerjene koalicije, (kasneje-2004) Združene socialistične stranke Venezuele (PSUV) in izvolitev Huga Cháveza za predsednika države (1998). Hugo Chávez, oster kritik politike ZDA in neoliberalne globalizacije ter ognjevit zagovornik pravičnejših odnosov med ljudmi in državami, je kmalu po izvolitvi uvedel vrsto ukrepov v korist revnih družbenih slojev.

Aktualna notranjepolitična in gospodarska ureditev Bolivarske republike sloni na ustavi, sprejeti leta 1999 in na reformah, ki so omogočile večinski vpliv države v podjetjih, vezanih na naftno industrijo. Cena nafte oz. razpolaganje z dobičkom od prodaje nafte namreč omogoča ali zavira realizacijo vseh pomembnejših družbenih projektov. Za zunanjo politiko države je značilno intenzivno sodelovanje s Kubo in sorodnimi (levo usmerjenimi)

latinskoameriškimi režimi, njene širše mednarodne odnose pa opredeljuje tesna povezanost z Ljudsko republiko Kitajsko, z Rusko federacijo in z Islamsko republiko Iran.

Predmet moje diplomske naloge je zajet v raziskovalnem vprašanju, ki se glasi: **kakšne so možnosti socialistične družbene ureditve po koncu hladne vojne na primeru Bolivarske republike Venezuele**. Raziskovala bom možnosti in omejitve Venezuele za razvoj v smeri neodvisne, socialno vzdržne in demokratične družbe in iskala odgovor(e) na vprašanje, kako uvajanje političnih sprememb v državi in sprejetje socialističnega programa ('socializem 21. stoletja') po demokratičnih volitvah (in ne po nasilnem prevratu) spodbuja socialistično smer razvoja venezuelske družbe.

Upošteva je širši politični kontekst bom poskušala dognati, ali se je Venezuela resnično (dolgoročno) izvila iz primeža vojaških in drugih posegov, ki bi bili spodbujeni ali celo neposredno vodeni iz vladnih uradov mogočne severne sosede.

Opazovano obdobje, ki se začne s sporazumom 'Punto Fijo' leta 1958, bom zaključila z letom 2013, ko je umrl idejni tvorec in neposredni usmerjevalec socialistične preobrazbe Venezuele, karizmatični predsednik Hugo Chávez, za novega predsednika pa je bil izvoljen Nicolás Maduro iz iste politične stranke.

Načrt in metode

Opazovala in vzporejala bom tesno povezanost med zunanjo in notranjo politiko Venezuele ter vpliv tega odnosa na socialne in politične razmere v državi in med državami. Upoštevala bom različne socialistične prakse, razlike med njimi in njihovimi zunanjepolitičnimi strategijami, raziskala njihov vpliv na položaj in družbeni razvoj Venezuele v regiji in v svetu ter analizirala njen odziv na omenjene dejavnike.

S primerjanjem različnih virov bom skušala ugotoviti, kako je konec hladne vojne vplival na reševanje političnih konfliktov v državi, oziroma, ali je omogočil manjše tveganje za 'reševanje' družbenih nasprotij z vojaškimi udari in s tem dovolj široko odprl vrata demokratizaciji. Da bi ugotovila, kako v Venezueli sami vidijo probleme, bom uporabljala tudi primarne in sekundarne vire v izvornem jeziku.

Pri presoji ustreznosti uporabljenih virov in raziskovalnih metod se bom naslonila na teoretične definicije, pomembne za ustrezen pristop k iskanju odgovorov na raziskovalno vprašanje. Upoštevala bom kakovost metod, pomembnih za analizo raziskovalnega problema, pa tudi njihove omejitve, pri čemer bom (tudi zaradi aktualnosti in ostrine ideoloških in političnih spopadov v državi) še posebej previdna pri vprašanju zaupanja virom.

V procesu raziskovanja se bom posvetila prikazu in primerjanju različnih praks v razvoju socializma s posebnim ozirom na možnost socializma v eni državi. V konkretnih družbenih razmerah in v zgodovinskem kontekstu teorije o družbi se namreč omenjena tematika pojavlja v razpravah in stališčih, povezanih z možnostjo ali nemožnostjo socialistične preobrazbe

a) v celotni človeški družbi (t. i. svetovna revolucija) ali pa, b) neodvisno od tega, samo v njenih posameznih delih, navadno znotraj ene države.

Raziskala bom komponente, ki spodbujajo ali zavirajo socialistično smer razvoja venezuelske družbe, pri čemer bom kritično primerjala pridobljene informacije iz primarnih, sekundarnih in terciarnih virov. Ob vpogledu v povezanost njene zunanje in notranje politike bom opazovala tudi vpliv tega odnosa na socialne in politične razmere v državi in med državami. Znanstvene monografije, temeljna strokovna dela, različni dokumenti, poročila, eseji in članki mi bodo služili kot osnova pri uporabi deskriptivne analize za iskanje odgovorov na raziskovalno vprašanje. Da bi si omogočila širše zajetje vplivov na akterje venezuelskega poizkusa s socializmom 21. stoletja, bom posegla tudi v nekoliko starejšo periodiko in druge politološke in sociološke vire, ki osvetljujejo družbeni kontekst umestitve in delovanja socialističnih režimov. Pomemben del informacij bom pridobila tudi s pomočjo internetnih virov.

Struktura naloge

V uvodnih poglavjih bom raziskala konceptualna vprašanja socializma s treh ključnih vidikov: (2. 1) temeljnih (splošnih) opredelitev socialistične družbene ureditve in razvojnih konceptov (smeri razvoja) socializma, (2. 2) razlik med socialističnimi režimi in njihovimi zunanjepolitičnimi strategijami ter (2. 3) pojavov konca hladne vojne, globalizacije in (neo)liberalizma. V osrednjem delu naloge se bom posvetila opazovanju socialistične prakse v Venezueli, upoštevajoč vplive konca hladne vojne, globalizacije in neoliberalizma na politične in ekonomske procese v državi že pred zmago socialistične stranke na parlamentarnih volitvah (1998) in v obdobju po njej. Tako razčlenjeno problematiko bom obravnavala v treh sklopih: (3. 1) Iz obdobja rasti v brezno obupa (osemdeseta leta prejšnjega stoletja), (3. 2) Težavna pot k demokratični alternativi (nemirna devetdeseta leta prejšnjega stoletja) in (3. 3) Poskus s 'socializmom 21. stoletja' (od preloma stoletja naprej).

V prvem sklopu bom opazovala slabšanje gospodarskih in družbenih razmer v državi skozi odločujoč vpliv padanja cen nafte in neuspešnih intervencij z neoliberalnimi reformami po čilskem vzoru iz sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Raziskala bom poglobljanje družbene krize tudi z vidika krhanja notranjepolitične ureditve, kakršno je uveljavil sporazum

'Punto Fijo' iz leta 1958, hkrati pa bom ugotavljala, kako skuša oblast, ob podpori ZDA, zadržati obstoječe stanje in ohraniti privilegije.

V drugem sklopu se bom najprej posvetila naraščajoči gospodarski krizi devetdesetih let prejšnjega stoletja in vse večjemu prepadu med bogatimi in revnimi. Pozorna bom na rastoče nezaupanje v delovanje institucij države in na poskuse v iskanju alternative, med drugim tudi z državnim udarom. V tem razdelku bom prikazala in analizirala ključen dogodek moje diplomske naloge, se pravi zmago Združene socialistične stranke (oz. koalicije strank in gibanj) Venezuele na parlamentarnih volitvah in zmago njenega kandidata Huga Cháveza na predsedniških volitvah. Tej zmagi je že ob koncu devetdesetih let sledil preobrat v notranji in tudi v zunanji politiki ter ohladitev odnosov z ZDA.

V tretjem sklopu bom predstavila naraščanje vpliva politične levice v Latinski Ameriki v prvem in delno tudi v drugem desetletju enaindvajsetega stoletja, opisala bom osnovne smernice nove venezuelske ustave in jo v nekaterih elementih primerjala s prejšnjo ter prikazala niz političnih, socialnih in gospodarskih reform predsednika Cháveza. Posebej se bom zaustavila pri analizi dosežkov in težav uresničevanja njegovega projekta 'socializem 21. stoletja' in izpostavila nekaj ključnih vprašanj preobrazbe venezuelske družbe.

V zaključnem delu diplomske naloge bom razpravljala o možnosti socializma v eni državi oziroma, o socializmu med možnostjo in utopijo.

2 TEORETIČNI OKVIR

Družbena ureditev Bolivarske republike Venezuele temelji na ustavi, sprejeti leta 1999, komaj leto dni po volilni zmagi Huga Cháveza in njegove politične koalicije, ki je popeljala državo na pot socialistične preobrazbe. Dogajanja v tej smeri se odvijajo znotraj geostrateških razmerij svetovne politike, ki jih v splošnem zaznamujejo konec hladne vojne, globalizacija in neoliberalizem. Da bi mogla čim bolj celostno osvetliti raziskovalno vprašanje moje diplomske naloge, še posebej poglavja o političnih in družbenoekonomskih procesih v Venezueli po koncu hladne vojne, se bom najprej posvetila temeljnim konceptualnim vprašanjem socializma in njegovih zunanjepolitičnih strategij ter jih tako umestila v celotno raziskavo kot njen teoretični okvir.

V pričujočem poglavju bom raziskala konceptualna vprašanja socializma, upošteva tri ključne vidike: (2. 1) temeljne (splošne) opredelitve socialistične družbene ureditve in razvojne koncepte (smeri razvoja) socializma, (2. 2) razlike med socialističnimi režimi in njihovimi zunanjepolitičnimi strategijami ter (2. 3) konec hladne vojne, globalizacijo in (neo)liberalizem. Na tej osnovi bom v nadaljevanju razpravljala o družbenoekonomskih in političnih razmerah v Venezueli pred in po spremembi družbene ureditve (1999). Predpostavljam, da bom po tej poti mogla ugotovitve z ustrezno zanesljivostjo posplošiti in na osnovi analize oblikovati sklepno misel o zastavljenem raziskovalnem vprašanju.

2. 1 SOCIALISTIČNA DRUŽBENA UREDITEV

V zvezi z vprašanjem, kako razpravljati o socializmu oz. o socialistični družbeni ureditvi, se navezujem na politološke in sociološke teorije družbe, ki tematizirajo (tudi) omenjeno problematiko (Alatri 1980). Za potrebe moje raziskave bom izpostavila štiri ravni, znotraj katerih pričakujem najbolj ustrezne odgovore. Prvič, gre za nastavke razprave med znanstveno interpretacijo socializma in kritikami takšne interpretacije (Engels 1968, 547–636). Drugič, gre za vrsto socialističnih praks z udejanjeno in nato (tudi) formalno odpravljenno socialistično družbeno ureditvijo.¹ Tretjič, gre za nekaj držav² z deklarirano socialistično ureditvijo, ki pa imajo zelo specifično in z vidika splošnih značilnosti socializma³ dokaj nekonsistentno notranjepolitično, zunanjepolitično in gospodarsko politiko. In četrtič, gre za demokratično spodbujene in v okvirih legalnih institucij izpeljane poskuse uveljavljanja socializma z bolj ali manj radikalnimi reformami znotraj nekaterih držav Latinske Amerike, še posebej Venezuele.

V mednarodnem političnem diskurzu o socializmu pred in po objavi Manifesta komunistične stranke (1848), ki v nekem smislu traja še danes, zasledimo pahljačo različnih mnenj: od dobesednega (dogmatskega) sprejemanja Marxovih in Engelsovih stališč, do zavračanja temeljnih postavk Manifesta in ukrepov, ki se nanašajo na način prehoda iz kapitalistične v socialistično družbeno ureditev (Marx in Engels 2009, 122–123).

Čeprav je bila diskusija o socialistični družbeni ureditvi v drugi polovici devetnajstega⁴ in v začetku dvajsetega stoletja pretežno idejne oz. teoretske narave (če izvzamemo prevrat oz. poskus prevrata v času Pariške komune, 1871), je razprava prinesla mnoge nastavke za praktično implementacijo rezultatov revolucionarnega procesa v prvih fazah prehoda iz razredne v brezrazredno družbo. Znotraj omenjene diskusije razpoznamo tri glavne tokove:

---

¹ Sovjetska zveza (SZ) in Vzhodni blok, Jugoslavija.

² Npr: LR Kitajska, DR Vietnam, LDR Koreja.

³ "Socialistična družba, ki jo hočemo graditi, pomeni preobrazbo celotne družbene strukture in učinkovito udeležbo delavcev, njihovih zaveznikov in vseh drugih produktivnih sil družbe pri vodenju gospodarskega in političnega življenja. Ta preobrazba more in mora nastati po demokratični poti s tem, da bo ohranila in celo razširila osebne in kolektivne svoboščine, naj bodo le-te zgodovinska dediščina buržoazne revolucije ali pa jih je pridobil proletariati in vsi delovni ljudje z gospodarskim in političnim bojem" (Berlinguer v Stanič 1978, 40).

⁴ Na tem mestu bomo zaobšli opis idej, pobud in spontanah uporniških akcij (npr. ludizem, utopični socializem/komunizem), s katerimi so posamezniki in skupine somišljenikov že pred Marxom skušali utemeljiti potrebo po tako urejeni družbi, da bi človek v njej lahko delal in živel v dostojnih, človeka vrednih razmerah. Predstave, kaj konkretno to pomeni, so bile različne, v osnovi pa zajemajo celoto bivalnih, zdravstvenih in delovnih pogojev ki bi bili bistveno drugačni od tistih, v katere je množico delavcev in njihovih družin posrkal tedanji kapitalistični način produkcije (prvotna akumulacija kapitala), brezobzirnega izkoriščanja in nikakršne varnosti pri delu ne zunaj dela.

(1) marksistični, ki ga je do smrti l. 1895 najbolj verodostojno branil Engels (Engels 2009, 80–85), za njim pa Lenin in, čeprav v polemiki z njim, tudi Roza Luxemburg in Trocki, (2) anarhistični na čelu z Bakuninom in (3) revizionistično-reformistični z Lassallom in Bernsteinom. Vsi trije koncepti so bili in so še pomemben del teorije in prakse socializma.

Že v teh diskusijah so bile izpostavljene tudi dileme o tem, ali je socializem možen le kot del svetovne revolucije ali pa je možno predpostavljati, da pride do socialistične revolucije /do socializma/ samo v eni državi. O teh vprašanjih je med drugimi razpravljal Trocki (Alatri 1980, 279–282), ki (pogojno) ni izključil možnosti socializma v eni državi,⁵ takšno stališče pa je podprl tudi Lenin (Lenin 1972). Te razprave so se pogosto navezovalе na možnost izvedbe socialističnega družbenega prevrata tudi v državah nerazvitega kapitalizma (Britovšek 1969, 205–275) na osnovi zveze revolucionarnega delavstva in kmečkega prebivalstva, kar je sicer možno interpretirati kot določen odmik od Marxovih stališč, čeprav je tudi sam pisal, da bodo poti v socializem v različnih državah različne (Marx in Engels 2009, 122).

Raziskovanje socialistične družbene ureditve je danes morda bolj zapleteno, kot se zdi na prvi pogled. Razpadla je Sovjetska zveza, prva socialistična država, in z njo cel niz držav t. i. 'drugega sveta', se pravi vzhodnoevropskih držav, ki so vzpostavile socialistične režime po njenem vzoru (državni socializem z enopartijsko politično ureditvijo). Razpadla je tudi Jugoslavija in njen svojski model socializma oz. t. i. socializem s človeškim obrazom ali socializem, ki vključuje t. i. pluralizem samoupravnih interesov (Kardelj 1978, 81–96). Na novo nastale države po razpadu SZ in SFRJ so danes države tranzicije, se pravi prehoda v tržno, kapitalistično gospodarstvo z večstrankarsko politično demokracijo (politični pluralizem) in z odpravo ali bistvenim zmanjšanjem t. i. državne ali družbene lastnine. Tudi 'socializmi' LR Kitajske, SR Vietnam in DLR Koreje ne predstavljajo kakšnih potencialno uporabnih izhodišč za opredelitev socialistične družbene ureditve v primerjavi s propadlimi socialističnimi projekti (Majer 1988, 291–298), niti ne ponujajo resne (razvojne) socialistične alternative kapitalizmu. Vse bolj prepoznavne in stvarne oblike družbenih ureditev, ki vsebujejo prvine socializma, so (poleg Kube) prisotne še v nekaterih državah Latinske Amerike. Ob Venezueli bi mednje lahko (pogojno) šteli tudi Brazilijo, Argentino, Urugvaj,

---

⁵ Trocki je že pred oktobrsko revolucijo zagovarjal stališče, da je socialistična revolucija mogoča tudi v razmeroma zaostali deželi, pod pogojem, da naleti na podporo proletariata drugih dežel, posebno kapitalistično naprednejših, kjer je delavski razred močnejši in zrelejši. V prvih letih sovjetske Rusije pa se je Trocki uprl birokratizaciji režima in izrabljanju drugih komunističnih strank v imenu interesov ruske države. Pod Stalinovim vplivom so ga na tej osnovi obtožili nasprotovanja teoriji o socializmu v eni državi in s tem za sovražnika Sovjetske zveze. Stalin, ki je po Leninovi smrti (1924) prevzemal v svoje roko vse vzvode oblasti, ga je najprej politično osamil, nato izgnal iz države in (verjetno) tudi naročil njegovo usmrtitev (Alatri 1980, prav tam).

Bolivijo, Čile, Ekvador in Nikaragvo (Badalič 2011, 21), kjer (levo usmerjeno) oblast vzpostavljajo v pogojih političnega pluralizma na demokratičen način, z volilno tekmo oz. po volilni zmagi, vendar ob velikih tveganjih za dolgoročno ter stabilno uveljavitev socialistične orientacije. Takšna tveganja izhajajo že iz nekaterih prenatgljenih ukrepov levo usmerjenih vlad, kjer ni mogoče spregledati populizma, idealiziranja revolucionarnih ciljev in razraščanja birokracije kot tudi pojavov kulta osebnosti. Po drugi strani pa tudi ni mogoče odmisлити pomena nenehne propagandne 'vojne' opozicijskih strank in medijev (ponekod tudi vojaških struktur) o nevarnosti 'komunizma' in ogroženosti demokracije. Akterji teh dejavnosti in drugih oblik formalnega in neformalnega pritiska so predvsem pripadniki višjih in srednjih razredov ter političnih skupin in gospodarskih grupacij v državi in zunaj nje, ki so z ukrepi socialistične države oz. s prerazporeditvijo družbenega bogastva izgubili del privilegijev.

Splošen oris socialistične družbene ureditve, ki ga običajno povezujemo z Marxovo teorijo družbenega razvoja in ga tukaj upoštevamo, se opira na njegovo znanstveno utemeljitev socializma kot prehoda iz razredne v brezrazredno družbo. Objektivna potreba po prehodu v socializem se po Marxu pojavi v najbolj razvitih kapitalističnih družbah. Prehod v socializem je možen, ko kapitalizem do konca razvije vse svoje potenciale (Engels 1968).

Po tem konceptu socialistična družbena ureditev temelji na oblasti delavskega razreda, ki se iz razreda po sebi preoblikuje v razred zase. V kapitalistični družbi je ta proces bistveno okrnjen, saj je razredna pripadnost povezana z lastnino proizvodnih sredstev, ki delavca (fizičnega ali umskega) potiska v položaj mezdne delavca.⁶ Z odpravljanjem objektivnih pogojev izkoriščanja človeka po človeku (v prvi vrsti z odpravo privatne lastnine proizvodnih sredstev in družbenoekonomskih odnosov, kjer tudi delo postaja tržno blago), se odpravlja učinek alienacije oz. odtujitve človeka od rezultatov njegovega dela in s tem odtujitve od njega samega oz. odtujitve človeka od njegovega človeškega bivanja (Vodovnik 2015, 88–99). Delavski razred uresničuje oblast s pomočjo državnega aparata, ki oblast delavskega razreda utrjuje, varuje ter jo hkrati s procesom odpravljanja razrednih razlik tudi odpravlja. Govorimo o odmiranju države oz. deatizaciji. Ko delavski razred odpravlja razredno družbo, odpravlja tudi samega sebe kot razred. T. i. diktatura proletariata (Marx 1968) torej služi delavskemu razredu za boj zoper diktaturo buržoazije in je v tem smislu zahteva po demokraciji, ne pa po novi diktaturi.

---

⁶ V sodobnih razvitih družbah sta se spremenila oba, buržuj (kapitalist) in proletarec, čeprav so lastninska razmerja ostala enaka. Buržuj nenehno revolucionira proizvodni proces in (sicer selektivno) vlaga v človeške vire, delavec (proletarec) pa vse bolj spoznava, da je sposoben nastopiti kot vodilna sila produkcije in družbene preobrazbe (Fisher-Marek 1970, 69).

V državah, ki so uvedle socialistično družbeno ureditev v splošnem zasledimo naslednje glavne značilnosti te ureditve: poddržavljanje (nacionalizacija) produkcijskih sredstev, rudnih bogastev in voda; agrarna reforma z odvzemom zemlje veleposestnikom; participacija delavcev pri odločanju o pogojih in rezultatih dela; ekonomska, socialna in osebna varnost delovnih ljudi; javno zdravstvo in vsem dostopno šolstvo; solidarnost in vzajemnost; enakost pravic, dolžnosti in odgovornosti; ločitev cerkve od države.⁷

Obstajajo različni pogledi na ključna vprašanja socialistične družbene ureditve.

Interpretacija diktature proletariata, ki v 'državi vidi le vladni aparat' (Marx 1968), je v pogojih enopartijskih socialističnih držav s centralno-planskim gospodarstvom pripeljala do hudih, rekla bi nepopravljivih napak. Partijski 'demokratični centralizem', ki ga je iz povsem praktičnih razlogov v fazi utrjevanja nove oblasti uvedel Lenin (Britovšek 1969), se je postopno zreduciral na centralizem, diktatura proletariata pa na diktaturo stranke oz. njenega najožjega vodstva, v SZ celo do osebne Stalinove diktature. Roger Garaudy (Garaudy 1970, 57) ugotavlja, "da je bilo izhodišče stalinističnega izkrivljanja v tem, da so priznavali samo en vidik: pospešeni razvoj produktivnih sil, in da niso mislili na kaj drugega kot na krepitev državne moči, da bi to dosegli." Garaudy nato pojasni Leninov drugačen pogled, ki ne reducira revolucionarnega boja samo na partijo in nadaljuje: "Zanj kakor za Marxa je druga odločilna sestavina: zgodovinska pobuda množic" (Garaudy 1970, 57), čemur pritrjuje tudi Roza Luxemburg: "Bistvo socialistične družbe je v tem, da velika množica delovnih ljudi neha biti vladana množica, temveč da sama živi vse politično in gospodarsko življenje in ga vodi po zavestni, svobodni samoodločbi" (Luxemburg v Bibič 1977, XLI). Garaudy izpostavlja pomen izkušnje socialističnega samoupravljanja v Jugoslaviji. "V nasprotju s socialističnimi modeli, ki temeljijo na centralističnem monopolu partije in države, omogoča model, ki temelji na samoupravljanju, ravno zato, ker priznava, da so v njegovem okrilju nasprotja in spopadi, in celo zahteva spremembo in obnavljanje po drugih poteh, kakor so krčevite politične eksplozije v centraliziranih etatističnih modelih" (Garaudy 1970, 114). Temu zanimivemu mnenju bi dodala kritično opombo, s katero želim opozoriti, da je bil tudi jugoslovanski politični (samoupravni) sistem postavljen 'od zgoraj' ter skozi različne razvojne faze, v precejšnji meri zbirokratiziran in centraliziran.

---

⁷ Ločitev države in cerkve sicer ni izviren ukrep socialistične države, saj je to potezo naredila že buržoazno-demokratična revolucija v Franciji 1789.

2. 2 RAZLIKE MED SOCIALISTIČNIMI REŽIMI IN NJIHOVE ZUNANJEPOLITIČNE STRATEGIJE

Različne zunanjepolitične strategije držav s socialistično družbeno ureditvijo izhajajo iz razlik med njimi samimi, iz podedovanih razmerij v državi (zgodovinski kontekst), iz razmerij moči in interesov v regiji (med državami), izražajo pa tudi razmerja moči znotraj režimov ter lastno (režimsko) pozicijo v odnosu do aktualnih vplivov in intervencij. V opazovanju razlik med režimi in njihovem učinkovanju na zunanjepolitične strategije bom sledila predvsem štirim vidikom: zgodovinskemu, vojaškemu, gospodarskemu, političnemu in ideološkemu. Uporabila bom primere Sovjetske zveze, Kitajske in Kube.

Vprašanja iz strategije in taktike socialističnih strank in gibanj so se dotikala tudi zunanjepolitičnih tem in strategij. Že prvi uspešni, čeprav kratkotrajni, poskus socialistične revolucije s Pariško komuno v času francosko-pruske vojne (1870–71), je odprl nekaj praktičnih zunanjepolitičnih dilem. V delavskem oz. socialističnem gibanju se je postavilo vprašanje delavske mednarodne solidarnosti oz. internacionalizma v pogojih mednarodnih spopadov, ki jih v kapitalistični družbi izzivajo in vodijo vladajoči razredi. Če "delavci nimajo domovine", (Marx in Engels 2009, 119) zakaj se kot vojaki in pripadniki različnih 'domovin' bojujejo eden proti drugemu in torej sodelujejo pri osvajanju ozemelj drugih držav? Še izraziteje se je to vprašanje pojavilo tik pred prvo svetovno vojno, ko je večina poslancev delavskih strank v parlamentih različnih držav glasovala za vojne kredite. Roza Luksemburg je tedaj vzkliknila: "Proletarci vseh dežel, združite se v miru, v vojni si pa porežite vratove!" (Luxemburg v Britovšek 1969, 10).

Po zmagi revolucije (1917) je bila Rusija zainteresirana za sklenitev miru s centralnimi silami in za sodelovanje z evropskimi državami, kjer se je že zgodil ali so obstajale možnosti za revolucionarni preobrat (Madžarska, Nemčija, Italija) in vzpostavitev oblasti po vzoru sovjetov. Ta zunanjepolitična strategija se je po drugačnem razvoju dogodkov v teh državah kajpak spremenila, a je kot stalnica živela skozi tesne stike s komunističnimi in delavskimi strankami, ki so, velikokrat tudi v ilegali, delovale po vsem svetu. Še več, močno centralizirana, a osamljena država, ki je bila šele sredi tridesetih let (1934) sprejeta v Društvo narodov,⁸ je za širjenje svojega političnega in ideološkega vpliva uporabila legalne in ilegalne

---

⁸ Društvo narodov (oz. Liga narodov) je bilo ustanovljeno leta 1920. Je predhodnica OZN, ki je bila ustanovljena leta 1945.

komunistične stranke po vsem svetu. Sovjetska Rusija je notranjo enotnost gradila na polni vdanosti članov komunistične stranke 'partijski liniji', pa tudi na strahovladi, ovaduštvu in konformizmu, zunanjepolitično strategijo pa na izjemno močni propagandi in idealizirani podobi 'čudovite' dežele delavcev in kmetov. Po zmagi v drugi svetovni vojni, v kateri je sicer pretrpela ogromne izgube, je še okrepila svoje hegemonistične težnje, podredila si je vrsto vzhodnoevropskih držav in postala svetovna jedrska sila.⁹

Pod ideološko lupino "države delavcev in kmetov" je njen notranji ustroj, zaznamovan z osebno Stalinovo diktaturo, pomenil grob odmik od osnovnih standardov meščanske politične demokracije, kaj šele, da bi predstavljal vsebinski napredek v smeri podružbljanja politike in brezrazredne družbe. Odnose med priključenimi državami vzhodnega bloka je zaznamovala popolna vojaška, gospodarska in politična odvisnost od SZ, marksizem pa, to kritično teorijo družbe, so spremenili v dogmo in jo razglašali za edino veljavno uradno ideologijo.

Države sovjetskega tabora¹⁰ so postale (cenena) surovinska baza za sovjetsko gospodarstvo, plansko gospodarstvo pa je bilo v celoti podrejeno potrebam SZ. Po uporih v Vzhodni Nemčiji, še posebej pa na Madžarskem, so ustoličili t. i. teorijo omejene suverenosti, ki so jo uporabili in z vojaško intervencijo posegli ob poskusu prehoda Češkoslovaške na samostojno (socialistično) pot. Poskusi širjenja vplivnih območij so se pred propadom SZ zaključili s ponesrečeno zasedbo in umikom iz Afganistana. Morda edina uspešna poteza je bil sicer izsiljen, a pomemben dogovor z ZDA o nenapadanju na socialistično Kubo (1962).

Čeprav je res, da so zunanjepolitične strategije SZ v določenih obdobjih vsebovale širše in sprejemljivejše poglede,¹¹ pa delovanje SZ v mednarodnem prostoru (tudi po Stalinu) vendarle lahko označimo kot politiko velesile s hegemonističnimi težnjami, v principu podobno ali enako politiki drugih imperialnih držav.

---

⁹ Po drugi svetovni vojni se je opazno krepil njen vpliv kot vodilne, pogojno rečeno, socialistične države. Propagandni učinek 'domovine delavcev in kmetov' je bil sorazmerno dobro sprejet med nacionalno osveščenimi in družbeno angažiranimi političnimi (tudi vojaškimi) skupinami v državah t. i. tretjega sveta, kjer je kapitalistični način izkoriščanja naravnih virov in delovne sile poglobljajal nasprotja med bogatimi in revnimi znotraj držav in med državami. Proces dekolonizacije in ustanavljanje novih neodvisnih držav, ki so se združevale v gibanju neuvrščenih, je aktualiziral tudi idejo socializma kot motiva družbene, še posebej ekonomske, rasne in spolne emancipacije. Sovjetska zveza se je namreč navzven predstavljala kot zaščitnica osvobodilnih gibanj, a ta 'zaščita' kajpak ni bila brezpogojna. Njen 'socialistični' politični in gospodarski sistem, ki ga je izvažala v mlade neodvisne države, se je pokazal kot neuspešen. Socializem je tako pridobil negativen predznak, zato se je marsikje, tudi v Venezueli, uveljavil model t. i. demokratičnega socializma.

¹⁰ Poljska, Madžarska, Vzhodna Nemčija, Bolgarija, Romunija, Češkoslovaška.

¹¹ Tu mislimo predvsem na nekatera pomembna, a žal bolj deklarativna stališča sovjetske države in partije, da je za nadaljnji razvoj socializma na svetu potreben mir, ki ga je mogoče zagotoviti s politiko miroljubnega sožitja, opuščanjem oboroževalne tekme in z vztrajnim opuščanjem napetosti med državami (Stanič 1980, 468–476).

Po zmagi kitajske revolucije leta 1949 je Komunistična Partija Kitajske izdelala shemo sveta, v kateri je prikazala SZ in oktobrsko revolucijo kot zgled revolucije in graditve socializma za razviti kapitalistični svet, kitajsko revolucijo pa prikazuje kot zgled revolucije in graditve socializma za dežele v razvoju, predvsem za Azijo in Afriko, deloma tudi za Latinsko Ameriko (Stanič 1980, 178). Stanič navaja, da je bila prav ta shema eden od vzrokov za kasnejši spor med dvema največjima socialističnima državama.

Kitajska revolucija je potekala v zelo dolgem obdobju, nekako od sredine dvajsetih let prejšnjega stoletja do leta 1949, ko je revolucija zmagala. Tedaj je bila prva socialistična revolucija že uresničena, kar je močno vplivalo na revolucionarna gibanja povsod po svetu. Veliko večino teh gibanj in strank je povezovala Komunistična internacionala (Kominterna), nacionalne partije pa so bile njene sekcije in so ji bile podrejene. V Kominterni "je prevladoval stalinistični koncept vodenja, ki je celotno mednarodno komunistično gibanje podrejal sovjetskim državnim in partijskim interesom" (Stanič 1980, 180). Znotraj kitajske partije sta se oblikovali dve smeri: t. i. nacionalno in internacionalno krilo. Nacionalna smer, ki so jo zagovarjali pristaši neodvisne kitajske strategije in taktike pod vodstvom Mao Ce-tunga so sredi tridesetih let prevladali, a omenjeni notranji spor je bil neprestano prisoten in je pozneje prerasel v kitajsko-sovjetski konflikt z daljnosežnimi mednarodnimi posledicami. V spopadu s tujo socialistično avtoriteto (SZ) je Mao Ce-tung ves čas branil pravico do lastne misli, strategije in taktike revolucionarnega boja, s čimer je branil tudi neodvisno pozicijo lastne države. Oblikovala se je zunanjepolitična strategija, ki bi lahko bila vzor odnosom med socialističnimi državami, a je že v času zmage kitajske revolucije, še bolj pa v naslednjih desetletjih tudi kitajska zunanja politika krenila po poti ideološke zaslepljenosti in povečevanja lastne interpretacije socializma, povezane z ignorantskim odnosom do vprašanja svetovnega miru oz. do nevarnosti jedrske vojne. Ta politika je tako povsem zaobšla jugoslovansko izkušnjo, ki se je tudi nanašala na odnose med socialističnimi državami. Agresiven in izključevalen odnos po starih imperialnih vzorcih, kakršnega so do Jugoslavije zavzele SZ in komunistične partije evropskih držav oz. njihov informacijski biro (informbiro),¹² je tako privzela tudi LR Kitajska oz. njena komunistična partija.

---

¹² Globok spor med Titom in Stalinom je v srcu Evrope pretil z vojno. Stalin je od Jugoslavije zahteval ubogljivo prosovjetsko držo in grozil z močno propagando ter vojaškim napadom. Iz tega spora je Jugoslavija izšla kot zmagovalka, imel pa je vsaj dve pomembni posledici: omogočil in spodbudil je novo zunanjepolitično strategijo naše države v smer tesnejših povezav z Zahodom in z državami 'tretjega sveta' (kar je med letoma 1955 in 1961 vodilo k ustanovitvi gibanja neuvrščenih), notranjepolitično pa se je Jugoslavija orientirala v razvoj samoupravljanja in kasneje tržno-planskega gospodarstva.

Stanič v svoji študiji izpostavlja vse ostrejša kitajska stališča, ki so zunanjepolitične strategije te velikanske države za skoraj dve desetletji odmaknile od konstruktivnega sodelovanja z drugimi ('socialističnimi') državami. Že leta 1957 je predsednik Mao Ce-tung postavil naslednje teze:

1. vzhodni veter prevladuje nad zahodnim,
2. imperialisti in reakcionarji so papirnati tigri,
3. nova svetovna vojna za socializem ne bi bila katastrofalna.

Obdobje do sredine sedemdesetih let je bilo za Kitajsko izredno tragično. Preživela je t. i. kulturno revolucijo, v bistvu pa neusmiljen boj za oblast in iskanje ustrezne poti notranjega razvoja, kar bi seveda neposredno vplivalo na zunanjepolitično usmeritev države. Te spremembe so se dejansko tudi zgodile kot proces, ki se je začel leta 1976, kmalu po Mao Ce-tungovi smrti in prinesle veliko novosti tudi v zunanjo politiko. Opazno je široko odpiranje Kitajske v svet, pri čemer ne gre toliko za hitre spremembe kitajskih stališč do svetovnih problemov, pač pa za prodornejšo in bolj dejavno, morda celo pragmatično vlogo Kitajske v svetu ob izjemni rasti njenega gospodarstva. Po razpadu socialističnega vzhodnega bloka je njena pozicija v svetu močnejša, zunanjepolitične strategije pa je naravnala tudi na normalizacijo odnosov z Rusko federacijo. Opazno je njeno zanimanje za sodobna dogajanja v Latinski Ameriki, pri čemer ni zanemarljiv njen interes za obstoj in napredek socialističnih procesov v Venezueli.

Med najbolj nenavadnimi značilnostmi kubanske oborožene revolucije je odsotnost komunistične partije pri organiziranju in vodenju revolucije. Sprašujem se, kakšen vpliv ima ta posebnost družbenega prevrata, ki se je kmalu legitimiral kot socialističen, na zunanjepolitično strategijo uporne karibske države. "Kubanska revolucija je bila v vsakem pogledu originalna", zapiše Janez Stanič v študiji Razpotja komunizma in nadaljuje: "bila je ne le drugačna, ampak celo nasprotna sovjetski teoriji in praksi, za katero se med drugim sploh ni menila; kubanski socializem se je začel rojevati brez ideoloških in političnih vezi s Sovjetsko zvezo in šele poznejši razvoj je začel spletati vse močnejšo mrežo povezav" (Stanič 1980, 266).

Zanimivo je, da kubanski program sprememb iz zgodnjega obdobja revolucije ne omenja nobenih posebnih zunanjepolitičnih usmeritev oz. strategij. Po zmagi revolucije, ki so jo izpeljale oz. vodile različne združene skupine intelektualcev¹³ ob podpori kmečkih in

---

¹³ Revolucijo (1959) je vodil karizmatični voditelj Fidel Castro (1926–). Zaradi bolezni ga je leta 2008 na čelu države zamenjal njegov brat Raul Castro.

polkmečkih (polproletarskih) množic, v glavnem delavcev na plantažah sladkornega trsa, pa je bilo treba pričeti z uresničevanjem obljub, med drugim je bilo potrebno določiti tudi notranjo in zunanjo politiko države.

Ena prvih ugotovitev je, da so odločilne poteze v smeri približevanja Kube Sovjetski zvezi v resnici sprovcirali Američani. Prejšnji Batistov¹⁴ diktatorski režim (1952–1959) je namreč na široko odprl vrata ameriškim interesom. Če je nova oblast želela uresničiti obljube, je torej morala poseči po nekaterih bolj odločnih ukrepih: nacionalizirala je zemljo, trgovino in industrijo, usahnilo pa je prej zelo živahno trgovinsko in gospodarsko sodelovanje z ZDA. Še več: Kubo so Američani hoteli čim bolj osamiti, politično in gospodarsko onemogočiti, pripravljali so tudi rušenje Castrovega režima.¹⁵

Takšen odnos ZDA do nove oblasti na Kubi je Castra naravnost silil v iskanje drugačnih zaveznikov. SZ je bila pripravljena in sposobna kupovati kubanski sladkor, Kubi dobavljati nafto in tehnično opremo ter orožje. Omenjene akcije in načini delovanja ZDA so Castra prepričali, da se mora tudi v zunanji politiki nasloniti na SZ. Sprašujem se, ali niso nemara v tej fazi odigrali kakšne vidnejše vloge tudi 'stari' člani Komunistične partije Kube, ki so bili že prej povezani z Moskvo, niso pa neposredno sodelovali v revoluciji, oz. so se ji priključili pet minut pred dvanajsto?

Med zunanjepolitičnimi strategijami kubanske države je tudi njena zelo aktivna vloga v gibanju neuvršenih. V boju za svobodo in neodvisnost je pomagala mnogim gibanjem, nekaterim tudi vojaško. Po krizi, ki je zajela SZ v osemdesetih letih in po razpadu SZ, se je morala ponovno zanesti predvsem nase. Iskala je in še išče nove zunanjepolitične strategije v povezavah Latinsko Ameriških držav, v otoplitvi odnosov z ZDA in v odmevnih dejanjih kot je bil obisk papeža Janeza Pavla II, obisk predsednika Obame ali organizacija srečanja papeža Frančiška s patriarhom ruske pravoslavne cerkve Kirilom.

Vendar je v zvezi s kubansko zunanjepolitično strategijo potrebno ponovno spomniti na izvirnost kubanske revolucije in tesno povezanost Kube s srednjeameriški državami in z Latinsko Ameriko v celoti. Kubanska revolucija je imela v Latinski Ameriki zelo velik odmev. Sovjetske rakete na Kubi (1962) so ogrozile svetovni mir, po odstranitvi in po sporazumu med ZDA in SZ pa so državi vendarle prinesle minimalno varnost.

---

¹⁴ Batista, Fulgencio, 1901–1973.

¹⁵ Spomladi 1961 je prišlo do vojaške invazije v Prašičjem zalivu na Kubi. Kubanski begunci, nasprotniki revolucije, so iz ozemlja ZDA vdrli na kubansko ozemlje in z oboroženo intervencijo hoteli zrušiti novo oblast, vendar so jih revolucionarji premagali in pregnali.

Kubanska revolucija je v Latinski Ameriki vzbujala upanje. Che Guevara¹⁶ je v Bolivijo (1965) ponesel iskro upora, da bi po vsej Latinski Ameriki zagoreli kresovi revolucije. Ni uspel. Skoraj petdeset let od njegove smrti (1967) je Latinska Amerika drugačna. Tudi revolucionarji so v zunanjepolitične strategije vgradili prepričanje, da modela revolucije ni mogoče izvažati. Biti mora del lastnega boja za pravičnejši svet. Svobode tudi ni mogoče podariti, ne z vrečami dolarjev, ne na bajonetih in ne na sodčkih nafte, še manj in najmanj pa na konicah jedrskega orožja.

Zunanja politika majhne, socialistične Kube, je po koncu hladne vojne, razpadu SZ, težkih izkušnjah izolacije in nenehnih izzivov sovražnosti svoje mogočne sosede, zahtevala tehten premislek. Notranja trdnost socialistične oblasti je bila ogrožena od novih pojavov na odru svetovne politike in ekonomije. Valovi globalizacije in neoliberalizma so pljusknili tudi čez obale karibskega otočja. V gospodarski blokadi in mnogih drugih težavah preizkušena država je v zadnjih dveh desetletjih na novo vzpostavljala stike s pomembnimi igralci na mednarodnem parketu, od Vatikana do Washingtona, od Irana, Rusije in Kitajske in nekaterih evropskih držav (Italija) do prestolnic Latinske Amerike. Zaživel je tudi veliko osebno prijateljstvo z venezuelskim predsednikom Chávezom, a na izvoz revolucije Kuba ni več pristajala in celo za ameriško (Obamovo) administracijo je postala upoštevanja vreden partner. Toda 'berlinski zid' med Kubo in ZDA še ni padel. Zdi se, kakor bi tam čez, na drugi strani zaliva, nestrpno čakali, da na Kubi nekdo umre.

---

¹⁶ Ernesto Che Guevara, 1928–1967.

2. 3 KONEC HLADNE VOJNE, GLOBALIZACIJA IN NEOLIBERALIZEM

Konec hladne vojne zaznamujeta dva dogodka: padec berlinskega zidu (1989) ter razpad Sovjetske zveze in njenega vzhodnoevropskega tabora (1991) (Crockatt v Baylis in Smith 2007, 140–164).

Sodelovanje med zmagovalkami druge svetovne vojne se je po koncu vojne umaknilo tekmovanju za svetovno prevlado. Začelo se je obdobje t. i. hladne vojne, ki ga poleg vzdrževanja neprikrite politične napetosti zaznamujejo tudi oboroževalna tekma, oživljanje in ustvarjanje kriznih žarišč, tekma za prestiž v vesolju, vohunjenje ter intenzivna sovražna (psihološka) propagandna dejavnost. Govorimo o t. i. blokovski delitvi sveta, ki sta ga obvladovali dve jedrski velesili, ZDA in Sovjetska zveza, obe povezani z gospodarskimi in vojaškimi zaveznitvi, ZDA z NATO paktom, SZ pa z Varšavskim paktom. Velesili sta utrjevali in širili svoja vplivna območja na vseh celinah. Hladna vojna je v posameznih primerih prešla iz latentne krize v manifestno obliko, se pravi v lokalne oborožene spopade. Brezobzirna tekmovalnost med obema blokoma se je najbolj tragično lomila na hrbtih držav v razvoju, kjer je bilo nakopičenih in nerešenih veliko gospodarskih, političnih in kulturnih vprašanj. Še posebej so bile izpostavljene države v procesu dekolonizacije, kjer so kolonialne in imperialne države iskale možnost, kako ohraniti dobičkonosne privilegije. Ti procesi, ki so v marsičem zaznamovali hladno vojno kot globalni pojav, niso ostali brez odmeva tudi v zunanjepolitični sferi. Večina držav v razvoju iz Azije, Afrike in Latinske Amerike se je namreč pridružila gibanju neuvrščenih,¹⁷ ki se je zavzemalo za novo, pravičnejšo gospodarsko ureditev, za miroljubno koeksistenco med državami z različno družbeno ureditvijo in za odpravo blokovske delitve sveta. Prav to gibanje je v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja odigralo pomembno vlogo pri ohranitvi miru, ko je hladna vojna s t. i. kubansko krizo¹⁸ (1962) pretela preiti v konflikt svetovnih razsežnosti oz. v tretjo svetovno vojno z uporabo atomskega orožja.

Obdobje hladne vojne je močno zaznamovalo tudi dogajanja v državah Latinske Amerike. ZDA so šteje ta ozemlja za svoje vplivno območje, kar je v praksi pomenilo nadaljevanje

---

¹⁷ Gibanje neuvrščenih so zasnovali predsedniki Jugoslavije Josip Broz Tito, Indije Džavaharlal Nehru in Egipta Gamal Abdel Naser na Brionih (Hrvaška) leta 1956. Leto prej je bila v Bandungu (Indonezija) afriško-azijska konferenca, prva konferenca neuvrščenih pa je bila v Beogradu leta 1961. V šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je gibanju pridružilo več kot sto držav, predvsem Afrike, Azije in Latinske Amerike. V osemdesetih letih je dejavnost neuvrščenega gibanja usihala.

¹⁸ ZDA so odkrile, da SZ namešča na Kubi rakete z jedrskimi konicami. Zahtevale so takojšnjo odstranitev, na kar Kuba in SZ nista hotela pristati. Napetost je naraščala skoraj do vrelišča. Spopad je preprečil sporazum o umiku ruskih raket s Kube in ameriških iz Turčije, ZDA pa so se zavezale, da Kube ne bodo napadle. Pomemben rezultat te krize je bila uvedba t. i. rdečega telefona kot direktne telefonske povezave med ZDA in SZ zaradi preprečitve morebitne jedrske vojne.

kolonialnih odnosov v sicer formalno samostojnih državah. Sleherni odmik od takšne politike so ZDA skušale v kali zatreti, kar niti ni bilo težko, saj so imele skoraj popoln vpliv na tamkajšnje vodilne politične in vojaške strukture. Način delovanja velesil v obdobju hladne vojne jim je omogočil poseči v bogato založen arzenal ideoloških argumentacij o komunistični nevarnosti in uničevanju tradicionalnih vrednot. Eden najbolj grobih ameriških posegov v državah Latinske Amerike se je zgodil v Čilu septembra 1973.¹⁹

Tudi Venezuelo so v obdobju po drugi svetovni vojni pretresali hudi notranji spopadi, zaradi ogromnih zalog nafte pa je bila za ZDA še posebej pomembna država. Sklepam, da je potrebno prav v tem dejstvu iskati razloge za nekakšen družbeni dogovor oz. sporazum, znan kot 'Punto Fijo'²⁰, ki je (pod pokroviteljstvom ZDA) omogočil skoraj štiridesetletno vladavino ('nepremično demokracijo') dveh največjih političnih strank, Demokratične akcije (AD) in Odbora za neodvisno politično volilno organizacijo (COPEI).

Visoka cena nafte pa ni prinesla uravnotežene rasti in blagostanja vsem državljanom Venezuele. Neoliberalna gospodarska politika je s t. i. deregulacijo (prenehanje državnih intervencij v gospodarstvu), liberalizacijo trga in privatizacijo državnih podjetij omogočila, da se je dobiček od prodaje surovin, zlasti nafte, stekal v privilegirane domače in tuje žepe. Družbena neenakost se ni zmanjševala, s padanjem cene nafte v osemdesetih letih prejšnjega stoletja se je le še poglobljala.

Konec hladne vojne pa je vendarle prinesel nov obet: Venezuela, večstrankarska parlamentarna republika s predsedniškim sistemom oblasti, bi lahko šla na pot globljih družbenih reform tudi z zmago nosilcev sprememb na parlamentarnih in predsedniških volitvah, ne da bi pri tem pretela nevarnost državnega udara oz. vrnitve na staro. Na visokem odru zgodovine je en ključni igralec izginil. SZ ni bilo več, lahko bi torej domnevali, da so grožnje z njeno vseprisotno nevarnostjo postale brezpredmetne. Upoštevajoč navedene predpostavke bom v svoji raziskavi skušala ugotoviti, ali ima tako opredeljen vpliv konca hladne vojne lahko (ugodne) trajnejše posledice, ali pa vendarle še ni dozorel čas za širše

---

¹⁹ Augusto Pinochet, poveljnik čilske vojske, je 11. septembra 1973, ob podpori ZDA oz. ameriške obveščevalne agencije CIA, izvedel vojaški državni udar. V napadu vojske na predsedniško palačo je umrl demokratično izvoljeni predsednik Čila Salvador Allende. Pinochet je uvedel vojaško diktaturo ter z mučenji, poboji in aretacijami obračunal z mnogimi Allendejevimi somišljeniki.

²⁰ Medstrankarski sporazum, ki so ga leta 1958 podpisale tri politične stranke (AD - Acción Democrática / Demokratična akcija, COPEI - Comité de Organización Política Electoral Independiente / Odbor za neodvisno politično volilno organizacijo in URD - Unión Republicana Democrática / Republikanska demokratična unija), pridružili pa se mu je tudi največji sindikat, gospodarska zbornica, vojska in katoliška cerkev. Akterji sporazuma niso skrivali namere, da bi s tako širokim konsenzom blažili notranje konflikte v državi in zajezili vpliv radikalne levice.

socialistične reforme,²¹ ki bi (v Venezueli) resno posegle v odpravo (vsaj) izhodiščne družbene neenakosti med ljudmi.

Globalizacija, konec hladne vojne in neoliberalizem so družbeni pojavi in procesi, ki predstavljajo jedro mednarodnega konteksta, znotraj katerega se giblje naša diskusija o zastavljenem raziskovalnem vprašanju, ki je predmet moje diplomske naloge. Vsak posebej in še bolj vsi skupaj v medsebojnem učinkovanju odpirajo širši, mednarodni pogled in kritični razmislek ob poskusu 'socializma 21. stoletja' v Bolivarski republiki.

Globalizacija ni nov pojav v zgodovini človeštva, kljub temu ali nemara prav zato, ni mogoče zaslediti njene povsem enotne opredelitve. Baylis in Smith navajata štiri teoretične pristope (teorije) pri proučevanju in interpretaciji globalizacije: a) realistične /kljub globalizaciji nacionalne države ostajajo/, b) liberalistične /globalizacija je končni produkt dolgotrajne preobrazbe svetovne politike/, c) marksistične /globalizacija je le zadnja stopnja v razvoju kapitalizma/ in d) konstruktivistične /globalizacija je predstavljena kot zunanja sila, ki deluje na države, je realnost, ki ji tudi voditelji ne morejo nasprotovati (Baylis in Smith 2007, 8). Pomenljivo pa je, kakor piše dr. Iztok Simoniti, da "se spreminja tudi vsebina globalizacije. Danes to ni le politični ali gospodarski pojem, temveč postaja vedno bolj sinonim za pravi miselni premik, ki zahteva drugačno razmišljanje za upravljanje svetovnih problemov". Globalizacijo označuje kot proces, "ki vodi od mednarodne (mednacionalne, meddržavne) politike k svetovni" (Simoniti v Baylis in Smith 2007, beseda urednika).

Če globalizacijo razumemo kot mnogovrstno in intenzivno povezanost med družbami, ko dogodki/informacije v enem delu sveta zelo hitro vplivajo na dogodke drugod po svetu, smo že zelo blizu videnju in občutenju sveta kot 'globalne vasi' (Baylis in Smith 2007, 11). Ob tem dejstvu pa se moramo soočiti tudi z nekaterimi značilnostmi obojega: vsesplošne tesne ('vaške') povezanosti na eni in 'vaške' (ruralne) zamejenosti na drugi strani.

Vsesplošna povezanost temelji na dosežkih gospodarskega, tehnološkega in duhovnega /kulturnega razvoja. Izpostavila bi dosežke znanstveno-tehnološke revolucije,²² ko znanost postaja vse bolj pomembna proizvajalna sila, tako v osnovnih raziskavah kot v aplikacijah. Najustreznejše okolje za razvoj znanosti je namreč v moderni dobi izrazito povezano z

---

²¹ Družbeno neenakost je kajpak mogoče do neke mere zmanjševati tudi z reformami socialno-demokratskega tipa, npr. z uvedbo elementov t. i. socialne države (osnovna zdravstvena oskrba, državne štipendije, denarne olajšave socialno šibkim, pomoč brezposelnih ...) v okviru kapitalističnega sistema (Skandinavske države, Francija, Velika Britanija, Nemčija ...).

²² Med prvimi avtorji, ki so o tem pisali v Sloveniji oz. Jugoslaviji so: M. Pečujlić (1969), J. Goričar (1970), A. Kirn (1986), F. Mali (1994), A. Ule (2000), v ostalih državah pa J. D. Bernal (1957), P. F. Drucker (1966), A. E. Muson in E. Robinson (1969).

materialnimi pogoji za razvoj najsodobnejših naprav in spodbudnim, kulturno bogatim, raznolikim življenjskim okoljem znanstvenikov in njihovih družin. Odločilen dejavnik pa je hiter prenos znanja v proizvodnjo, v prvi vrsti zaradi interesa kapitala, da si razširi prostor oplajanja. Domnevam, da globalizacijski procesi potekajo prav iz teh osnov, saj inovativni spodbujevalci naravoslovnih in humanističnih znanosti vplivajo na gospodarske rezultate, tehnični in tehnološki razvoj ter izobraževalni sistem in s tem omogočajo ali celo zahtevajo širšo (globalno) organizacijo družbenega tkiva, ki se razrašča preko meja lastnih držav. Z drugimi besedami, kakor je svoje dni dejal tedanji predsednik ZDA Bill Clinton: "nekoč jasna črta med notranjo in zunanjo politiko se zabrisuje" (McGrew v Baylis in Smith 2007, 37). Vaška zamejenost, ki sem jo omenila zgoraj, pa deluje nekoliko drugače, v nekem smislu bolj konservativno, skeptično ali vsaj zelo previdno v odnosu do globalizacijskih procesov. V 'globalni vasi' namreč ostajajo različne države in narodi, med njimi tudi takšni, ki menijo, da jih globalizacija ogroža in morda imajo celo prav. Najbrž jih ne ogroža v tistem, kar prinaša koristnega tudi zanje (širše tržišče, svetovni splet /informiranost, komunikacije/, transport, delovna mesta ...), marveč vsaj iz treh, mestoma celo nasprotnih razlogov: a) globalizacija lahko ogroža privilegije nekaterih družbenih skupin, ki jim ustreza zaprtost v okviru tradicionalnih vrednot in nacionalnih držav oz. ekonomij, b) globalizacija ogroža nacionalno identiteto, predvsem jezik in kulturne dobrine in c) globalizacija odpira prostor (tudi negativnim vplivom bogatejših držav in mednarodnih korporacij (marginalizacija, okoljska vzdržnost ...).

'Globalna vas' pa ob izjemnem tehnološkem napredku lahko povečuje tudi efekt 'velikega brata', se pravi vse popolnejšega in obsežnejšega nadzora nad posameznikom, ko tajne službe vdirajo tudi v človekov intimni svet in s tem kršijo človekovo pravico do zasebnosti. In, paradoksalno, prav ta proces, čeprav utemeljen s potrebo po varnosti, je spodbujen iz držav in korporacij, ki utemeljujejo pravico do zasebne lastnine kot 'sveto' ali temeljno človekovo pravico (Pikalo 2010, 20–24).

Kot ugotavljata Jackson in Owens, je globalizacija realnost našega sveta, ki preoblikuje podobo sveta in človeka v njem (Jackson in Owens v Baylis in Smith 2007, 71). Zgodila se je in se dogaja v svetu, polnem nasprotij, zato se tudi sama kot pojav giblje znotraj protislovnosti sveta in protislovnost tudi generira. Velika novost, ki jo prinaša, pa je trend k novi, globalni ureditvi mednarodnih odnosov in s tem svetovne politike. "Globalna mednarodna družba se razvija v neko obliko svetovne družbe, ki se v več pomembnih vidikih razlikuje od predhodnih mednarodnih družb" (Jackson in Owens v Baylis in Smith 2007, 72). Zaradi izhodiščne razvojne neenakosti držav z zelo različno družbeno močjo in pričakovanji pa

globalizacija, posebej v navezi z neoliberalno politiko, skriva v sebi tudi pasti in možnost novih konfliktov. Simoniti opozarja: "Čim bolj nasilna je globalizacija, tem večji je občutek razdeljenosti, drugačnosti in tekmovalnosti, v kateri hoče Zahod slaviti zmago" (Simoniti v Baylis in Smith 2007, beseda urednika).

Neoliberalizem ne zadeva le ekonomije, predstavlja tudi ideologijo, tesno povezano s kapitalizmom kot družbeno in gospodarsko ureditvijo. Zahod, ki je v drugi polovici prejšnjega stoletja iskal načine in poti za nov vzpon, s katerim bi dokazal svojo življenjsko moč in prednosti pred socialističnim Vzhodom, je našel način premagovanja cikličnih kriz v spodbujanju gospodarskih aktivnosti, ki konkurenčnost in svobodni trg razumejo kot brezobzirni boj (za preživetje/za čim večji profit) in, če smem zapisati lastno opažanje, tudi po teoriji t. i. socialnega darvinizma. Kakor piše Goričar (Goričar 1959, 38), je socialni darvinizem posebna smer v biologistični sociologiji,²³ ki šteje boj za obstanek za poglavitno gibalno vsega družbenega dogajanja.

Glavne značilnosti neoliberalne politike lahko razberemo iz znamenite formule D-L-P (deregulacija, liberalizacija, privatizacija). Gre za chicaško šolo, ki je ustrezala političnemu programu, poznanemu kot Washingtonski konsenz,²⁴ ki se ga povezuje s predlogi reform od 80' let naprej. Neoliberalna doktrina je sicer nastala kot odgovor na vprašanje, katere ukrepe naj bi vpeljali v državah, ki zaidejo v dolgove. Za ta konsenz oz. dogovor sta se najbolj zavzemala Svetovna banka (World Bank – WB) in Mednarodni denarni sklad (International Monetary Fund – IMF), bil pa je najprej namenjen reševanju problemov v Latinski Ameriki. Obema institucijama je šlo v prvi vrsti za dogovor o uvedbi ostrih ukrepov oz. reform v državah, ki niso mogle odplačevati posojil, da bi to čim prej storile, poleg tega pa je dogovor vseboval tudi določila o vzpostavitvi sistema prostega trga, ki bi ameriškim korporacijam omogočil vstop na trge zadolženih držav in cenene nakupe tamkajšnjih podjetij. Dogovor je zajemal deset točk, z njihovim uvajanjem v prakso pa se je Venezuela znašla v nekakšnem laboratoriju za eksperimentiranje (Badalič 2011, 64–65). Globalizacijski procesi in konec hladne vojne z razpadom vzhodnega (sovjetskega) bloka so odprli pot neoliberalni politiki v državah v tranziciji,²⁵ v državah Latinske Amerike pa so mednarodni centri moči in kapitala, predvsem ZDA, z implementacijo neoliberalne ekonomije hoteli spodrezati socialistično

---

²³ Najpomembnejši predstavnik je Ludvik Gumplovicz (1838- 1909).

²⁴ Temeljna pravila konsenza so bila predstavljena leta 1989 v Washingtonu. Vsebovala so zahtevo po liberalizaciji trgovine in financ, po privatizaciji in tržnem gospodarstvu, ukrepe za zaježitev inflacije, varčevalne ukrepe in podprla načelo, naj se država ne vmešava v gospodarstvo.

²⁵ Prehod iz državno-planskega v tržno gospodarstvo ob sočasni uvedbi demokratičnih standardov pri izbiri oblasti na večstrankarskih svobodnih volitvah.

politično usmeritev posameznih držav, v nekaterih primerih pa celo rehabilitirati vojaške diktature (npr. Pinochetov režim v Čilu). Ukrepi neoliberalne politike so se namreč v prvi vrsti nanašali na zahtevo po privatizaciji državnih podjetij, liberalizacijo trgovine, predvsem uvoza, spodbujanje tujih naložb itn. Takšni ukrepi so bili uvedeni tudi v Venezueli konec osemdesetih in v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, rezultat pa je bil (ob padanju cen nafte in velikih dolgovih) porazen: revščina, upori, zatiranje.

Sama v neoliberalizmu ne vidim prave rešitve, prej problem. Do takšnega premisleka me je pripeljalo tudi raziskovanje njenih učinkov v povezavi s koncem hladne vojne in globalizacijo, še posebej na primeru Venezuele.

Danes je neoliberalizem vodilna ekonomska smer, ki jo je utemeljil nobelovec Milton Friedman,²⁶ a sem o tej smeri zasledila tudi kar nekaj kritičnih mnenj. "Bistvo neoliberalizma je, da se osvobodi vseh omejitev, ni se mu (več) treba obnašati socialno in okoljsko odgovorno" (Anžič v Plut 2014, 110). Plut navaja tudi Chomskega, ki poudarja, "da neoliberalne doktrine obenem spodkopavajo izobraževanje in zdravstvo, povečujejo neenakost in zmanjšujejo delavski delež v prihodku, profit se postavlja pred ljudi" (Plut 2014).

Zelo kritična do neoliberalizma sta tudi Pierre Bourdieu in Loïc Wacquant. Posebej značilno se izrazi Bourdieu: "Imperializem neoliberalnega razuma vidi svojo najpomembnejšo intelektualno izpolnitev v dveh novih figurah kulturnih producentov, ki iz javne scene vse bolj odrivata neodvisnega in kritičnega intelektualca, rojenega iz razsvetljenske tradicije" (Bourdieu in Wacquant 2003, 57–63).

Potrebno pa se je vprašati, ali ni tudi v socialističnih družbah znatno prisotno socialno razlikovanje (diferenciacija), ki vodi v konflikte? Oblast in okoriščanje političnih veljakov (političnega razreda) ima za posledico osiromašenje delavcev, kar je podobna težava kot (globalni) pritisk kapitala na socialistične poizkuse. Osnovni problem je, tako ocenjujem na osnovi svoje izhodiščne predpostavke, v mezdnem, odvisnem družbenem položaju človeka, ne glede na formalnopravno opredelitev. Kritični intelektualec pa je huda motnja za vsak (politični) sistem, še posebej, če oblast priznava svobodo drugega le na osnovi lastnih negativnih izbir.

---

²⁶ Fridman, Milton, 1912–2006.

3 VENEZUELA PO KONCU HLADNE VOJNE

Latinska Amerika je bila že od časov nastanka t. i. Monroejeve²⁷ doktrine²⁸ (1823) interesno območje ZDA. Evropske intervencije v politiko in gospodarstvo teh držav, ki bi se zgodile mimo volje mogočne severne sosedne, so bile strogo sankcionirane, saj bi vsak poskus kršitve obravnavali kot agresivno dejanje. Načini izvajanja doktrine so se sicer spreminjali, njeno bistvo pa je ostalo isto²⁹: stabilnost in mir v regiji je dolžnost ZDA, ki pa ima zato pravico nemotenega dostopa do trgov in resursov latinskoameriških držav (Gilderhus 2000).

Prvi resnejši zunanji poseg v pravila, določena z omenjeno doktrino, je bila namestitev ruskih raket na Kubi (1961/62) ter tedanja in kasnejša tesna navezanost te države na SZ. Konec hladne vojne pa je z razpadom SZ³⁰ in spremembo tamkajšnjega političnega sistema odnesel tudi gospodarsko in finančno pomoč nekdanje pomembne zaveznice ter povzročil politično in ideološko osamitev socialistične Kube.³¹

Razpad SZ in njenega vzhodnoevropskega socialističnega tabora, kar je eden od stvarnih temeljev konca hladne vojne, moramo videti skozi kubansko izkušnjo³² tudi kot resen 'opomin' tistim družbenim gibanjem in političnim strankam v Latinski Ameriki, katerih cilj je bil vzpostavitev socializma.

Venezuela je bila ob koncu hladne vojne v prav posebni situaciji. Sredi procesov razpadanja socialističnih držav se je nahajala na začetku oblikovanja novega koncepta v razvoju države, ki sicer še ni bil poimenovan kot socialističen, so pa bili podani mnogi nastavki za takšno usmeritev.

V naslednjih razdelkih diplomske naloge se bom ukvarjala s prikazom in analizo družbenoekonomskih in političnih razmer v Venezueli ob prehodu iz osemdesetih in devetdesetih let prejšnjega stoletja v obdobje poskusa s socializmom 21. stoletja, mestoma pa bom posegla tudi v poprejšnja obdobja. Upoštevajoč, da življenje v globaliziranem svetu po koncu hladne vojne uravnavajo neoliberalni ekonomski tokovi in principi, bom skušala odgovoriti tudi na vprašanje, ali je v takšnem svetu socialistična družbena ureditev v eni državi realna možnost ali zgolj utopija.

---

²⁷ James Monroe (1758–1831), peti predsednik ZDA v mandatu 1817–1825.

²⁸ Njen osnovni namen je bil uveljaviti načelo "Ameriko Američanom" oz. načelo o samostojnem, od Evrope neodvisnem svetu.

²⁹ Šele nedavno (2013) smo lahko v medijih prebrali izjavo državnega sekretarja ameriške vlade Johna F. Kerryja, da Monroejeva doktrina ne velja več. (18. november 2013, Al Jazeera America – internet).

³⁰ Krajše obdobje Skupnost neodvisnih držav, nato pa Ruska federacija ali skrajšano Rusija.

³¹ V veljavi je ostal le mednarodni sporazum med ZDA in SZ o tem, da ZDA ne bodo vojaško intervenirale na Kubi. ZDA ta sporazum spoštujejo.

³² Gre seveda za dolgoletno gospodarsko blokado in poskus osamitve.

3.1 IZ OBDOBJA RASTI V BREZNO OBUPA

Osemdeseta leta dvajsetega stoletja

3.1.1 Družbenoekonomske razmere

Vpliv nihanja cen nafte na družbeno in ekonomsko dogajanje opozarja, kako je ta življenjsko pomembna surovina eden najpomembnejših političnih igralcev v našem globaliziranem svetu. Samo primer: ko so ZDA in še nekatere zahodne države podprle Izrael v vojni z arabskimi državami (1973), so le-te razglasile naftni embargo podpornicam Izraela. Venezuela pa je imela od tega dogajanja velike koristi, cena nafte je poskočila in z njo prihodki, ki so pospešili njen razvoj in za dobro desetletje omogočili tudi socialni mir.

Svet je povezan, soodvisen, globaliziran: dogodek na enem koncu sveta ima lahko takojšen vpliv na dogodek nekje drugje. Toda politika in ekonomija sta v zapletenem odnosu. Nekritično prepričanje, da nafta že sama po sebi prinaša lastniku tudi moč, se lahko v hipu spremeni. Še posebej, če gospodarstvo države sloni zgolj/pretežno na eni panogi, kar velja tudi za Venezuelo.

Cene nafte na svetovnih trgih so v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja dosegle vrtooglave višine. Z nafto, naftnimi skrilavci in plinom izjemno bogati Venezueli se je v naslednjih letih obetal pravi družbeni preporod in po letu 1973 je doživela 'zlato desetletje' (1973–1983). Žal pa so z nacionalizacijo naftne industrije (1976) prišli na vodilne položaje v državnih podjetjih pripadniki tradicionalnega strankarskega zgornjega sloja, ki so potem z izčrpavanjem prelili dobršen del javnih sredstev v privatne žepe (López Maya 1998, 11–26).

S prihodki od prodaje nafte in naftnih derivatov so se tako okoristili predvsem pripadniki političnega razreda in višjih družbenih slojev, res pa je, da je življenjski standard rasel tudi srednjemu in nekoliko celo nižjemu sloju. V tem pogledu je potrebno izpostaviti predvsem širšo dostopnost do zdravstvenih storitev ter večje možnosti šolanja otrok in mladine.

Že vlada predsednika Carlosa Andrésa Péreza (1974–1979), ki je nacionalizirala celotno naftno industrijo, se je v poletu optimizma lotila več zahtevnih infrastrukturnih projektov, vendar je kmalu zabredla v velike, skoraj nepremostljive težave. Ambicije politične elite so bile sicer delno naravnane v pravo smer, zavedajoč se, da si mora država pridobiti tudi druge vire dohodkov, saj se je enostranska odvisnost od nafte že pokazala kot preveliko tveganje za vzdržnost gospodarskega in političnega sistema. Venezuela je sicer v desetih letih 'debelih naftnih krav' (1973–1983) zaslužila od prodaje nafte okrog sto petdeset milijard dolarjev in vlada je ogromna sredstva vlagala v velikopotezne industrijske projekte, kot so rudniki

železove rude, železarne, livarne, industrijske komplekse in hidroelektrarne (Badalič 2011, 61).

Toda ob netransparentnem upravljanju državnega premoženja in koruptivnem obnašanju vodilnih kadrov, se je Venezuela zapletla v pogubni vrtinec zadolženosti in visoke inflacije. Z zadolževanjem, zlasti pri IMF-u, je pričel že tedanji predsednik Carlos Pérez in ob koncu njegovega mandata so luknje v proračunu in nepokrite investicije kazale prve znake bodoče krize. Država je nesorazmerno povečevala javni dolg, privilegiranemu zasebnemu sektorju pa medtem omogočala velikanske dobičke (López Maya 1998, prav tam).

3. 1. 2 Liberalne reforme

Venezuela se je sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja znašla v nezavidljivem gospodarskem položaju in z njim povezanimi političnimi in sploh družbenimi problemi. V nekem smislu je bilo to stanje šoka, saj je visoka inflacija in zadolženost države pehala ljudi, ki so še včeraj živeli relativno dobro, v negotovost in revščino. Država je zašla v krizo in družbenoekonomske razmere se nikakor niso mogle stabilizirati.

Vladajoči ekipi Luisa Herrera (1979–1984) in Jaima Ramona (1984–1989) sta iskali rešitve v liberalnih reformah, delno tudi že pod vplivom neoliberalnih posegov v Čilu po odstranitvi socialističnega predsednika Allendeja. Prihajala sta iz različnih političnih strank, a še vedno tistih iz sporazuma 'Punto Fijo'. Njun pristop je bil 'usklajeno različen', bolj zaradi obljub volivcem kot zaradi resnih razlik med njima.

Herrera je že v volilni kampanji oporekal nekaterim političnim in gospodarskim potezam svojega predhodnika Péreza. Opozarjal je na razpoke, ki so se kazale v sicer še stabilnem venezuelskem gospodarstvu. Pérez je namreč pričel z nekaj megalomanskimi projekti brez realnega kritja. Zanašal se je na denarne prilive od prodaje nafte, a viri iz te zgodbe so že usihali. V začetku osemdesetih let je Herrera uvidel, da bo potrebno nekaj storiti, če naj ohrani vsaj zmerno gospodarsko rast in življenjski standard prebivalstva. Že leta 1981 so cene nafte pričele padati, dve leti kasneje pa je bil zdrs teh cen že zelo velik.

Vlada predsednika Herrere je skušala uveljaviti novo ekonomsko politiko še pred padcem cen nafte. Da bi znižala stopnjo inflacije je omejila obseg državnih intervencij v gospodarstvu in zmanjšala nekatere ugodnosti in varovala za državni sektor, spodbujala je varčevanje ter povišala obrestno mero. Padec cen nafte pa je prehitel morebitne ugodne učinke navedenih ukrepov in celoten projekt postavil na glavo. Luis Herrera Campíns je tako posegel po ukrepu, kakršnega so se v kriznih časih posluževale tudi prejšnje vlade. Zaradi neustreznih

medvalutnih razmerij in šibkih izvoznih rezultatov je morala vlada leta 1983 celo devalvirati nacionalno valuto.

Herrerovi administraciji pa je spodletelo tudi glede zmanjševanja odvisnosti Venezuele od razvitega sveta, posebej od ZDA. Zanimivo pa je, da se je Herrera, kljub močnim pritiskom iz tujine, uprl prodaji državnih podjetij, kar je moralo počakati na neoliberalne vlade po letu 1989. Še bolj pa je morda zanimivo, da je v predsedniški kampanji močno kritiziral Pérezov državni dolg, sam pa ga je, glede na leto 1979, podvojil in Venezuela je morala hudo zategniti pas, da je lahko odplačevala dolgove. Natančneje: zmogla je odplačevati zgolj obresti, medtem ko je glavnic ostala nedotaknjena. Poleg državnega pa se je povečal še dolg privatnega sektorja in tudi na tem področju bi bila potrebna temeljita reorganizacija (Ellner 2008, 80).

Tudi predsednik Jaime Ramon Lusinchi je poskusil z liberalnimi reformami, ki so temeljile na klasični tržni ekonomiji s sprostitev cen in zmanjšani vlogi države, nižanjem davkov in določenimi spodbudami drobnemu gospodarstvu in obrti. Makroekonomsko pa je še vedno računal na povečanje cene nafte, kar naj bi prineslo preobrat v ponovni rasti nacionalne ekonomije. Pred volitvami je obljubljal poštenost, preglednost, socialno občutljivost in strogi nadzor pri uporabi javnega denarja. Njegova začetna prizadevanja za doseganje gospodarske stabilnosti, odplačevanje tujih dolgov, zmanjševanje porabe javnega sektorja, izvajanje socialnih programov in spodbujanje industrijskega razvoja pa niso bila uspešna (Ellner 2008, 77–84).

V drugi polovici osemdesetih let je namreč cena nafte spet padala in prihodki od prodaje nafte so se drastično skrčili. Takšen razvoj dogodkov na naftnih trgih je posledično pomenil dodatno krčenje državnega proračuna in državnih socialnih projektov, čemur je sledilo razraščanje revščine in družbene napetosti. Povečala sta se brezposelnost in zunanji dolg države, izvoz je močno upadel, inflacija pa je ob koncu osemdesetih let znašala že čez osemdeset odstotkov. Obdobje relativnega socialnega miru v letu papeževega obiska (1985) je hitro minilo in podpora, ki jo je vladi dajal največji državni sindikat 'Konfederacija delavcev Venezuele', sicer tradicionalno tesno povezan s stranko Acción Democrática, je vidno plahnela. Čeprav je Lusinchi dosegel nekaj spodbudnih rezultatov v dogovorih z mednarodnim zasebnim bančništvom, ki je Venezuelo ponovno uvrstil med države upravičenke za najemanje kreditov, pa njegova administracija ni bila uspešna v preboju za dosego ključnega cilja – razvoja države. Zaradi nihanja cen je bil naftni trg nestabilen, cene nafte nizke, venezuelsko gospodarstvo pa je bilo in je še vedno preveč odvisno od nafte.

Nezadovoljstvo med prebivalstvom je v drugi polovici Lusinchijevega predsedovanja naraščalo in vlada je presodila, da mora spremeniti smer svoje politike. Lusinchi je odredil zvišanje plač, nadzor cen in sprejel še nekaj drugih ukrepov, s katerimi je poskušal umiriti družbene napetosti. Vrnitev k gospodarskemu populizmu, ki ni bil le njegova izvorna domislica, je sicer res prispevala k začasnemu ohranjanju vladne priljubljenosti, vendar se je kmalu pokazala tudi temna plat medalje. Ti ukrepi so namreč povzročili dvig inflacije in večji proračunski primanjkljaj. Razrasla se je korupcija, zaradi nezadovoljivih rezultatov glede na zastavljene cilje pa je bila medijski kritiki izpostavljena tudi predsednikova komisija za državne reforme (COPRE), ustanovljena decembra 1984, a je naletela na birokratske težave in upravno neučinkovitost, ki jih tudi sama ni znala/zmogla preprečiti.

Korupcija in klientelizem sta ob neučinkoviti administraciji torej še dodatno prispevala k zmanjšanju produktivnosti državnih podjetij, kar je povečevalo revščino in brezposelnost. Ko pa je vlada ugotovila, da je država plačilno nesposobna, je dolgove prenehala plačevati. Bližala se je katastrofa, Venezuela je iz obdobja rasti in optimizma lezla v brezno obupa (Ellner 2008, 51–109).

3. 1. 3 Spremembe v politični ureditvi

Spreminjanje politične ureditve iz diktature v demokracijo je dolgotrajen in dinamičen proces³³. V Latinski Ameriki, kjer so se še v drugi polovici dvajsetega stoletja vrstili (praviloma) vojaški državni prevrati, je bil ta proces še posebej zapleten. To je tudi razlog, da se bom v poglavju, kjer sicer obravnavam politične spremembe v Venezueli v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, pomudila pri dogajanju pred tem, delno pa bom zajela tudi začetek devetdesetih let.

Ena pomembnejših prelomnic na dolgi in zahtevni poti Venezuele k demokratični politični ureditvi je bil sporazum 'Punto Fijo'. Širok konsenz (t. i. pakt 'nepremične demokracije'), s katerim se je končala osovražena in skorumpirana diktatura Marcosa Péreza Jiménezza, so l. 1958 dosegle tri³⁴ venezuelske politične stranke, največja sindikalna centrala ter podjetniška združenja, predstavniki vojske in cerkve. Sporazum je omogočil sprejem ustave (1961), stabilizacijo družbenih in gospodarskih razmer v državi ter skoraj štiridesetletno vladavino

---

³³ Ta proces imenujemo tudi tranzicija.

³⁴ Gre za stranki AD (Demokratična akcija) in COPEI (Odbor za neodvisno politično volilno organizacijo). Tretja (levosredinska) stranka, ki je tudi podpisala sporazum (URD, Republikanska demokratična unija), je nekaj let po podpisu (1962) izstopila iz koalicije, ker ni hotela podpreti vladnega stališča o izključitvi Kube iz Organizacije ameriških držav (OAS).

političnih elit dveh strank, ki sta se (včasih tudi dogovorno) menjavali na oblasti (Medina 2003, 83–110).

Obdobje po padcu diktatorja Jiménezza nekateri poznavalci venezuelskih razmer označujejo kot obdobje ponovne uvedbe demokracije,³⁵ drugi pa se od takšne oznake distancirajo. Res je, da je bil dogovor iz 'Punto Fija' zastavljen dokaj široko³⁶, po drugi strani pa je povsem izločil pomemben del levice. Komunistična partija Venezuele (PCV) k podpisu sploh ni bila povabljen (Cardozo de Da Silva 1998, 43–61).

V takšnem pristopu novih oblastnikov je mogoče najti večji del vzrokov za radikalizacijo boja za spremembe politične ureditve, ki se je v šestdesetih letih razvil v venezuelsko gverilo. Vanjo se niso vključili le člani komunistične partije, marveč tudi pripadniki drugih levičarskih gibanj, ki so se v prejšnjih letih aktivno bojevali zoper diktatorski režim Péreza Jiménezza. Gverilsko gibanje se je navdihovalo pri kubanski revoluciji (1959). Revolucionarji so se bojevali za dosego dejanske neodvisnosti in politične ter ekonomske suverenosti v razmerju do ZDA, notranjepolitični cilji pa so v ospredje postavljali demokracijo, odpravo revščine in privilegijev ter boj za družbeno enakost.

Po več neuspešnih poskusih sta vojaško in politično krilo gibanja opustili zamisel o oboroženem boju. Gverilska dejavnost je sredi šestdesetih let praktično zamrla in celo komunistična partija Venezuele, ki jo je vodila, je leta 1968 že sodelovala na parlamentarnih volitvah.

Ideje o spremembah politične ureditve so v letih 1973–1983 skoraj zamrle. Visoke cene nafte in z njimi ugoden gospodarski položaj države, so nekako zabrisale akutnost posameznih političnih in gospodarskih problemov. Ko je kriza sredi osemdesetih let pokazala zobe, pa so

---

³⁵ Omenjeni sporazum 'Punto Fijo' naj bi prinesel spremembe v politični ureditvi, predvsem pa ponovno uvedbo demokracije in s tem konec diktatorskih režimov.

³⁶ Danes mnogi politični akterji opredeljujejo t. i. 'puntofijismo' le slabšalno. Toda pogledjmo še z druge strani. Pakt 'Punto Fijo' je deloval kot mehanizem, ki je prinesel stabilizacijo venezuelskega političnega sistema in je bil zasnovan v zelo posebnih zgodovinskih okoliščinah. Po strmoglavljenju režima Marcosa Péreza Jiménezza januarja 1958, je namreč nevarnost novih vojaških diktatur postala stalna grožnja demokraciji. Tedanji upravitelji države so se morali leta 1958 soočiti kar z dvema neuspešima poskusoma državnih udarov, s katerima je del vojske skušal preprečiti izpeljavo volitev ob koncu leta. V takšnih okoliščinah je Rómulo Betancourt predlagal pakt 'Punto Fijo'. Pogovori so potekali v New Yorku in 31. oktobra 1958 je bil pakt 'Punto Fijo' podpisan. Podpisnice je zavezoval k solidarnemu delovanju, upoštevajoč zlasti tri vidike:

1. Varovanje ustavne ureditve in pravica do vladanja v skladu z rezultati volitev: ne glede na to, katera stranka na volitvah zmaga, ostali dve stranki rezultat sprejemata in nasprotujeta uporabi sile za spremembo.
2. Oblikuje se vlada narodne enotnosti: vzpostavi se koalicija, v kateri nobena od treh strank ne bo imela hegemonije v izvršilni oblasti.
3. Vse tri stranke so se zavezale, da bodo volivcem predstavile kratek skupni program.

Pakt 'Punto Fijo' je zanimiv primer formalizacije in institucionalizacije pravil igre, ki je v težkih razmerah omogočil izpeljati volitve in 7. decembra 1958 je bil za predsednika republike izvoljen Rómulo Betancourt. Konec leta 1960 je stranka URD zapustila koalicijsko vlado, ki je tako postala bilateralna/dvostrankarska, sestavljena iz strank AD in COPEI, ki sta družno zaznamovali politični sistem Venezuele vse do leta 1993 (http://venezuelatuya.com/historia/punto_fijo.htm).

tudi vprašanja politične ureditve vse bolj stopala v ospredje. Še več: proti koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja so se nekatere spremembe že dejansko tudi zgodile.

Začetek drugega mandata predsednika Carlosa Péreza (1988–1993) je namreč zaznamoval velikanski upor ljudstva,³⁷ ki se je pričel v glavnem mestu Caracasu in se nato razširil. V principu je šlo za upor zoper uvajanje osovraženih ukrepov ekonomskega liberalizma (neoliberalizma), o čemer bomo več spregovorili v naslednjem razdelku (3. 2. 1), upor pa je (delno) posegel tudi na področje politične ureditve. Šlo je za vprašanje volilnega sistema oz. za način, kako se izbira guvernerje zveznih držav. Po ustavi iz leta 1961 (sestavili sta jo stranki, ki sta potem vladali štirideset let), je bilo ljudstvu (volivcem) onemogočeno neposredno, z volitvami vplivati na izbor poslancev oz. članov kongresa. Na volitvah so lahko volili le eno ali drugo stranko (AD ali COPEI). Tudi izbor guvernerjev je bil v rokah visokih politikov obeh strank. Ta del ustave (sprejet je bil amandma k ustavi, ki je omogočal vpliv volivcev na izbor guvernerjev) so spremenili šele po letu 1989, potem, ko se je ljudstvo uprlo staremu sistemu (Combillas Lares 2002, 9–30).

V osemdesetih letih so nemiri zajeli vse akterje družbenega življenja, tudi vojsko. Ker je bila Venezuela in vsa Latinska Amerika zaznamovana s številnimi prevratniškimi poskusi in revolucionarnimi idejami, so mladi oficirji navezali stike z mnogimi intelektualci, levimi strankami, družbenimi aktivisti in tudi s predstavniki komunistične gverile, ki v šestdesetih letih dvajsetega stoletja ni dosegla nameranih ciljev. Ustanovili so podtalno gibanje MBR–200 (*Movimiento Bolivariano Revolucionario 200*), ki se je razvilo v pomembno civilno-vojaško organizacijo (López Maya 2008, 55–82).

3. 1. 4 Zunanja politika in vloga ZDA

Snovalci sporazuma za obnovo demokracije v Venezueli ('Punto Fijo'), še posebej Rómulo Betancourt, prvi med njimi, so se odločili da država (p)ostane zaveznica ZDA. To odločitev moramo videti v kontekstu mednarodnih odnosov, kjer je povsem nov igralec in tudi na nov, originalen način postala Kuba. Tamkajšnji mladi, ponosni in izobraženi revolucionarji so najprej iskali stike z ZDA. Castro se je aprila 1959 celo napotil na obisk v Washington. Želel je pridobiti ameriško zagotovilo o finančni podpori, žal pa se to ni zgodilo zaradi nekaterih svetovalcev ameriškega predsednika Eisenhowerja, ki so Castra označili kot nevarnega komunista (Gaiser 2010, 181). Vse kaže, da je prav to dejanje pospešilo kubansko

---

³⁷ **Caracazo.** Poimenovanje so povzeli po vzoru velikega ljudskega upora proti diktaturi (1948) v glavnem mestu Kolumbije Bogoti, kjer so upor imenovali Bogotazo. Končnica -azo poudari veličino in pomen dogodka (López Maya 2003, 211–228).

preusmeritev k Sovjetski zvezi, saj je kmalu nato nova kubanska oblast sprejela vrsto ukrepov za odpravo odvisnosti od ZDA. Sledili so takojšnji in ostri ameriški protiukrepi. Nastal je konflikt med državama, ki se je spremenil v eno najhujših svetovnih kriz, o čemer sem v tej nalogi razpravljala na drugem mestu.

Betancourt je zvestobo ZDA dokazal že z izločitvijo venezuelske komunistične partije (PCV) iz pogajanj o paktu 'Punto Fijo', še nazorneje pa ob ameriški zahtevi o izključitvi Kube (1962) iz Organizacije ameriških držav (OAS). Betancourtjeva vlada je to zahtevo seveda podprla, s tem pa tudi izzvala tretjo stranko iz sporazuma 'Punto Fijo', levosredinsko Republikansko demokratično unijo (URD), da je izstopila iz vlade in se odpovedala omenjenemu sporazumu. Betancourt je torej ohranil in utrdil povezanost z ZDA, hkrati pa radikalno levico potisnil na obrobje političnega vpliva.

Polno zvestobo ZDA so izkazovale tudi vse naslednje vlade, z izjemo nekaterih potez prve vlade Carlosa Péreza (1974–1979), ki je iskal načine za manjšo odvisnost od ZDA. Zaradi izjemno dobrih gospodarskih rezultatov, ki so resda bili v glavnem posledica rastočih cen nafte, je predsednik Pérez ob drugih velikopoteznih načrtih snoval tudi sodobno, neodvisno zunanjo politiko svoje države. Venezuela naj bi tako postala najpomembnejši politični dejavnik med državami Latinske Amerike in upoštevanja vreden partner v svetovni politiki. V osemdesetih letih pa je država v razmerju do ZDA ponovno pristala na vlogo, kakršno je uveljavila Monroejeva doktrina.

Zunanjo politiko države je Luis Herrera Campíns³⁸ preusmeril v odkrito podporo politiki ZDA in predsednika Reagana³⁹. Ta podpora je šla tako daleč, da ni nasprotoval diktaturi Napoleóna Duarteja⁴⁰ v Salvadorju ne ohladitvi odnosov s Kubo, ki je prej veljala za zaveznico, niti ni obsodil arogantne ameriške invazije na Grenado leta 1983.⁴¹ Sprememba je bila videti tem bolj radikalna, ker je Venezuela dotlej redno obsojala kakršnokoli vojaško posredovanje ZDA v državah Latinske Amerike, kot npr. leta 1965 v Dominikanski republiki. Jaime Lusinchi,⁴² ki je predsedoval Venezueli v letih 1984–1989, se je v prvi vrsti posvečal gospodarskim in manj zunanjepolitičnim vprašanjem. Vendar utečenih in podedovanih odnosov z mogočno severno sosedo ni nikoli problematiziral. Nasprotno, posluževal se je njenih uslug in načinov obračunavanja z nasprotniki. V času Lusinchijevega mandata so bili

---

³⁸ Luis Herrera Campíns (1925–2007) je bil venezuelski predsednik v letih 1979–1984.

³⁹ Z eno samo izjemo: ko so ZDA podprle britansko invazijo na Falklandske otoke, se je Caracas od stališča Washingtona distanciral (Ellner 2008, 80).

⁴⁰ Napoleón Duarte (1925–1990). Predsednik Salvadorja od leta 1984 do 1989 in ustanovitelj tamkajšnje Krščansko-demokratske stranke.

⁴¹ Je pa zato sprejel 'velikodušno' ameriško pomoč pri nabavi vojaških letal F-16 (Ellner 2008, 79).

⁴² Jaime Lusinchi (1924–2014) je bil venezuelski predsednik v letih 1984–1989.

mednarodno odmevni zlasti štiri dogodki: (1) obisk (1985) papeža Janeza Pavla II. Bil je prvi papež, ki je kdaj obiskal Venezuelo. (2) Lusinichijev dogovor s tujimi kreditodajalci za odplačevanje zunanjega dolga, za kar je bil deležen kritik nekaterih držav Latinske Amerike, češ da jim je s 'sebičnim soliranjem' obrnil hrbet. Posebno oster je bil Peru, ki je zagovarjal kolektivna pogajanja s kreditodajalci. Zaradi omenjenega dogovora so Lusinichija označili kot 'antipatriotskega'. (3) Yumarski pokol, v kraju Yacucy: 8. maja 1986 je politična policija Venezuele (DISIP) umorila devet članov subverzivne skupine Punto Cero in (4) El Amparski pokol, v kraju Apure, kjer je 29. oktobra 1988 vojska ubila 14 ribičev, ker so napačno domnevali, da so gverilci (Ellner 2008, 81–82).

3. 2 TEŽAVNA POT K DEMOKRATIČNI ALTERNATIVI

Nemirna devetdeseta

3. 2. 1 Gospodarska kriza

S padcem cen nafte (1986) sta se začela gospodarski propad in silovito poslabšanje življenjskih razmer za revnejše sloje prebivalstva. Oblast se ni znala spopasti s problemi, pričakovanja ljudi pa so bila usmerjena v odrešilno vlogo države in v nove volitve leta 1988. V zavesti državljanov so bila še vedno živa leta rasti in optimizma, ko je državo vodil Carlos Andres Pérez. Volivci so mu zaupali in ga ponovno izvolili za predsednika. Vendar je imel Pérez kar nekaj resnih problemov, najprej pa se je moral spopasti z lastnimi prepričanji o načinu vodenja gospodarske politike in reševanju krize. V prejšnjem obdobju svoje vlade, torej v sedemdesetih letih, je namreč zagovarjal, če smem tako reči, nekakšno različico keynesianizma (Keynes 2006), saj je tedaj državo videl v vlogi pomembnega dejavnika (regulatorja) nacionalne ekonomije. Konec koncev je prav njegova vlada uspešno nacionalizirala naftno industrijo in tako bistveno okrepila državno blagajno.

Pérez pa se je ob koncu osemdesetih let lotil reševanja gospodarske in družbene krize iz povsem drugačnih temeljev. Ob njegovem ponovnem vzponu na vrh venezuelske politične piramide je v globaliziranem svetu odmeval padec berlinskega zidu in razpadanje bloka socialističnih držav, s tem pa tudi konec hladne vojne. Francis Fukuyama je v knjigi 'Konec zgodovine' vzhičeno zapisal, da je prišlo "do neustrašne zmage ekonomskega in političnega liberalizma" (Fukuyama 1989, 3).

Pérezu in njegovi ekipi so svetovalci iz IMF-a (Mednarodni denarni sklad) in Svetovne banke (WB) (domnevam pa tudi iz Ameriške fundacije za demokracijo) kot vzor rešitve ponudili primer Čila iz sedemdesetih in osemdesetih let. V tej državi so septembra 1973 z vojaškim udarom odstranili demokratično izvoljenega predsednika, socialista Salvadorja Allendeja. Oblast je prevzel general Augusto Pinochet, ki je kmalu po prevratu v državo povabil vodilnega ekonomista neoliberalne smeri, Milтона Fridmana. Po njegovih navodilih in ob aktivni asistenci t. i. 'čikaških fantov'⁴³ se je čilska neoliberalna reforma takoj usmerila na zmanjševanje proračunskega deficita, zniževanje inflacije, liberalizacijo gospodarstva s pospešeno privatizacijo in v trgovinsko liberalizacijo. Čeprav so se omenjene Pinochetove reforme izvajale hitro in odločno podprte z avtoriteto vojaške diktature, niso prinesle dolgoročno vzdržnih rezultatov. So pa omogočile multinacionalkam velik odliv dobičkov

---

⁴³ Čikaška ekonomska šola, njeni pripadniki npr. Bengoa, Perez, Nelson.

nazaj v razvite države, doma pa oblikovanje nove gospodarske elite, ki je v želji za dobičkom povzročila mnogo bankrotov čilskih podjetij, s tem pa množično nezaposlenost in obubožanja prebivalstva (Raby 2006, 197–206).

Pérezov pristop pri reševanju zapletene gospodarske krize, v kateri se je znašla Venezuela v drugi polovici osemdesetih in v začetku devetdesetih let, je torej v celoti in 'neustrašno' sledil neoliberalni doktrini, kakor jo je, skladno s t. i. washingtonskim konsenzom, formuliral John Williamson.⁴⁴ Na njegovih deset točk se je v gospodarskih krogih gledalo skoraj kot na božje zapovedi, zajemale pa so zahtevo po zmanjšanju javne porabe in učinkovitem pobiranju davkov, izboljšanju fiskalne discipline in zmanjšanju proračunskega deficita. Pomembna postavka je bila tudi zahteva po odpravljanju ovir za delovanje svobodnega trga, po spodbudah za rast izvoza, za liberalizacijo trgovine in uvoza, spodbujanje tujih naložb in privatizacijo državnih podjetij. In končno, seznam je zahteval tudi odpravo ovir, ki omejujejo konkurenco in uvedbo pravne zaščite lastninskih pravic (Badalič 2011, 64–65).

Sprejem in izvajanje omenjenih neoliberalnih reform je IMF postavil kot pogoj za dodelitev kreditov. Pérez, ki je v času blagostanja govoril o ekonomskem totalitarizmu Mednarodnega denarnega sklada, je sedaj pristal na privatizacijo državnih podjetij in bank, na znižanje carinskih dajatev in gibljiv tečaj nacionalne valute, na liberalizacijo cen in spodbujanje tujih investicij, predvidenih pa je bilo še nekaj grobih (varčevalnih) ukrepov, ki so imeli neposreden vpliv na dvig življenjskih stroškov, med drugim tudi zvišanje cen elektrike in ukinitvev subvencij za bencin.

Neoliberalne reforme, gledano v celoti, so imele le skromen pozitivni učinek. IMF je državi dodelil dobre štiri milijarde dolarjev kreditov, ki so kratkoročno sicer vplivali na spodbujanje gospodarstva, kmalu pa se je pokazal problem njihovega vračanja. Vse bolj je postalo jasno, da so reforme predvsem omogočile ameriškemu kapitalu nove izvozne možnosti in dostop do poceni delovne sile, s tem pa tudi večji profit in upanje na skorajšnjo privatizacijo naftnega sektorja. Z reformami pa se je nadaljevalo razlastninjenje in siromašenje prebivalstva, ki je sicer že v poznih osemdesetih izgubljalo dobrine, izhajajoče iz naftnega bogastva.

Izbruhnili so nemiri, ki so bili zatrti s silo, država pa je bila naslednjih deset let precej nestabilna. Ulični protesti⁴⁵ so se vse od začetka devetdesetih let soočali z represijo, da pa so zahteve ljudstva ostale neuresničene, je bila v prvi vrsti odgovorna zaprta mreža korporativnih struktur (López Maya 2003, 211–228).

---

⁴⁴ Ekonomist Petersonovega inštituta za mednarodno ekonomijo in svetovalec Mednarodnega denarnega sklada (IMF).

⁴⁵ Caracazo.

3. 2. 2 Politična kriza

Neposredno po koncu hladne vojne, ko je z najvišjega odra svetovne politike izginil eden obeh ključnih igralcev (SZ), je države t. i. drugega sveta (nekdanje socialistične države iz sovjetskega vzhodnega bloka plus nekdanja SZ in SFRJ)⁴⁶ zajel val tranzicije, se pravi prehoda v tržno kapitalistično gospodarstvo z liberalnimi oz. neoliberalnimi reformami in demokratizacijo političnega sistema z večstrankarskimi volitvami. Spraševanje o smiselnosti vzporejanja z Venezuelo, ki je tedaj bila po vseh parametrih del zahodnega sveta, njegove ekonomije in političnega sistema, se na prvi pogled zdi nekoliko zunaj konteksta, a skozi odkrivanje prikritih plasti vprašanja se je omenjena tematika vendarle pokazala v nekoliko drugačni luči. Dejanske težave Venezuele so se namreč izkazale veliko bliže težavam držav, ki so se (tudi v Evropi) znašle v procesu tranzicije.

Temeljni problem je vprašanje demokracije, ki je gotovo vrednota, saj poleg človekovih pravic in svoboščin vsebuje tudi načela odprtih možnosti (politične) izbire in s tem dostopnosti do vzvodov odločanja. Bi pa v zvezi z vprašanjem demokracije rada opozorila na odnos med dejanskim in navideznim, med resnico in videzom. Cela vrsta držav, političnih strank in postopkov nosi v imenu izraz 'demokratičen/-na', analiza dejanskega delovanja pa večkrat razkrije prav nasprotno, če kajpak z demokracijo razumemo tudi svobodo, ki ne jemlje svobode drugemu. S tem v zvezi se sprašujem, ali morebiti drži prepričanje, da je vsako, še tako dobro stvar, projekt, idejo, tudi demokracijo, mogoče zlorabiti? Moje raziskovanje političnega dogajanja v Venezueli namreč kaže, da je bila tudi demokracija po paktu 'Punto Fijo' že na (ponovnem) začetku vzpostavljena bistveno preozko, bila je (ciljno!) podrejena parcialnim (domačim in tujim) interesom in v tem smislu tudi zlorabljen, državi pa je vladala strankokracija.⁴⁷

Iz najrazličnejših virov sem torej ugotovila troje. Prvič, celotno obdobje od konca sedemdesetih let do konca dvajsetega stoletja je Venezuela preživljala čas gospodarskega nazadovanja. Drugič, politična ureditev, ki je izhajala iz dogovora oz. pakta 'Puto Fijo' (1958), je omogočala, da sta stranki AD in COPEI složno obvladovali politični prostor (skoraj) kot bi šlo za enopartijski sistem in se (celo dogovorno) menjavali na oblasti. In tretjič, ob koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih let so venezuelske oblasti sprejele vrsto ukrepov iz

---

⁴⁶ Zanje je bilo značilno šibko gospodarstvo, zadolženost, prevladujoča državna lastnina, visoka inflacija, enopartijski politični sistem.

⁴⁷ Izraz srečujemo v mnogih državah in v publikacijah in strokovnih člankih. Običajno z njim označujejo vladavino od ljudstva odtujenih strank oz. vodstev strank. Ko je Chávez kritično govoril o vladavini dveh strank v Venezueli, je uporabljal izraz 'politična oligarhija'.

zakladnice neoliberalne ekonomske doktrine, ki so najbolj prizadeli nižje družbene sloje prebivalstva.

Politična kriza v Venezueli je zorela vrsto let. Proti koncu mandata se je zalomilo že Carlosu Pérezu (1974–1979), še bolj pa njegovima naslednikoma Herreru (1979–1984) in Lusinchiu (1984–1989). Ljudje so spoznali, da v obstoječih okvirih družbene ureditve ni pravih rešitev. Vendar stara, preizkušena politika le ni kar popustila. Na sceno je ponovno stopil Carlos Pérez, tokrat (1988) v vlogi velikega rešitelja, vendar sedaj s preizkušenim neoliberalnim modelom. Ob ostrih varčevalnih rezih in diktatorski drži njegove ekipe je obubožanemu ljudstvu revnih predelov velikih mest in podeželja prekipelo. Izbruhnil je nenadzorovan, povsem spontan upor, imenovan Caracazo. Od oblasti 'pozabljeno' ljudstvo je v obupu ropalo trgovine in odnašalo vse, kar bi utegnilo koristiti in česar si sicer niso mogli privoščiti.

Pérez je reagiral z nasiljem in z močjo represivnih organov, kar je upravičeval z nasiljem prebivalstva in nujnostjo, da se reforme izpeljejo v celoti in do konca. Vladajoča politična elita je sprejela sklep o uvedbi izrednega stanja. Na sceno so (spet!) stopile tajne službe in vojska. Suspendirani so bili člani ustave, ki govorijo o varstvu osebne svobode, nedotakljivosti stanovanja, o svobodi govora, svobodi gibanja, združevanja, mirnega demonstriranja (Badalič 2011, 57). Sledilo je kaznovanje upornega ljudstva,⁴⁸ aretacije, mučenja, kratka prizori, tako zelo značilni za neka druga obdobja iz življenja te dežele in mnogih bližnjih in daljnih dežel, 'kjer se ni pilo coca cole'.⁴⁹

Politični krizi tudi po uvedbi izrednega stanja ni bilo videti konca. Prvemu množičnemu ljudskemu uporu proti neoliberalnim reformam in vladavini strank 'nepremične demokracije', ki je poglobil politično krizo in pospešil iskanje drugačnega izhoda iz nje, sta leta 1992 sledila kar dva neuspela poskusa državnih udarov. V enem od obeh je imel pomembno vlogo tudi Hugo Chávez, ki je med somišljeniki iz vojske, kjer je služboval in v civilnih, levo in domoljubno orientiranih političnih skupinah, pa tudi v širši javnosti že postal prepoznavno politično ime.

Predsednik Pérez pri izvajanju neoliberalnih reform ni bil najbolj uspešen. Ne le ljudski upor in njegovo reagiranje nanj, vse večja ovira njegovi oblasti so postale tudi razprtije znotraj njegove stranke (AD) in sploh znotraj vladne koalicije. Pokazalo se je, da t. i. 'nepremična demokracija' ne deluje več skladno z določili pakta 'Puno Fijo'. V kongresu (parlamentu) se v

---

⁴⁸ Podatki o žrtvah se razlikujejo: od 277 po uradnih podatkih, do 2000 samo v Caracasu (po poročanju nevladnih organizacij in sorodnikov).

⁴⁹ V petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja, torej v obdobju trde hladne vojne, so ZDA sprožile močno propagandno akcijo s sledečo parolo: "Kjer se ne pije coca cole, ni demokracije!" V času vietnamske vojne so jim revolucionarni študentje vrnilo milo za drago: "S coca colo v Vietnam!"

zvezi z nameravano prodajo državnih podjetij niso mogli sporazumeti niti o tem, katera so tista podjetja, ki morajo ostati v lasti države.

Če predsednika niso odnesli niti Caracazo niti dva poskusa državnih udarov, so ga pa spodnesle strankarske razprtije. Politična elita v osiromašeni državi se je kajpak spraševala, kako naprej. Predsednik je postal zelo neprijeten, popularnost obeh vladajočih strank je padala, s takšno popotnico pa ni prihodnosti. No, rešitev (vsaj začasno) so seveda našli. Predsednika so obtožili korupcije, stranka se mu je odpovedala in predali so ga sodišču. Tako so Péreza prisilili, da je odstopil pred (bližnjim) iztekom mandata. (Ellner 2008, 90–99).

Volitve leta 1993 pa so že pokazale, da se dotedanja politična ureditev poslavlja. Čeprav je na predsedniških volitvah zmagal predstavnik stare garniture Rafael Caldera,⁵⁰ pa je bolj pomembno nekaj drugega. Preizkušeni 'politični maček' ni kandidiral na listi svoje nekdanje stranke, marveč se je pridružil listi oz. koaliciji s pomenljivim imenom – Convergencia (Zbliževanje), ki je v svoj krog pritegnila tudi nekatere levičarske skupine (MAS, La Causa R),⁵¹ ki so kasneje bistveno pripomogle k Chávezovi volilni zmagi leta 1998.

Razsodni starosta venezuelske politike Caldera je dojel duh časa in začutil razpoloženje ljudstva, zato tudi ni izvajal vsesplošne privatizacije po brezkompromisnih neoliberalnih načelih, marveč je k temu poslu pristopal selektivno. Moral pa je slediti politiki Mednarodnega denarnega sklada (IMF), če je hotel od tam prejeti kaj pomoči. Prebivalstvo je bilo nezaupljivo, najtežji ekonomski problemi so bili komaj obvladljivi, a najhujši trenutek je napočil leta 1994 z zlomom bančnega sistema. S krepko finančno injekcijo je država omogočila, da so varčevalci prejeli svoj denar nazaj, večina bank pa je bankrotirala. Sledilo bi zelo običajno in v kontekstu zmešnjav niti ne cinično vprašanje: bo bankrotirala tudi država?

Vprašanje seveda ni zgolj hipotetično. Pred epohalnimi spremembami (bankrotom) tistega časa so bili namreč še mnogo večji družbeni sistemi. Berlinski zid ni več dajal videza trdnosti in neuničljivosti, države vzhodnega bloka in SZ⁵² z Gorbačovom ter njegovo perestrojko (Caratan 1987, 1240–1252) pa so bile sredi bolj ali manj prikritih bojov za oblast, novo delitev teritorija in čim ugodnejše pozicioniranje v Evropi in v svetu. Na drugi strani oceana, v Venezueli (in širše v Latinski Ameriki), pa so gospodarske in politične razmere tudi klicale po alternativni. Že rezultati volitev l. 1993 so pokazali, da so se v Venezueli okrepile stranke, ki so zasedale politični prostor levo od sredine (Badalič 2011, 114). T. i. 'nepremična demokracija' dveh političnih strank je morala prepustiti vstop v sfero političnega odločanja

---

⁵⁰ Prvič je bil za predsednika Venezuele izvoljen na listi stranke COPEI, leta 1969.

⁵¹ MAS – Movimiento al Socialismo (Gibanje za socializem); La Causa R – La Causa Radical (Radikalna pravda).

⁵² Tudi Jugoslavije oz. SFRJ.

drugačni, pluralni demokraciji. Je bil to prvi znak, ki je kasneje, v času Huga Cháveza, omogočil politično aktiviranje milijonom revnih, na rob družbe potisnjenih množic?

3. 2. 3 Zmaga socialistične stranke na volitvah

Razpoloženje v državi ob koncu osemdesetih let se je vse bolj nagibalo k potrebi po radikalni spremembi. Politični analitiki in državniki zahodnega sveta, zlasti ZDA, so se kajpak resno spraševali, kam bo zavila Venezuela. Boleči žebliček pod prstom (Velika Britanija, nad katero je papež izgubil oblast) namreč ne zbada samo (vladarja sveta) papeža Aleksandra VI. v vatikanski baziliki svetega Petra, marveč tudi svetovno velesilo (ZDA). Njo pač zbada žebliček siromašne, v dolgoletno blokado ujete, a uporne Kube (Gaiser 2010, 180–181). Bo Venezuela nov boleči žebliček pod prstom sodobnih vladarjev sveta? Bo teh žebličkov še več?

Kritika dosedanjih upraviteljev države z izjemno bogatimi zalogami nafte ni bila več naklonjena le kozmetičnim popravkom, čeprav je res, da so se mnoge politične razprave nanašale na vprašanje, ali je smiselno in ali je sploh mogoče spreminjati obstoječo družbeno ureditev z vključitvijo v sistem, kakršnega določa ona sama. Čeprav je vladajoči politični razred 'nepremične demokracije' levico bolj ali manj uspešno odrival od parlamentarnih procedur, je bila v političnem življenju nenehno prisotna in je takšne in podobne dileme lahko preverjala kar skozi politično prakso. Prav praksa je skozi izkušnje pokazala, da je za uspešno politično delo možnih več poti, eno takšno možnost – oborožen boj, je celo zavrnila. Levica se je tudi naučila, da ni pomembno graditi zavezništev le z zunanjimi dejavniki oz. državami, marveč se najpomembnejša zavezništva gradijo doma. In doma, v državi, je obstajala pisana paleta strank, skupin, gibanj in študijskih krožkov, v katere so se ljudje združevali zaradi različnih razlogov. Omenimo vsaj tri: iz razredne pripadnosti (delavske stranke), zaradi prepričanja o potrebi po vzpostavitvi pravičnejše družbe (intelektualci) in zaradi močne domoljubne naravnosti zoper tujce, ki izčrpavajo domovino (mladi oficirji).

V desetletju pred veliko Chávezovo volilno zmago, se je oblikovala, lahko bi rekli, nekakšna pisana leva koalicija, ki je delno sodelovala celo v Calderonovi vladi (MAS in La Causa R), delno pa predstavljala neparlamentarno (civilnodružbeno) opozicijo, ki je skušala ljudski upor (Caracazo) popeljati na volitve in postaviti temelje novi družbeni ureditvi. Chávez s svojim Gibanjem za peto republiko sprva ni bil najbolj navdušen nad to idejo, odklanjal je možnost, da bi sodeloval na volitvah na osnovi ustave, ki ji ni priznaval legitimnosti. Vendar si je premislil. Skupina levičarskih politikov in intelektualcev je že na začetku drugega Pérezovega

mandata (1989) ustanovila civilno gibanje Patriotsko fronto, iz katere je izšlo nekaj pomembnih Chávezovih sodelavcev: Luis Miquilena (delavski voditelj), Pedro Duno (filozof), Jorge Giordani (ekonomist), Hector Navarro (minister za šolstvo), Adina Bastidas (podpredsednica države) (Badalič 2011, 119–121).

Ker je bil Chávez po neuspelem državnem udaru (1992) zaprt, je njegova jetniška celica, ob zelo blagem zaporniškem režimu, postala prostor zbiranja (obiskov) in debat. Chávez je po prihodu iz zapora ustanovil koalicijo Patriotski pol, kjer sta poleg njegovega Gibanja za peto republiko sodelovala še Domovina za vse (PPT), ki je nastala iz večinskega dela stranke La Causa R ter z vidika idejne usmerjenosti koalicije morda najpomembnejše Gibanje za socializem (MAS).

Levica je bila dokaj strnjena okrog Cháveza, pristaši strank AD in COPEI pa so iskali kandidata, ki ne bi bil 'kontaminiran' z dotedanjo politiko teh strank. Kandidata so sicer našli (Salas Römer), vendar je bil Chávez v prednosti. Med ljudmi je veljal za junaka, ki se je upiral osovraženi oblasti, bil je politični jetnik in neomadeževan s propadlo, skorumpirano politiko 'nepremične demokracije'.

Glavna poanta Chávezovega volilnega programa se je nanašala na tri temeljne obljube: (1) temeljita prenova države, (2) oblikovanje ustavodajne skupščine in (3) sprejetje nove ustave. Konkretnije je izpostavil zavezo, da bo z njegovo izvolitvijo konec politike 'puntofijizma' in neoliberalnih reform, naftno bogastvo pa bo vrnjeno v roke venezuelskega ljudstva. Analitiki ugotavljajo, da Chávez, za marsikoga morda celo presenetljivo, prvič ni zmagal z množično podporo najrevnejših, ki so bili v kasnejših letih in so še vedno najodločnejši zaveznik nove politike. Večji del pripadnikov nižjih družbenih slojev je bil v času prelomnih volitev namreč še daleč od želje po aktivnem državljanstvu, zato je Chávez pravzaprav zmagal z glasovi pripadnikov srednjega razreda, ki so razočarani zapustili dotedanje vladajoče stranke in omogočili spremembo, a jih je kasnejša radikalizacija Chávezove politike v smeri socializma od njega odvrnila in jih pripeljala na stare pozicije (Badalič 2011).

Volilni boj pa ni bil niti približno 'gentlemanski'. Chávez ni skoparil z ostrimi izjavami in celo verbalnimi grožnjami na račun koalicije AD–COPEI in njihovega kandidata, nad Cháveza pa so se spravili mediji in (tudi) z izmišljotinami pridodali olja na ogenj. Chávezova volilna zmaga (prejel je 56% vseh oddanih glasov) pa je bila tudi po mnenju zunanjih opazovalcev legitimna, prinesla pa je pomemben preobrat, velika nasprotovanja, a tudi velika pričakovanja. Močno je odmevala v neposredni soseščini in v svetu (Márquez 2003, 253–272).

Volilno zmago socialistične koalicije v Venezueli je ob koncu hladne vojne mogoče videti tudi kot svojevrsten paradoks: ko se je Evropa poslavljala od socializma, mu je Venezuela na široko odpirala vrata.

3. 2. 4 Spremembe v zunanji politiki in odnosi z ZDA

Ob bližajočem tretjem tisočletju je bilo mogoče zaslediti zelo živahne strokovne razprave o novem mednarodnem redu po koncu hladne vojne. Prepire okrog vprašanja, kdo je najbolj zaslužen za razplet dogodkov ob razpadu vzhodnega bloka, SZ in socializma/komunizma, pa so kmalu zajezile bolj vsebinske debate o globalizaciji. Združevala je namreč procese transnacionalne izmenjave informacij, dobrin, financ in struktur, ki temeljijo na odnosih med nevladnimi organizacijami in nacionalnimi državami. Globalizacijo pa je bilo mogoče povezati tudi z vprašanjem o vlogi ZDA v svetu po hladni vojni, saj je ta država najbolj globalizirana svetovna sila na vseh ključnih področjih (Crockatt v Baylis in Smith 2007, 161). Prav teh vidikov, namreč o vlogi ZDA po koncu hladne vojne, pa se dotika tudi del moje diplomske naloge, ko gre za Venezuelo. Chávezova prva zmaga na volitvah namreč ni slonela na antiamerikanizmu, kakor se iz kasnejšega razvoja dogodkov običajno misli. Zmagal je predvsem zaradi obljub po notranji prenovi domovine. V razmerju do ZDA pa je pričakoval predvsem sorazmernost, spoštovanje suverenosti in pravičnost. In tudi pravico do samostojne presoje odnosov med sosedama in dogajanja v svetu. Tu pa je kmalu prišlo do nerazumevanja. Venezuela je namreč prekinila bilateralno sodelovanje z ameriško vojsko, nato pa si je drznila povedati kritično mnenje o invaziji na Afganistan in o bombardiranju, ki je zahtevalo mnoge civilne žrtve. Tako je neubogljivi Chávez postal ameriški sovražnik. In zgodilo se je podobno kot nekoč s Fidelom Castrom⁵³ – zaveznike je poiskal v Kitajski, Iranu, Rusiji in seveda, na Kubi, nekoliko kasneje pa v sorodnih režimih v Latinski Ameriki. Zunanja politika Venezuele se je odprla novim izzivom in nevarnostim, tudi tistim, ki jih ni sama izzvala. Ob primeru Venezuele, ki je na demokratičnih volitvah glasovala za neko lastno izbiro, a je bila že na

---

⁵³ Zanimivo, a nekoliko manj znano je dejstvo, da je Washington takoj po padcu kubanskega diktatorja Fulgencia Batiste uradno priznal nov kubanski režim (1959). Castro se je nemudoma odpravil k tedanjemu predsedniku Eisenhowerju (1890–1969), da bi Kubi zagotovil že prej dogovorjene finančne vire za investicije. Toda ameriški predsednik je poslušal tiste svetovalce, ki so namigovali na prihodnjo nevarno, komunistično usmeritev Kube in obljubljenih sredstev Castru niso dodelili. Slovenski geopolitični analitik, ki svetuje različnim tujim vladam in organizacijam, je zapisal, da je Washington s tem dejanjem "pospešil preusmeritev Castra proti Sovjetski zvezi, s katero je ta februarja 1960 podpisal pomembno gospodarsko pogodbo in omogočil Che Guevari 3. julija istega leta objaviti, da je Havana 'del socialističnega tabora'. Od tistega trenutka dalje je zgodovina le zrcalo nesporazumov in hladne vojne" (Gaiser 2010, 181–182).

začetku poti izpostavljena zameram in pritiskom mogočne sosedice, se moramo vprašati, ali je konec hladne vojne resnično prinesel v odnose med (velikimi in malimi) državami kaj bistveno novega, boljšega?

Venezuela je imela na področju zunanje politike že nekaj tradicije in izkušenj. Z ustavo leta 1961 pa je dobila nov pravno institucionalni okvir, znotraj katerega je oblikovala svojo zunanjo politiko, pridobila je diplomatski slog, ki temelji na spoštovanju in upoštevanju določenih splošnih načel "o naravi države, ekonomskih integracijah, mednarodnem sodelovanju in utemeljevanju demokracije", izraženih v uvodu ustave, poleg teh pa je dodala še ostale koncepte, ki izhajajo iz listine Združenih narodov, recimo "o vlogi in nalogah predsednika republike v zadevah zunanje politike" (Romero 2006, 99).

Da bi izpostavili najpomembnejše spremembe glede zunanje politike, bi bilo potrebno primerjati dele besedila ustave iz leta 1999 s tistimi iz leta 1961, pri čemer moramo upoštevati trenutno realnost v mednarodnih odnosih, ki je bolj raznolika in zapletena kot je bila leta 1961. Oglevali si bomo le nekaj najbolj značilnih opredelitev zunanje politike, ki na načelni ravni kajpak ne povedo vsega. Za skepso oz. kritično distanco je morebiti že dovolj, če vemo, da je o zunanji politiki odločal in jo praktično v celoti usmerjal predsednik države.

Nova ustava (1999), ki velja še sedaj, ne poudarja spodbujanja demokracije zgolj kot elementa zunanje politike, pač pa zunanjo politiko postavlja v funkcijo demokratizacije mednarodnih odnosov. V 152. členu ustave navaja, da republika podpira demokratično prakso v vseh mednarodnih združenjih in institucijah.

"Mednarodni odnosi republike so podrejeni interesom države in služijo uveljavljanju suverenosti in interesov ljudi, določajo pa jih načela neodvisnosti, enakosti med državami, svobode odločanja in nevmešavanja v notranje zadeve drugih držav, mirnega reševanja mednarodnih konfliktov, sodelovanja, spoštovanja človekovih pravic in solidarnosti med narodi v boju za emancipacijo/enakopravnost in v dobrobit človeštva. Republika bo ta načela in demokratične prakse trdno in odločno branila v vseh mednarodnih združenjih in institucijah" (Ustava Bolivarske republike Venezuele, 1999, 152. člen).

Kot pravi Anne-Marie Slaughter, se država reintegrira v nove prostore in odnose. Poleg tega pa se razvijajo novi koncepti legitimnosti in nadzora v svetu, kjer se kaže hibridno razmerje med javnim in zasebnim sektorjem (Slaughter v Cardozo E. in Romero M. 2003, 181).

Ko razpravljamo o povezanosti ali soodvisnosti notranje in zunanje politike, je vloga konstitucionalizma enako pomembna za razumevanje političnih pojavov kot je pomemben tudi odnos med ideologijo in pravom. Pri politični analizi imata torej zunanja politika in ustavni red upoštevanja vredno vlogo. Če razmišljamo o trenutnem venezuelskem ustavnem redu in njegovih mednarodnih razsežnostih, je ustava iz leta 1999 ideološko bolj radikalna in

revolucionarna, kar pomeni prelom z ideološkim okvirjem liberalnega reformizma, ki je prevladoval v ustavi iz leta 1961 (Cardozo E. in Romero M. 2003, 164).

Z nastopom administracije predsednika Huga Cháveza je kajpak opaziti spremembo v mednarodnih odnosih Venezuele, čeprav je v zgodnjih letih predsedovanja ohranil nekatere osnovne linije zunanje politike prejšnjih vlad. Zunanja politika se namreč običajno uporablja na podoben način, kadar gre za resen namen strpnega uresničevanje sobivanja različnih narodov. Po zmagah na referendumih in volitvah ter ob obetavnih trendih zaradi naraščajoče cene nafte, pa se je Chávez, na pragu tretjega predsedniškega mandata (2006), tudi zunanjo politiko odločil postaviti v nov ideološki okvir, znan pod imenom 'socializem 21. stoletja'.

Prva faza Chávezove zunanje politike je temeljila na načrtu "Nacionalni razvojni plan 2001-2007", katerega cilj je bil okrepiti nacionalno suverenost in spodbujati multipolarni svet. "Ta dokument določa strategije, ki naj bi pripeljale do demokratizacije mednarodne skupnosti, spodbujale bi latinsko-ameriško povezovanja, krepile položaj Venezuele v mednarodnem gospodarstvu, utrdile in diverzificirale mednarodne odnose ter spodbujale nov sistem integracijske varnosti, aktivno sodelovanje in vojaško integracijo na regionalni ravni" (González Urrutia 2006, 160).

Chávez torej poudarja pomen mednarodnih integracijskih tokov kot tudi zahtevo po bolj poštenem in uravnoteženem svetu. Mednarodne aktivnosti Venezuele so z omenjenim dokumentom zaobjele vrsto novih elementov in načel zunanje politike. "Multidisciplinarna mednarodna dejavnost, ki se materializira skozi aktivnosti na več frontah, ustreza različnim identitetam in na mednarodnem prizorišču označuje Venezuelo kot specifično državo, ki je hkrati karibska, andska, amazonska, atlantska in razvojno odprta članica združenja OPEC ter kot taka vključena v proces družbenih sprememb" (Libro amarillio 2003, uvod).

Prisotnost Venezuele v različnih mednarodnih forumih je pomagala spodbujati "socialno agendo Chávez", ki je dobila veliko podpore predvsem zaradi povečanja cen nafte kot ključnega dela strategije. Prav ta ukrep je ustvaril osnovo za moč države v mednarodni skupnosti. Leta 2000 se je v Caracasu sestal vrh organizacije držav izvoznic nafte (OPEC), na subregionalni ravni pa se je Venezuela udeležila štirinajstega predsedniškega vrha Andske zveze in tudi srečanja, kjer so ob udeležbi visokih predstavnikov držav obravnavali probleme revščine, pravičnosti in socialne izključenosti. Venezuela je tudi predlagala ustanovitev mednarodnega humanitarnega sklada za zaustavitev revščine in je aktivno sodelovala na srečanju Združenih narodov ob prehodu v novo tisočletje (González Urrutia 2006, 162).

Ob sledenju dejavne in samostojne zunanje politike Bolivarske republike sem ugotovila, da v Latinski Ameriki tudi demokratičen način oblikovanja socialistične družbene ureditve v

posamezni državi ne zagotavlja svobodnega izvajanja neodvisne zunanje politike. Takšna država se je v moji raziskavi pokazala kot moteč dejavnik za ZDA in tudi zato je ta država, skupaj z njenimi zaveznicami, močno zainteresirana za čimprejšnjo menjavo sedanje oblasti v Venezueli.

3.3 POSKUS S 'SOCIALIZMOM 21. STOLETJA'

Konec dvajsetega in začetek enaindvajsetega stoletja

3.3.1 Krepitev vpliva politične levice v Latinski Ameriki

Sodobna Latinska Amerika se v obdobju po koncu hladne vojne postopoma izvija iz tesnega objema Združenih držav Amerike. Globalizacija je resda prinesla največ koristi mednarodnim korporacijam, ki imajo domicil v bančnih trezorjih ZDA, v obdobju gospodarske rasti po drugi svetovni vojni pa so še utrdile in razširile svoje gospodarstvo – vendar je to le ena stran medalje. Ko je ameriški državni sekretar (zunanji minister) Kerry pred nekaj leti (2013) javno oznanil, da je po dvesto letih napočil čas konca Monroejeve doktrine, je s tem v resnici razkril tudi drugo stran medalje.⁵⁴ Države Latinske Amerike, od nekdanj znamenito 'dvorišče' ZDA, iščejo in terjajo priznanje za resnično samostojnost in neodvisnost ter novo opredelitev odnosa tudi do prevladujoče pozicije ZDA, ne le do nekdanjih kolonialnih držav.

Znotraj opisanega konteksta lahko opazujemo tudi vlogo in vpliv politične levice v državah Latinske Amerike. ZDA so namreč v Latinski Ameriki vzpostavile imperij s pomočjo marionetnih režimov, ki so lastno politično ureditev in politično preživetje gradili na brezpogojni vdanosti in gospodarski odvisnosti od ZDA. Ta država se sicer rada predstavlja svetu kot trdnjava (menda celo izvoznik) demokracije, a še v šestdesetih letih prejšnjega stoletja so na njenih vlakih in avtobusih črnci morali v posebne vagone in njihovi otroci niso smeli v šole za bele otroke. Do svojega 'dvorišča' pa se je ta ista država obnašala mačehovsko in vzvišeno. Takšen odnos, kjer je razvita in vojaško močna severna sosedna v ravninah in globinah južne in srednje Amerike iskala zgolj poceni surovine, milijone tamkajšnjih prebivalcev pa puščala v revščini in množični nepismenosti, je ustvarjal pogoje za družbeni vpliv političnih gibanj in strank, ki so 'raison d'être' lastnega obstoja videle v kritiki kapitalistične družbe, pravičnost pa iskale v smeri socialističnih sprememb (Raby 2006).

Spekter organizacij na politični levici Latinske Amerike je pester. Nekatere vidijo smisel lastne aktivnosti v boju za osvojitve oblasti, druge pa zavračajo politične stranke in ostajajo organizirane kot gibanja. V prejšnjih poglavjih diplomske naloge sem opisala te odnose v Venezueli (levica kot alternativa neoliberalizmu in podrejenosti ZDA), tokrat naj pridodam še značilen primer obnašanja levice v Braziliji in v Mehiki. Oblikovanje koalicije Delavske stranke in družbenih gibanj v Braziliji kaže na spoj levih družbenih sil zaradi boja za oblast,

---

⁵⁴ Na osnovi Monroejeve doktrine so si namreč ZDA dejansko podredile vso Latinsko Ameriko. V odnosih med vzhodnoevropskimi socialističnimi državami je podobno vlogo odigrala t. i. Brežnjevova doktrina o omejeni suverenosti socialističnih držav.

zapatisti v Mehiki pa ostajajo gibanje. Sicer pa je tudi za Latinsko Ameriško levico značilna pluralnost strategij in organizacijska decentralizacija. V zadnjih dveh, treh desetletjih se je močno povečalo število progresivnih nevladnih organizacij, kar kaže na privlačnost in razmah civilnodružbenih gibanj (Raby 2006).

V Latinski Ameriki je politična levica prevzela oblast v številnih državah,⁵⁵ vendar je napoved trajanja takšnih razmerij tudi po koncu hladne vojne tvegana. Tudi tranzicijsko dogajanje v Venezueli kaže na upravičenost tveganih prognoz. Poleg zunanjih (zlasti gospodarskih) pritiskov, medijske propagande in krepkih finančnih injekcij so namreč domači opoziciji v močno oporo tudi napake ali celo zaletavost levih vlad, odtujevanje (novih) oblastnikov od ljudskih množic ter razraščanje birokracije in njenih posledic: napuha, arogance ter neživiljenjskih zahtev in pristopov.

Ekonomska odvisnost, etnična segregacija, nepravilna razdelitev zemlje, brezposelnost, revščina in neenakost so v Latinski Ameriki še vedno vprašanja, ki terjajo rešitve. Do reševanja teh vprašanj so leve politične sile še posebej občutljive in z demokratizacijo družbenega življenja marsikje dosegajo relativno dobre rezultate. Problem pa nastane, ko se po vzponu na oblast navdušenje nad demokracijo, tudi pri marsikateri levo usmerjeni vladi, porazgubi (Ortiz 2013, 97–115).

Države, kjer je na oblasti levica ali t. i. leva sredina, igrajo pomembno vlogo tudi v integracijskih⁵⁶ procesih Latinske Amerike. Tako postajajo opaznejša regionalna sila na zemljevidu sveta, obenem pa tudi dejavnik solidarnosti med državami. O pomenu teh povezav prepričuje tudi politika ZDA, ki takšnih integracij in držav ne podpira, čeprav je leva politična opcija na oblasti legalno in legitimno, z volitvami. Prav nasprotno: če je to v njihovem interesu, potem se ZDA ne obotavljajo podpirati celo tistih držav, kjer je za vladnim krmilom politična garnitura, ki je na oblast prišla z državnim udarom.⁵⁷

Sodobno levico v Latinski Ameriki in njene značilnosti nekateri avtorji (Barrett in drugi 2008, 12–14) označujejo kot novo levico, stari levici pa pripisujejo teoretsko enotnost in strateško centraliziranost. Opredelitev dokaj jasno namiguje, da je stara levica povezana z odločilnim vplivom SZ oz. s stalinističnim pristopom. Potemtakem je dobra stran razpada sovjetskega modela socializma za politično levico tudi v tem, da v konkretnih družbenih razmerah išče nove, manj toge poti k družbenim spremembam in lastna dejanja utemeljuje v avtentičnem premisleku o globljih, humanističnih motivih socialistične družbene ureditve.

---

⁵⁵ Argentina, Urugvaj, Čile, Paragvaj, Bolivija, Brazilija, Ekvador, Venezuela, Nikaragva, Gvatemala, Kuba.

⁵⁶ ALBA, MERCOSUR, UNASUR, Andska zveza.

⁵⁷ Npr.: Honduras, 2009, ko je bil z državnim udarom odstavljen predsednik, ki se je nagibal k politični levici.

3. 3. 2 Nova venezuelska ustava

Pri umestitvi pomena in vsebinskih sestavin nove venezuelske ustave v okviru raziskave o socialistični družbeni ureditvi po koncu hladne vojne, sem zasledovala izpostavljena vprašanja in dileme, ki so opredeljevala družbeni kontekst pojava, torej namere in izvedbe postopka sprejemanja nove venezuelske temeljne listine. Konec hladne vojne je na eni strani prinesel osipanje potencialnih partnerjev v razvojnih gospodarskih in političnih projektih 'postpuntofijizma', pri čemer imam v mislih nekdanje socialistične države s SZ, na drugi strani pa je bilo pričakovati tudi manj zagrizenega sovraštva ZDA in domače opozicije, še posebej zato, ker oboji prisegajo na spoštovanje demokracije, nova čavistična oblast pa je zmagala na demokratičnih volitvah. Ta pričakovanja o 'malo blažjem sovraštvu' pa se niso uresničila, zlasti ne več potem, ko je Chávez (ameriškim) multinacionalkam in domačim deležnikom zaprl pipico z dobički od prodaje nafte, opozicijo pa je 'predramila' njegova agrarna reforma in odločna zaščita nacionalnega interesa. Mirnega sobivanja je bilo kmalu konec in uresničevanje ustave na osnovi participativne demokracije ter vključevanja množice revnih in nepismenih sohržavljanov v programe kulturne in socialne emancipacije, je usmerilo zanimanje opozicije najprej k uniformiranim pučistom, nato pa v en sam člen bolivarjanske/čavistične ustave, namreč v člen 71, po katerem je mogoče z referendumsko večino odpoklicati/odstaviti predsednika. V uresničevanju tako zahtevnega projekta kot je postavljanje Venezuele na nove ustavne temelje, je bila zunanja in notranja opora pomembna. Tudi globalizacijski in z njim neoliberalni vidik konteksta mi je razkril vrsto odprtih vprašanj, povezanih z namero Chávezove socialistične koalicije, da napiše ustavo na novo, sedaj za novo, peto republiko. Odmevi na dogajanja v Venezueli, zlasti na krvavo zatrtje upora (Caracazo) zoper tiranijo grobih neoliberalnih reform, ki jih je na bajonetih branil represivni aparat druge Pérezove vlade, se célo desetletje devetdesetih let prejšnjega stoletja niso polegli. Globalizacija je sicer resda prinesla izjemne pritiske in celo vrsto kapitalsko vodenih spletk, žaljivk, zarot in denarnih 'odvodov', a medmrežja in gibljivost sodobnih popotnikov so ustvarili tudi nova prijateljstva in trdne vezi podpore. Globalizacija je odprla (tudi internetna) okna in vrata mnogim skupinam in posameznikom, družbenim gibanjem in organizacijam, ki so podpirale načrtovano prenovo venezuelske družbe in njeno bolivarjansko vsebino. Ko bom na naslednjih straneh skušala strniti nekaj tipičnih značilnosti nove venezuelske ustave, bom v njej iskala danes že blede odtise neverjetnih energij, ustvarjalnosti in kresanja idej, ki so v zadnje mesece prejšnjega tisočletja ponesle toliko upanja.

Decembra 1998 je Hugo Chávez, vodja vojaškega upora iz leta 1992 in nekdanji častnik venezuelske vojske, zmagal na volitvah, ko je še veljala ustava iz leta 1961. Eden njegovih prvih ciljev pa je bil prav popolna rekonstrukcija dotedanje ustave. To dejanje mu ni uspelo le zaradi večine volilnih glasov, ki jih je njegova koalicija prejela na julijskih volitvah (1999) v ustavodajno skupščino, bolj signifikanten je morda način priprave ustavnih sprememb, ki je bil nekaj povsem svojskega. V obdobju od decembra 1998, ko je bil izvoljen, do konca leta 1999, ko je bila z visoko referendumsko večino sprejeta nova ustava, se je v Venezueli zgodila prava 'ustavograditeljska' mobilizacija. Ljudstvo je bilo namreč množično vključeno v sporočanje predlogov za novo ustavo in državljani so dobili občutek, da končno sodelujejo pri nečem pomembnem.

Po sprejetju ustave je Chávez sodobno venezuelsko politično življenje razdelil na dve obdobji: obdobje od leta 1958 do leta 1999 je definiriral kot 'Četrto republiko', obdobje po letu 1999 pa kot 'Peto republiko'.

Ustava Bolivarske republike Venezuele⁵⁸ je obsežna in predstavlja osnovo še bolj obsežni in podrobni zakonodaji. Sestavlja jo devet poglavij⁵⁹ s tristopetdesetimi členi. Venezuelo opredeljuje kot državo s predsedniškim sistemom oblasti,⁶⁰ predsednik države je torej tudi predsednik vlade in vrhovni poveljnik oboroženih sil, predstavlja državo in vodi njeno zunanjo politiko, zagotavlja celovitost in suverenost ozemlja ter obrambo republike, ratificira pogodbe, konvencije ali mednarodne sporazume, ima torej zelo široka pooblastila. Izvoljen je neposredno na splošnih volitvah za dobo šestih let in je lahko ponovno izvoljen⁶¹, ljudstvo pa ga lahko (71. člen) tudi odpokliče (Ustava Bolivarske republike Venezuele 1999, člen 71; člen 232; člen 236).

Ustava Bolivarske republike Venezuele vzpostavlja družbeno ureditev tako imenovane participativne demokracije,⁶² kar je nov politični model, usmerjen v delavsko in družbeno participacijo v upravljanju države, podjetij in ustanov. Kar šestinsedemdeset členov ustave opredeljuje načine sodelovanja državljanov pri odločanju. Ta impulz o novem političnem

---

⁵⁸ Kopija originalnega izvoda ustave Bolivarske republike Venezuele, veleposlaništvo v Ljubljani.

⁵⁹ I: temeljna načela (člen 1–9); II: geografski prostor in politična delitev (člen 10–18); III: dolžnosti, človekove pravice in jamstva (člen 19–135); IV: javna pooblastila (člen 136–185); V: organizacija nacionalnih javnih organov (člen 186–298); VI: socialno-ekonomski sistem (člen 299–321); VII: nacionalna varnost (člen 322–332); VIII: varstvo ustave (člen 333–339); IX: ustavne reforme (člen 340–350).

⁶⁰ Podoben (predsedniški) politični sistem oblasti imajo npr.: ZDA, Francija, Brazilija, Bolivija, Rusija, Kuba.

⁶¹ Po ustavi iz leta 1999 je bil predsednik države lahko izvoljen največ dva mandata v trajanju šestih let za en mandat. Na referendumu leta 2007 je bil zavrnjen Chávezov predlog za podaljšanje mandata na sedem let, leta 2009 pa je bila referendumsko izglasovana odločitev, da je predsednik izvoljen brez omejitve trajanja mandata.

⁶² Participativna demokracija je tukaj razumljena kot neposredna kritika klasične predstavniške demokracije, ki je po Chávezu zgodovinsko preživeta in izčrpana. Chávez je večkrat naglasil, da v predstavniški demokraciji prevladuje vzorec dominacije, ki preprečuje, da bi bili ljudje gospodarji svoje usode, saj v osnovi pristaja na delitev ljudi na upravljalce in izvajalce.

modelu je deloval tudi kot jasen odmik od osovražene vladavine dveh strank, ki sta vladali državi od leta 1958.

Orientacijo k participativni demokraciji je predsednik Chávez spodbujal že v fazi sprejemanja ustave in jo branil kot boljšo rešitev od predstavniske demokracije. "Osnovni cilj vnovične vzpostavitve republike je, da ustava omogoči radikalne politične spremembe v institucijah in političnemu sistemu nasploh. Želi vzpostaviti demokratično družbo, ki je pravna in participativna, v kateri demokracija ni le politični sistem, ampak je način življenja, ki poleg političnih oblikuje tudi socialne institucije in odnose" (Brewer–Carías 2007).

Čavisti neprestano poudarjajo, da je treba okrepiti vodilno vlogo ljudstva in zagotoviti pogoje za uveljavitev neposredne demokracije, kakor v 118. členu tudi ustava zagotavlja podporo družbenim in participativnim organizacijam. V tem smislu so veliko truda vložili v razvoj in širitev svetov sosesk, ki naj bi najbolj neposredno skrbeli za uveljavitev participativne politike. Sveti sosesk združujejo od 200 do 400 družin oz. skupaj od tisoč do dva tisoč prebivalcev, država pa vsakemu svetu zagotovi letno 60.000 ameriških dolarjev. S tem denarjem sveti skrbijo za infrastrukturne in socialne projekte v soseski, njihov vpliv pa sega tudi na regionalne in državne odločitve.

Ustava v 62. členu zagotavlja državljanom pravico do participacije v vseh javnih zadevah, pa naj gre za neposredno ali posredno obliko participacije. Takšna formulacija že sama po sebi pove, da država dopušča tudi obstoj tradicionalne predstavniske, ne le neposredne, ljudske participacije. Konec koncev tudi predsednik države, poslanci v narodni skupščini in sodniki odločajo posredno – v imenu ljudstva.

Eksplisitno, v drugem členu ustave je zapisano, da je Venezuela demokratična, socialna, pravna in pravična država, ki zagovarja naslednje najvišje vrednote svojega pravnega sistema: življenje, svobodo, pravičnost, enakost, solidarnost, demokracijo, družbeno odgovornost, spoštovanje človekovih pravic, etiko in pluralizem.

Ustava uvaja enodomno predstavniško in zakonodajno telo, narodno ali ljudsko skupščino in pomembne spremembe pri opredelitvi posameznih vej oblasti.⁶³

---

⁶³ Namesto običajnih treh vej oblasti, ustava Bolivarske republike Venezuele (člen 136) uvaja pet vej oblasti:

1. izvršilna veja oblasti (predsednik države, vlada).
2. zakonodajna veja (državni zbor/nacionalna skupščina).
3. sodna veja oblasti (sodstvo).
4. volilna veja oblasti ('volilna moč').
5. državljanska veja oblasti ('moč državljanov').

Volilno vejo oblasti vodi Nacionalni volilni svet (CNE), ki je odgovoren za neodvisen nadzor vseh volitev na državnih, občinskih in zveznih ravneh. Državljanstvo in volilno vejo oblasti sestavljajo :

Participativni demokratični model politične oblasti ščiti multietnično sestavo države in vsebuje tudi: visoko vrednotenje in zaščito človekovih pravic; načelo dvojnega državljanstva; pravico do azila; možnost poizvedbe o pogodbi, konvenciji ali mednarodnem sporazumu, ki vpliva na suverenost odločitve oz. pravico do prenosa domačega pooblastila na nadnacionalni organ. Ustava ščiti izvajanje njenih določb po načelih nevmešavanja in samoodločbe narodov, z demokratizacijo mednarodne družbe, z jedrskim razoroževanjem, z ravnovesjem ekološkega in okoljskega prava in z zaščito skupne kulturne dediščine, nepogrešljive za človeštvo (Mora Brito 2004, 77).

Ustava torej podpira nov koncept revolucionarne participativne demokracije na nacionalni in mednarodni ravni, a poudarja načela nevmešavanja v zadeve drugih in pravico samoodločbe narodov. Že v preambuli pove, da je glavni cilj venezuelskega ljudstva v ponovnem odkritju republike in v vzpostavitvi demokratične, pravne, participativne ter multietnične in multikulturne družbe (Cardozo de Da Silva 1998, 47).

3. 3. 3 'Socializem 21. stoletja'

Izjemno pestra dinamika političnega dogajanja v Latinski Ameriki je v zadnjih desetletjih dvajsetega stoletja pritegnila vrsto mladih in ambicioznih izobražencev. Družbene razmere v regiji in v svetu so kritični in socialno občutljivi mladini odpirale mnoga vprašanja in ponujale več različnih političnih izbir. Za nekatere med njimi, tudi za tridesetletnega Huga Cháveza in njegove politične somišljenike, je bila zlasti moteča skorumpirana in protinarodna mašinerija t. i. 'nepremične demokracije', ki je obvladovala državo.

Hugo Rafael Chávez Frías, diplomant Univerze Simóna Bolívarja, ki je v prvi polovici osemdesetih let poučeval zgodovino in doktrino vojskovanja na vojaški akademiji v Caracasu, je s kolegi, ki se niso mogli sprijazniti z 'nepremično' oblastjo, ustanovil tajno organizacijo Bolivarska revolucionarna vojska (EBR–200), kasneje Bolivarsko revolucionarno gibanje

---

varuh človekovih pravic ali 'zagovornik ljudi' (defensor del pueblo), državni tožilec in generalni kontrolor/nadzornik. Odgovorni so za zastopanje in varstvo državljanov v odnosih z (lastno) državo. Zakonodajna veja oblasti se je preoblikovala iz dvodomnega sistema v enodomni sistem.

Predsedniški mandat so najprej povečali od pet na šest let, od 1. 2009 pa ni več omejitve mandata. Predsednik države lahko pod določenimi pogoji razpusti Nacionalno skupščino. Nova ustava je uvedla možnost za nacionalne referendum, tudi referendum za predsedniški odpoklic (venezuelski volivci imajo sedaj pravico, da odstavijo predsednika pred iztekom predsedniškega mandata). Nacionalni referendum se aktivirajo ob peticiji z zadostnim in veljavnim številom podpisov. Nova določba je bila prvič uporabljena leta 2004.

(MBR–200). Člani te prevratniške organizacije so bili prepričani, da je sprememba v državi mogoča samo z državnim udarom, nikakor pa ne z volitvami.⁶⁴

Skupina okrog Cháveza tedaj še ni imela postavljenih jasnih ideoloških temeljev. Hitro pa so se poenotili, da svoje vizije in dejanj ne bodo gradili na tedaj prevladujočih načelih neoliberalne ideologije, pač pa na tistih idejah in osebnostih, ki predstavljajo središčno os venezuelske domoljubne zgodovine in narodove identitete. Izpostavili bomo tri ključne osebnosti, daleč najpomembnejši pa je Simón Bolívar,⁶⁵ pred dvesto leti vodja južnoameriškega upora proti španskim kolonialistom. Cháveza in tovariše je navdušila Bolívarjeva vizija združevanja osvobojenih držav Latinske Amerike in njegov boj za samostojno, ponosno in suvereno domovino, ki ne bo v rokah tujih gospodarjev. Gre torej za panamerikanizem in antiimperializem, dva osnovna elementa, ki ju je Chávez vgradil v temelje državne politike in svojih reform takoj, ko je prišel na oblast. Ta načela je udejanil z naftno reformo, skozi katero je tujim korporacijam odvzel monopol nad naftno industrijo, Bolívarjev načrt panameriškega povezovanja pa je konkretiziral s krepitvijo organizacij, kakršni sta Unija južnoameriških narodov (UNASUR) in Bolivarska zveza za ljudstva naše Amerike (ALBA).

Mlade revolucionarje je močno inspiriral tudi Bolívarjev prijatelj in mentor Simón Rodríguez, ki je v Boliviji sooblikoval začetke tamkajšnjega javnega šolstva, kamor bi morali biti vključeni vsi, tudi revni indijanski otroci. Prav to njegovo vizijo, po kateri mora biti šolski sistem odprt tudi za najšibkejše in deprivilegirane člane skupnosti, je Chávezov režim uresničil s šolsko reformo, ki je uvedla brezplačno šolanje za vse, ki niso zmogli plačila.

Tudi Ezequiel Zamora je bil znameniti revolucionar. Poveljeval je kmečkim oboroženim skupinam, ki so se sredi devetnajstega stoletja bojevale zoper veleposestniško oligarhijo. Njihov cilj je bila sprememba lastništva zemlje v korist najrevnejših. Po prihodu na oblast je Zamorove zamisli in zahteve kmečkih upornikov povzela Chávezova vlada, ko je izpeljala agrarno reformo in z njo obsežno novo razdelitev zemlje, podobno, kakor si je zamislil Zamora (Gracia M. in Reyes R. 2008, 25–47).

Uresničitev družbenih sprememb, opisanih v izhodiščnih nastavkih, so terjali veliko poguma, politične spretnosti in trdne vere v pravo izbiro. Mladi revolucionarji so videli svojo domovino kot drevo, ki raste iz treh mogočnih korenin. Temu drevesu so hoteli vdahniti novo, svobodno življenje. Toda že apriorno sovraštvo ZDA do novih oblasti v Caracasu je

---

⁶⁴ Omenili smo že, da je kasneje Chávez to stališče spremenil in l. 1998 postal predsednik države – z izvolitvijo na demokratičnih volitvah.

⁶⁵ Kot zanimivost naj navedem, da se ena bolivarijanska misija imenuje **Negra Hipólita**, ime pa je dobila po sužnji, ki je bila osebna varuška Simóna Bolívarja. Dejavnost te misije je usmerjena v pomoč otrokom in odraslim, ki so odrinjeni na rob družbe oz. živijo v skrajni revščini.

nakazovalo prihodnje probleme, čeprav je bil Chávez "izvoljen leta 1998 s klasičnim reformnim programom⁶⁶ socialne demokracije" (Ploštajner 2014, 76–94).

Ko sem pričela z raziskovanjem obdobja Chávezove vladavine in njegovega koncepta 'socializma 21. stoletja', sem domnevala, da po koncu hladne vojne ni bilo več razlogov za nasilno rušenje družbene ureditve, ki je nastala z voljo ljudstva in je bila izražena na svobodnih volitvah, pa čeprav ta ureditev ni ustrezala nekaterim državam ali celo edini velesili, ki je ostala po razpadu SZ. Chávezov načrt, ki ga bom ilustrirala z znamenitimi Bolivarskimi misijami, je bil namreč narejen v dobrobit njegove države in državljanov, stoletja izpostavljenim revščini, kulturni prikrajšanosti in družbeni izključenosti. Toda razvoj dogodkov je šel v drugo smer, pravzaprav v dve smeri: (od zunaj) v podtalno ter javno in z odkritim sodelovanjem opozicijskih strank tudi brezobzirno spodkopavanje neprijetnega, a v regiji vse bolj vplivnega čavističnega režima in (od znotraj) režimsko preoblikovanje venezuelske družbe 'od zgoraj', z dekreti avtoritarnega predsednika, ustvarjanjem kulta osebnosti in enostrankarske vladavine z odrivanjem opozicije na stranski tir. Uvid v to dvojnost je z umetniško občutljivostjo pisatelja nobelovca izrazil tudi Gabriel García Márquez po srečanju s Chávezom neposredno pred njegovo prvo prisego (1999). V Chávezu je opazil dvojno osebnost: v njem je videl "človeka, ki ga je igra usode določila za rešitelja domovine, hkrati pa tudi človeka-sanjača, ki se bo v zgodovino zapisal le kot še en tiran" (Márquez v Carroll 2013, 5).

Celotno obdobje uresničevanja ciljev Bolivarske revolucije v Venezueli so zaznamovale referendumске pobude, politične, stavkovne⁶⁷ in celo vojaške akcije za zaustavitev reform in vrnitev starega režima. Leta 2002 je bil ob pomoči ZDA celo izveden vojaški državni udar,⁶⁸ a je odstavitev predsednika z velikimi protesti preprečilo ljudstvo, ki je čez nekaj let (2009) na referendumu odločilo, da za izvolitev predsednika ni več omejitve trajanja mandata. Referendumski glas ljudstva je sicer legitimen in legalen, vendar pa takšna možnost krepi avtoritarnost in samovoljo predsednika, še zlasti zato, ker mu ustava omogoča razpustitev

---

⁶⁶ Chavezov (socialni) volilni program ni vključeval odprave privatne lastnine, še manj pa ukinitve kapitalistične družbene ureditve. Predvidel je le večjo kontrolo države nad naftnim bogastvom, boj s korupcijo in pravičnejšo delitev v korist vsega prebivalstva. O glavnih točkah njegovega političnega programa pa pišem v razdelku 3. 2. 3.

⁶⁷ Naftna stavka, ki jo je konec leta 2002 in v začetku 2003 organizirala opozicija, je blokirala vitalna področja življenja države in državljanov, povzročila hudo pomanjkanje in zmedo, za cilj pa je imela spremembo režima. Chávez je krizo premagal s pomočjo vojske, prijateljskih držav in svojih privrženecv, nato pa obračunal z voditelji in državljani, ki so sodelovali v stavki ter še utrdil vojaško, politično in ekonomsko moč (Badalič 2011, 206–234).

⁶⁸ "Ker je bil celo ta (Chávezov volilni program, op. avtorice) program preveč radikalen za državo svetovnega juga z ogromnimi zalogami nafte, je opozicija (z javno in tiho podporo ZDA) leta 2002 ob pomoči zasebnih medijev, izvedla državni udar" (Ploštajner 2014, prav tam).

narodne skupščine, imenovanja ministrov in celo odvzem koncesije za delovanje televizijskih postaj. Res je sicer, da ustava omogoča tudi odpoklic predsednika, a se kljub temu lahko upravičeno vprašamo, v čem je namen kopičenja najpomembnejših funkcij v rokah enega človeka. Kritika opozicije na ta račun je po mojem mnenju upravičena.

Po Chávezovi smrti (2013) je bil za predsednika izvoljen Nicolás Maduro, pripadnik iste politične opcije. Na pobudo opozicije, ki je zmagala na parlamentarnih volitvah 1. 2015, trenutno poteka postopek za izvedbo referendumu o njegovi odstititvi.

Chávez je po propadlem državnem udaru 2002 in po ponovni izvolitvi leta 2006 program prenove države radikaliziral. Zaostril je protiiperialistično in protiameriško retoriko, delno morda zaradi maščevanja, po vsej verjetnosti pa tudi zato, ker je spoznal, da konec hladne vojne le ni prinesel tako zelene otoplitve iz dolgoletne blokavske zadržanosti. Še tesneje se je povezal s prijateljskimi državami po svetu (Kitajska, Rusija, Iran) in s sorodnimi režimi v Latinski Ameriki, posebej s Kubo, Fidela Castra pa je razglasil za velikega vzornika in mentorja.

Ko je opozicija že kmalu po spodletem državnem udaru (2002) poskušala ponovno zrušiti Cháveza z nekaj mesecev trajajočo stavko, ki so jo podprli predvsem pripadniki srednjega razreda, privatni mediji, obrtniki in trgovci, je režim mobiliziral svoje privržence na osnovi boja proti elitam: proti političnim strankam, proti cerkvi, proti medijem, proti delodajalcem in proti starim sindikatom. Z množičnim odpiranjem raznovrstnih, tudi dnevnih socialnih programov, je povečal svoj politični kapital in omogočil dolgotrajno marginaliziranim skupinam vključitev v politični sistem (Arenas 2004, 38–50).

Program Bolivarske revolucije je Chávez leta 2004 prvič označil za socializem 21. stoletja (Ellner 2008, 119), vladajočo koalicijo pa so istega leta preoblikovali v Združeno socialistično stranko. Ta proces ni potekal čisto gladko, saj je doživel kar nekaj kritik iz lastnih vrst. Chávez je gotovo imel tehtne razloge za enotno, združeno stranko z vidika boljše organiziranosti in večje učinkovitosti, po drugi strani pa je združitev omogočala še večji politični monopol in manj notranje demokracije. Smemo videti v tej potezi nekakšen zametek Chávezeve osebne diktature ali zgolj nujen pristop strnjevanja vrst v boju za demokratični socializem?

Vprašanje se zdi pomembno, saj Chávezov program 'socializma 21. stoletja' izpostavlja idejo demokratičnega socializma kot negacijo nedemokratičnih modelov, značilnih za socialistične države dvajsetega stoletja, ki jih med drugimi atributi zaznamuje tudi odsotnost političnega pluralizma. Izvirni teksti programa bolivarjanske preobrazbe venezuelske družbe, ki so mi bili dosegljivi preko internetnih informacij, se navezujejo na naše uvodne ugotovitve o pomenu

idej, vizije in delovanja Simóna Bolívarja in drugih revolucionarjev iz devetnajstega stoletja. Osebni vpliv Huga Cháveza na program pa ima tolikšno težo, da ga upravičeno poimenujemo z njegovim imenom, o čemer soglaša kar nekaj poznavalcev in analitikov dogajanj v sodobni Venezueli (Ellner 2008; Azzellini 2005).

Če torej ustanavljamo delavskih kooperativ in redistribuciji zemlje, s čimer je Chávez napovedal vojno velikim trgovcem z nafto in latifundizmu, dodamo koncept soupravljanja oz. participativne demokracije na vseh ravneh ter čisto posebno, izvirno vlogo bolivarjanskih misij,⁶⁹ potem imamo pred seboj ključne točke programa socializma 21. stoletja.

"V knjigi Socialistična alternativa in v letošnjem eseju Država in prihodnost družbe poudarjam, da se nova država ne razvije čez noč. Gre za dolg proces učenja in razvoja skozi vsakodnevne prakse. Stare države, če jih prevzame revolucija, lahko storijo marsikaj, česar nove države ne bi mogle. Usposobljene so, da se odzovejo ob katastrofah, zagotavljajo obrambo itd. Morajo biti torej interakcije med staro in novo državo, toda cilj je zamenjava stare države z novo. Skozi to prakso se morajo razvijati tudi ljudje. To načelo bi moralo biti v jedru razvoja nove družbe. Venezuela je zelo dober primer takšnega razvoja. Njeni lokalni sveti, ki jih je Chávez okrepil in na novo definiral, so pravzaprav celice prihodnje venezuelske družbe. Ker so majhni – v urbanih okoljih lahko štejejo le sto družin – imajo ljudje na lokalnih skupščinah možnost povedati, kaj hočejo in potrebujejo. Neverjetno, kako dobro delujejo. Veliko sem jih obiskal. Presenetilo me je, koliko žensk se dejavno vključuje v razprave. Chávez je z lokalnimi sveti vrnil ljudem dostojanstvo in čast" (Lebowitz 2013).

Soočenje z izhodišči, dosežki in težavami projekta 'socializem 21. stoletja' v Bolivarški republiki Venezueli je moje raziskovanje postavilo v mozaik neštetihih spraševanj o družbeni problematiki, v katero sem, sicer zelo previdno, posegla s politološkim skalpelom, nisem pa mogla najti načina, da bi rano zašila.

---

⁶⁹ **Misija Plan Bolívar** je bila sprožena takoj po prevzemu oblasti in je uvedla vključevanje vojske v akcije za dobrobit ljudstva. **Misija Miranda** je imela posebno poslanstvo, saj ji je uspelo pritegniti v vrste kopenske vojske in nacionalne mornarice nekaj deset tisoč rezervistov. **Misija Mercal** je pričela z aktivnostmi aprila 2003, vsebuje pa program za zaščito prebivalcev pred visokimi cenami živil iz osnovne nakupovalne košarice. Po vsej državi upravlja s trgovinami, v katerih se prodajajo subvencionirana osnovna živila domače pridelave. Njen namen je dvojen: pomagati domačemu kmetijskemu sektorju in doseči prehransko neodvisnost ter omogočiti dostop do osnovnih živil tudi najrevnejšim. **Misija Barrio adentro** je namenjena izboljšanju zdravstvenega sistema in je razdeljena v tri faze. Prva faza vključuje izgradnjo majhnih, skupnostnih zdravstvenih domov znotraj lokalnih skupnosti. Druga in tretja faza vključujeta izgradnjo naprednejših zdravstvenih domov v lokalnih središčih in obnovo ter nakup sodobnejše opreme za obstoječe bolnišnice v provincialnih središčih. **Misija Zamora** je program redistribucije obdelovalne zemlje. Vsaka venezuelska družina ali posameznik med 18 in 25 letom lahko v okviru tega programa dobi zemljo. Po treh letih obdelovanja se lastništvo prenese na kmeta, zemlja se nato lahko deduje, ne sme pa se prodati. **Misija Robinson** je bila namenjena opismenjevanju in učenju osnov matematike za starejše, neizobražene prebivalce. Prostovoljci in vojaki so v dveh letih omogočili osnovno izobrazbo 1,5 milijonu Venezuelcem, ki so bili prej nepismeni. **Misija Ribas** se posveča srednjemu šolstvu, gradnji šol in širjenju dostopnosti formalnega šolanja za revnejše. **Misija Sucre** je usmerjena na področja izobraževanja, kjer Venezuela potrebuje več kadrov kot so zdravstvo, pedagogika, kmetijstvo, prehrana, gradbeništvo. **Misija Habitat** je namenjena izboljšanju stanovanjske infrastrukture, predvsem gradnji socialnih stanovanj. **Misija Guaicaipuro** vrača pravice Indijancem-staroselcem in omogoča njihovo socialno integracijo. **Misija Cultura** spodbuja množično udeležbo v kulturnih dejavnostih in sodelovanje z umetniškimi in izobraževalnimi institucijami. **Misija Árbol** širi zavest o pomenu varstva narave in prispeva k uravnoteženi okoljski politiki. **Misija Negra Hipólita** je usmerjena v pomoč otrokom in odraslim, ki so odrinjeni na rob družbe in živijo v skrajni revščini (<http://www.gobiernoenlinea.ve/miscelaneas/misiones.html>).

Venezuela se mi kaže kot velikanski družbeni eksperiment. Zato me tem bolj skrbi, kako bo reagiralo razbolelo družbeno tkivo, ki v tisočeri različnostih utripa kot eno samo, a je vendar zelo na pol. Povedano drugače: ali je dolga desetletja če ne stoletja marginalizirana dobra polovica tamkajšnjega prebivalstva prebudila v sebi moč osvoboditve, ne da bi pri tem potisnila v podrejeni položaj drugo (skoraj) polovico lastnega naroda, ki jo predstavlja politična opozicija?

Sredi hladne vojne je Venezuela skoraj izgubila upanje, po koncu hladne vojne pa je drugačna, a se ponovno sprašuje, kako naprej. Chávez je zaznamoval njeno podobo in pomembno posegel v njen/naš čas. Daroval se je domovini, a hotel jo je imeti čisto zase, narediti jo po svoji podobi. Poleg tega pa je bil megalomanski družbeni projekt z njegovo smrtjo tako rekoč obglavljen, saj dokončni odhod izjemno močne osebnosti 'z bojišča sredi boja' praviloma povzroči še vrsto popotresnih sunkov, ki rahljajo temelje našemu skupnemu jutrišnjemu domu. Globalizirani svet pač vznemirjajo novi, nemara še močnejši pretresi: segrevanje planeta in okoljska problematika, migracije, terorizem ... morda celo nova hladna vojna.

Chávezu je vsekakor uspelo družbeno, politično in tudi na osebni ravni prebuditi milijonske množice, ki so bile stoletja potisnjene v pozicijo pasivnih opazovalcev. Prihodnost Venezuele bi zato morali graditi na novih dejstvih in vključiti velik človeški potencial v pogumne razvojne projekte. Morda v soglasju z mislijo, ki jo je deset let pred Chávezovim prihodom na oblast zapisal slovenski premišljevalec o družbi prihodnosti: "Socializem 21. stoletja bo univerzum svobode, ali pa ga ne bo" (Majer 1988, 291).

Čas prihodnosti se bo morda imenoval drugače kot je bil prepričan Chávez, a pismenke, ki so postale del življenja novih bralcev in oznanjevalcev sveta, bodo, tako menim, osmislile in na novo ovrednotile tudi njegovo idejo socializma 21. stoletja. Ali, če povemo z besedami Simóna Bolívarja: "Da bi razumeli revolucije in revolucionarje, jih moramo opazovati od blizu, sodbo o njih in njihovih dejanjih pa si bomo lahko ustvarili le s pogledom od daleč" (Bolívar v Carroll 2013, 7).

4 NAMESTO ZAKLJUČKA

Razprava o možnosti socializma v eni državi

Raziskovanje socialistične družbene ureditve po koncu hladne vojne na primeru Bolivarske republike Venezuele me je že v fazi teoretičnih priprav, prvih pogovorov z mentorjem in obiskanju ter selekciji kompetentnih virov za pisanje diplomske naloge soočilo z vprašanjem, ki se je v osebnem notranjem dialogu z izzivi sodobnega sveta že nekajkrat pojavilo na mojih miselnih poteh. Gre za spraševanje, ali je socializem sploh mogoče in trajno uresničiti (samo) v eni državi?

Zgodovinski kontekst diskusije je bolj ali manj jasen, zaokrožen in postavljen v mednarodna razmerja, kjer pojav socialistične razvojne namere že sam po sebi, v premagovanju razrednega konflikta (proletariat-buržoazija) izzove novo konfliktno situacijo, ker je z vidika vladajočih (buržoazije) označen kot rušilni element (kapitalizma) v splošno sprejeti, običajno tudi ustavno zakoličeni družbenoekonomski ureditvi. To tem bolj, ker se je socializem v svoji radikalni obliki javljal kot nasilna revolucija, ki v temeljih spreminja družbena in lastniška razmerja in ovrže klasično predstavniško parlamentarno demokracijo, prebija meje ali interes ene države in vzpostavlja splošni interes (delavskega) razreda - nosilca družbenega prevrata v smeri svetovne revolucije.

Ta koncept je danes presežen in svet se odpira novim oblikam socializma, med njimi zlasti tistim, ki so povezana z okoljsko problematiko (Plut 2014). Čeprav sta globaliziranemu svetu zavladata liberalni kapitalizem in njegova neoliberalna ideologija in je socialističnih držav le za vzorec, pa se ideje o socializmu nikakor nočejo umakniti v ropotarnico zgodovine, nasprotno, celo osvežile so se in postavljanje vprašanja o socializmu se ponovno zdi smiselno. Konec hladne vojne in propad družbene ureditve sovjetskega tipa je morda celo povečal njegov pomen, s tem pa vzpostavil tudi polemični dialog o socializmu v eni državi ali morda v skupini manjših (geografsko strnjenih ali razpršenih) držav, ki skušajo vzpostaviti socialistično družbeno ureditev na novih osnovah, po demokratični poti z volitvami.

Sodobnega gradiva, raziskav ali polemičnih premišljevanj o socializmu v eni državi ni ravno v izobilju, prej bi rekla, da gre za dokaj sušno pokrajino. Morda so razlogi za takšno stanje v prepričanju, da je bilo to vprašanje po drugi svetovni vojni že preseženo, saj je v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja prebivalstvo socialističnih držav štelo že tretjino človeštva. Tudi celovitega, kritičnega in včasih zelo obširnega proučevanja političnega dogajanja v Venezueli, ki je pritegnilo številna imenitna peresa, se razprave o možnosti socializma v eni

državi dotikajo zelo redko in bolj mimogrede, čeprav je sicer razprav o problemih socializma v izobilju.

Ob diskusiji o današnjih možnostih socializma v eni državi moram najprej pojasniti, da sama na termin 'v eni državi' ne gledam dobesedno in statično. Zaradi vplivov globalizacije se je namreč ta 'ena država' zelo spremenila. Razmišljam celo o tem, če 'ena država' (upoštevajoč klasično opredelitev) sploh še obstaja? Sprašujem se, ali ni sodobni kapitalizem z globalizacijo in ob geografsko-političnih posledicah konca hladne vojne v bistvu že uspešno in prepričljivo nadgradil buržoazni prelom s fevdalno zamejenostjo in nefleksibilnostjo delovne sile in zaprtih trgov. Kaj pa je drugega toliko opevana neoliberalna mantra o prostem prehajanju blaga in storitev, proizvodnih obratov in delovne sile v pogojih, ki jih določajo mogočne nadnacionalne korporacije in finančna združenja lastnikov kapitala?

Na velike krize sodobnega sveta, ki so tudi njegove krize, se kapitalizem odziva s krčevitim oprijemanjem nevarnih obrambnih strategij,⁷⁰ še posebej občutljivih (in skrajno nezaupljivih) do pojavov novi oblik organiziranja in volilne uspešnosti levo usmerjenih strank in gibanj s socialističnimi idejami. Ob dejstvu, da si je v stoletjih absolutne nadvlade z nasiljem (tudi z vojaškimi posegi) izsiljeval prost dostop do zalog surovin in suženjske delovne sile, je sodobni kapitalizem upravičeno preplašen, saj se zaveda prisotnosti in nezanemarljive javne podpore (socialistični in okoljski) alternativni, ki za potrebno minimalno soglasje o visoko razvitem socializmu (kot končanem projektu) vključuje družbeno lastnino proizvodnih sredstev, skupno upravljanje teh sredstev in produkcijo za skupne potrebe (Lebowitz 2014). Krepi se torej nasprotovanje prevladujočemu mezdnemu položaju delavca in absolutni vladavini finančnega kapitala, v ospredje pa stopajo ideje o sodelovanju delavcev pri upravljanju, podprte z zahtevo o uveljavitvi enakovredne vloge človeškega kapitala ter enakopravnem sistemskem položaju delavcev in vseh članov družbe (Bajželj 2016).

Poleg splošnih in skupnih razvojnih značilnosti sodobnih držav, ki so jih spodbudili globalizacijski procesi, je v slehernem, posebej z vidika celovitosti razvoja⁷¹ drugačnem okolju še toliko specifičnosti, da je pri oblikovanju socialistične družbene ureditve treba upoštevati nujnost različnih poti. Tudi učinek časovne in prostorske razdalje med državami na različnih stopnjah družbenega razvoja je mogoče zaznati kot 'socializem v eni državi'. V globaliziranem svetu pa 'ena država' ne nastopa več kot osamljen, od drugih držav ali celo drugih delov sveta izoliran pojav.

---

⁷⁰ Pri reševanju nekaterih ključnih problemov sodobnega sveta (okolje, neenakost, dominacija, terorizem), ki jih je razviti svet sam ustvaril, se z vzpostavljanjem varnostnih ali sanitarnih koridorjev poslužuje preživelih načinov segregacije in izključevanja, ki izzivajo nove konflikte.

⁷¹ Tukaj mislim na razlike med državami, ki jih običajno označujemo kot razlike med razvitim severom in nerazvitim jugom, pa tudi na razlike v razvitosti znotraj držav ter med regijami in kulturami.

Vprašanja o boljšem, pravičnejšem, prijaznejšem svetu kajpak niso povezana samo z nastankom in razvojem ideje o socializmu, so pa njen neločljivi del. Moje raziskovanje socialistične družbe po koncu hladne vojne na primeru Venezuele je pokazalo, da gre pri revolucionarnem zasuku v socializem po demokratični poti v resnici za vprašanje *preseganja sedanjega stanja*, torej za izhod iz konfliktnih družbenih razmer, v katerih so nakopičeni problemi neenakosti, revščine, kulturne segregacije in dominacije ovrgli možnost demokratične preobrazbe (obstoječe) družbene ureditve brez radikalne spremembe v etični orientaciji vseh deležnikov. Takšne spremembe pa ne gre več enačiti z nasilno revolucijo, marveč jo je potrebno razumeti kot legalni in legitimni poseg v družbena razmerja, znotraj katerih bodo enako pomembne osebna, proizvodna in okoljska komponenta življenja.

Konec hladne vojne je sicer pospešil razumevanje vodilnih zahodnih držav za hitrejšo uvajanje in širšo dostopnost demokracije tudi 'za druge', ni pa omogočil globljih in dolgoročnejših rešitev za razvoj pluralne demokracije v Latinski Ameriki. Morda tudi zato, ker brezkompromisna dominacija kapitala in njegove politične ter vojaške moči nikakor ni presežena. Planetarne (globalne) razsežnosti vzpona demokracije in poraz totalitarizmov v državah vzhodne Evrope oz. nekdanjega sovjetskega tabora, je zgolj prisililo mogočno severno sosedo (ZDA), da je vsaj začasno tolerirala tudi tiste družbene tokove v državah Latinske Amerike, nad katerimi sicer ni navdušena. V mislih imam zlasti nezadovoljstvo washingtonske vlade z volilnimi zmagami levo usmerjenih političnih strank ali koalicij, čeprav so volitve ustrezale vsem demokratičnim standardom,⁷² vključno z mednarodnim nadzorom. Po tej poti je postal predsednik Venezuele nekdanji častnik in profesor na vojaški akademiji Hugo Chávez.

Upoštevajoč vire v izvornem jeziku venezuelskih medijev in raziskovalcev,⁷³ lahko s precejšnjo gotovostjo rečem, da je južnoameriški socializem močno povezan z antiamerikanizmom in s tem tudi z antiimperializmom. Gre za odpor zoper stoletno nadvlado ZDA nad ljudstvi Latinske Amerike. Ko sta se v Evropi (k)rušila (socialistični) berlinski zid in sovjetski imperij, se je venezuelsko ljudstvo množično uprlo bolečim ukrepom (kapitalistične) proameriške in prozahodne neoliberalne politike vlade Carlosa Péreza, ki so prizadeli vse, posebno pa najbolj ranljive sloje prebivalstva. Njim pa je izdatno pomagal prav

---

⁷² Opozorila pa bi na širša in tudi aktualna politološka vprašanja z vidika možne opustitve demokratičnih standardov v politični praksi po osvojitvi oblasti na demokratično izpeljanih volitvah. Najbolj ekstremen primer je nacizem v Nemčiji, nekateri analitiki (Chomsky) pa kot problematične sodobne države v tem pogledu omenjajo tudi desno usmerjene režime v Poljski in Madžarski, drugi (Green, Hall, Uzcátegui) pa tudi levo usmerjene režime v Latinski Ameriki, še posebej v Venezueli.

⁷³ Npr. Diálogos de saberes, Aldea Mundo, Memorias de Venezuela, Nueva Sociedad, Política y Cultura, Controversia ...

Chávez. Z denarjem od prodaje nafte je uspel zaustaviti revščino, znižati nepismenost in izboljšati zdravstveno oskrbo ter izobrazbeno raven prebivalstva. Kadar ni šlo drugače, je posegel po dekretih, demokracijo 'od spodaj' je zamenjal s posegi 'od zgoraj' ter tako zaobšel demokratične standarde izvajanja oblasti. V raziskavi sem dognala, da se je iz ljudskega tribuna sčasoma spreminjal v diktatorja in dopustil ali celo spodbujal razraščanje kulta osebnosti, kar je spretno izkoriščala dokaj močna in medijsko podprta opozicija (Ploštajner 2014, prav tam), ki bi hotela z njim odpraviti tudi vse, kar je za ljudstvo naredil dobrega.

Kakor sama razumem, se najpomembnejši del tega dobrega nahaja v vsebinskem jedru bolivarske revolucije, v sproščanju ustvarjalnih moči ljudskih množic in v premišljenem umeščanju t. i. bolivarjanskih misij in soupravljanja ali participativne demokracije na vsa področja družbenega življenja. Ta koncept je svetlobna leta daleč od državnega oz. realnega socializma sovjetskega tipa, v sebi pa nosi drobno kal (zeleno-rdeče) utopije, o kateri je Cankar v znamenitem predavanju v Ljubljani (1913) dejal: "Utopije pa imajo od nekdanj to čudno lastnost, da se po navadi uresničijo" (Cankar 1976, 93). Povedano drugače: raziskovanje izhodišč, dosežkov in težav uresničevanja razvojnega koncepta 'socializma 21. stoletja' in znotraj njega projekta Chávezovih misij in participativne demokracije v Bolivarski republiki Venezueli, me je vedno znova vračalo k osnovnemu vprašanju: je socializem možnost, nujnost ali utopija? Na to vprašanje nisem našla trdnega odgovora. Morda je nekje med možnostjo in utopijo.

Sredi dilem in tveganih premišljevanj o možnosti socializma v eni državi sem se vprašala, kaj je pravzaprav temeljni cilj vsake zares demokratične družbe, ki bi v slehernem okolju mobiliziral za spremembe⁷⁴ čim širšo množico dejavnikov? Če je ta cilj socialno in gospodarsko pravična družbena ureditev, torej etični projekt, ki naj omogoči človeka vredno življenje za vse ljudi in za vse družbe sveta (Kovačič Peršin 2013, 134–135), se moramo vprašati, kako priti do tega cilja. "Poti so različne. Včasih se je treba z odločnejšimi potezami polastiti države. Včasih je dovolj pot skozi tradicionalno parlamentarno politiko. Sicer revolucija res pomeni preobrat, a ne nujno nasilja" (Lebowitz 2014).

Pesnik Srečko Kosovel je pred približno stotimi leti uporabil vseobsegajoči pojem 'etični socializem' in s tem podčrtal ključni etični razsežnosti socializma: človečnost (ki prihaja iz srca) in pravičnost (Kosovel v Plut 2014, 123–124). Takšna vsebina socializma bi lahko našla prostor kjerkoli na svetu, v eni državi ali v vseh državah sveta.

---

⁷⁴ Politična ideja aktivnega državljan/državljanke, temelječa na spoštovanju človekovih pravic in sonaravnega, trajnostnega razvoja ter na kritičnem, ustvarjalnem odnosu do sveta in življenja, je morda tisti mobilizacijski dejavnik delujoče demokracije, ki s posameznimi in skupnimi akcijami lahko največ prispeva k trajnejšim družbenim spremembam.

5 LITERATURA

1. Allatri, Paolo. 1980. *Oris zgodovine moderne politične misli*. Ljubljana: Delavska enotnost.
2. Alternativa Bolivariana para los pueblos de nuestra América. Dostopno preko: <http://www.alternativabolivariana.org/>. (20. junij 2016).
3. Anžič, Marjeta. 2013. V *Kam plovemo?* Ljubljana: Sanje.
4. Arenas, Nelly. 2004. Gobierno de Hugo Chávez: populismo de otrora y de ahora. *Nueva Sociedad* 200: 38–50.
5. Asamblea Nacional de la República Bolivariana de Venezuela. Dostopno preko: <http://www.asambleanacional.gov.ve/ns2/index.asp>. (10. junij 2016).
6. Asociación Latinoamericana de Integración. Dostopno preko: <http://www.aladi.org/>. (15. maj 2016).
7. Azzellini, Dario. 2005. *Bolivarijanski proces: Konstituirajoča oblast, participacija in avtonomija*. Dostopno preko: URN_NBN_SI_DOC-FGU6ELJA. pdf. (20. junij 2016).
8. Badalič, Vasja. 2011. *Rdeča mašinerija: Utrip Chávezove revolucije*. Ljubljana: Študentska založba.
9. Bajželj, Milan (Združenje za ekonomsko demokracijo). 2016. Delavci morajo sodelovati pri upravljanju. *Dnevnik* (9. junij 2016).
10. Banco Central de Venezuela (2009). Indicadores macroeconómicos. Dostopno preko: <http://www.bcv.org.ve/c2/indicadores.asp>. (30. maj 2016).
11. Barrett, Rhodes. 2008. *Risk: a sociological Theory*. London: New Brunswick.
12. Baylis, John in Smith, Steve. 2007. *Uvod v mednarodne odnose*. Ljubljana: FDV.
13. Baylis, John, Smith, Steve in Owens, Patricia. 2008. *Mednarodni problemi*. Ljubljana: FDV.
14. Benko, Bibič, Južnič, Kirn, Drčar-Murko in Petrič. 1973. »Okrogla miza o Čilu«. *Teorija in praksa* 10 (11–12): 1120–1142.
15. Benko, Vladimir. 1997. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
16. Benko, Vladimir. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.
17. Bourdieu, Pierre in Vacquant, Loïc. 2003. Neoliberalni novorek: zabeležki o novi planetarni vulgati. *Družboslovne razprave* XIX (43): 57–63.

18. Brewer-Carías, Allan R. 2007. *Estudio Sobre el proyecto de Reforma Constitucional 2007*. Dostopno preko: http://www.allanbrewercarias.com/Content/449725d9-f1cb-474b8ab241efb849fea3/Content/BrewerCarias.%20Estudio%20sobre%20LA%20REFORMA%20CONSTITUCIONAL%20Venezuela.%20Nov.%202007%20_doc._.pdf. (10. maj 2016).
19. Britovšek, Marjan. 1969. *Revolucionarni, idejni preobrat med prvo svetovno vojno*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
20. Cankar, Ivan. 1976. *Očiščenje in pomlajenje*. Ljubljana: DZS.
21. Caratan, Branko. 1987. Perestrojka v ZSSR in možnosti obnove socializma. *Teorija in praksa*. 24 (10–11): 1240-1252.
22. Caratay Ramírez, Gehard. 2006. *Orígenes ocultas del chavismo*. Venezuela: Ed. Libros Marcados.
23. Cardozo de Da Silva, Elsa. 1998. Cuarenta años después: la política exterior que tuvimos y la que necesitamos. *Revista Venezolana de Análisis de Coyuntura* IV (1): 43–61.
24. Cardozo, Elsa; Romero, María Teresa. 2003. La política exterior en las Constituciones de 1961 y 1999: Una visión comparada de sus procedimientos y temas. *Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales* 9 (1): 163–183.
25. Carroll, Rory. 2013. *Comandante (Inside Hugo Chávez's Venezuela)*. Great Britain: Canongate Books Ltd.
26. Center za mednarodne zadeve Barcelona. Centre for International Affairs Barcelona (CIDOB). Dostopno preko: [http://www.cidob.org/publicaciones/\(filter\)/40912](http://www.cidob.org/publicaciones/(filter)/40912). (5. junij 2016).
27. Chávez, Hugo. 2000. *Intervención del Presidente de la República Bolivariana de Venezuela*. Lima, Perú. Dostopno preko: <http://www.comunidandina.org/>. (10. april 2016).
28. Chávez, Hugo. 2003. *Aló Presidente* 153 (Manaus, Brasil). Dostopno preko: <http://www.aporrea.org/actualidad/n7507.html>. (10. april 2016).
29. Chávez, Hugo. 2004. *El destino superior de los pueblos latinoamericanos*. Conversaciones con Heinz Dieterich. DF México. Ed. Jorale Editores.
30. Chávez, Hugo. 2005. *Aló Presidente*. (Barinas, Venezuela). Dostopno preko: http://alopresidente.gob.ve/component/option,com_docman/Itemid,0/task,cat_view/gi,20/dir,DESC/order,date/limit,5/limitstart,95/. (12. april 2016).

31. Chávez, Hugo. 2007. *Discurso ofrecido en Montevideo con motivo de la firma del acuerdo conjunto entre Venezuela y Uruguay*. Dostopno preko: <http://www.aporrea.org/venezuelaexterior/n99250.html/>. (10. april 2016).
32. Combillas Lares, Ricardo. 2002. "La constitución de 1999 y la Reforma Política". *Revista Venezolana de Ciencia Política* (22): 9–30.
33. Comunidad Andina. Dostopno preko: <http://www.comunidadandina.org/>. (20. maj 2016).
34. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela, (1999).
35. Corrales, Javier y Hidalgo, Manuel. 2013. El régimen híbrido de Hugo Chávez en transición. *Desafíos*. 25 (1): 45–84.
36. Čelofiga, Sanja in Garb, Maja. 2016. Karizmatičnost Huga Chavez. *Teorija in praksa* 53 (2).
37. Debenjak, Božidar. 1988. Kriza industrialističnih modelov socializma in problem okolja. *Teorija in praksa* 25 (1–2): 74–77.
38. Devin, Guillaume. 2008. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: FDV.
39. Duarte Villa, Rafael. 2004. Dos etapas en la política exterior venezolana frente a Estados Unidos en el período de Hugo Chávez. *CDC* 21 (55): 23–47.
40. Ekonomska komisija Združenih narodov za Latinsko Ameriko in Karibe. *United Nations Economic Commission for Latin America and the Caribbean*. Dostopno preko: <http://repositorio.cepal.org/>. (30. maj 2016).
41. Ellner, S. in Hellinger, D. 2003. *La política venezolana en la época de Chávez*. Caracas. Ed. Nueva Sociedad.
42. Ellner, Steve. 2008. *Rethinking Venezuelan Politics*. Lynne Rienner Publishers, Inc. estudios y formación.
43. Fisher, Ernst in Marek, Franz. 1970. *Kaj je Marx resnično rekel*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
44. Fukuyama, Francis 1992. *The End of History and the last man*. New York: The free press.
45. Gaiser, Laris. 2010. *Dinamika mednarodne politike v XXI. stoletju*. Radovljica: Didakta.
46. Galeano, Eduardo. 2003. *Las venas abiertas de América Latina*. Madrid : Siglo Veintiuno de España.
47. Garaudy, Roger. 1970. *Velika preusmeritev socializma*. Ljubljana: Komunist.

48. Gilderhus, Mark T. 2000. *The second century: U. S. – Latin American relations since 1889*. Wilmington: Scholarly Resources.
49. Gómez Calcaño, Luis. 1999. *Venezuela: entre la esperanza popular y la crisis económica*. Centro de Estudios del Desarrollo (CENDES). Universidad Central de Venezuela.
50. González Urrutia, Edmundo. 2006. "Las dos etapas de la política exterior de Chávez". *Nueva Sociedad* (205): 159–170.
51. Goričar, Jože. 1959. *Sociologija*. Ljubljana: DZS.
52. Gracia, M. y Reyes, R. 2008. Análisis de la Política Económica en Venezuela. 1998-2006. *Revista OIKOS* 12 (26): 25–47. Dostopno preko: *Dialnet-AnalisisDeLaPoliticaEconomicaEnVenezuela19982006-2945444.pdf*. (25. maj 2016).
53. Green, Daniel and Hall, Patrik. 2016. Venezuela in crisis. *International Policy Digest* 3 (3): 147–150.
54. Harnecker, Martha. 2002. *Hugo Chávez Frías. Un hombre, un pueblo*. España: Ed. Gakoa.
55. Hobsbawm, Eric. 2000. *Čas skrajnosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
56. Jambrek, Peter. 1992. *Uvod v sociologijo*. Ljubljana: DZS.
57. Jogan, Maca. 1978. *Sociologija reda*. Maribor: Obzorja.
58. Kardelj, Edvard. 1978. *Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja*. Ljubljana: Komunist.
59. Keynes, John Maynard. 2006. *Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja*. Ljubljana: Studia humanitatis.
60. Kovač, Igor. 2012. *The Power Structure of the Post Cold War International System*. Ljubljana: eBesede.
61. Krauze, Enrique. 2008. *El poder y el Delirio*. Tusquets.
62. Kurnik, Andrej. 2006. Niti trg niti država. V Touraine, Alain: *Kako se izvleči iz liberalizma?* Ljubljana: Sophia.
63. Lander, L. E. 2003. *Poder y petróleo en Venezuela*. Caracas. Ed. faces (UCV)-PDVSA.
64. Lander, L. E. 2004. La insurrección de los gerentes: Pdvsa y el gobierno de Chávez. *Revista Venezolana de Economía y ciencias Sociales* (2): 13–32.
65. Lenin, Vladimir. 1958. *Država in revolucija*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
66. Lerbowitz, Michael A. 2014. *Socialistična alternativa*. Ljubljana: Sophia.

67. *Libro Amarillo*. 2003. Introducción, Memoria y Cuenta del Ministerio de Relaciones Exteriores.
68. Lopez Maya, M. 2002. Venezuela. El paro cívico del 10 de diciembre. *Nueva Sociedad* (177): 8–13.
69. Lopez Maya, M. 2008. Venezuela: Hugo Chávez y el Bolivarianismo. *Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales* 14 (3): 55–82.
70. López Maya, M. in Lander, L. 1999. Venezuela. La victoria de Chávez. El Polo Patriótico en las elecciones de 1998. *Nueva Sociedad* (160): 4–19.
71. López Maya, M. in Lander, L. 2009. El socialismo rentista de Venezuela ante la caída de los precios petroleros internacionales. *Cuadernos del CENDES* 26 (71): 67–88.
72. López Maya, M. in Smilde D. 1998. Venezuela: La dimensión cultural de la protesta popular en el neoliberalismo. *Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales* (4): 11–26.
73. López Maya, M. y Lander, L. 2000. La Popularidad de Chávez: ¿base para un proyecto popular? *Cuestiones Políticas* (24): 11–36.
74. López Maya, Margarita. 2003. Movilización, institucionalidad y legitimidad en Venezuela. *Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales* 9 (1): 211–228.
75. López Maya, Margarita. 2004. Venezuela: democracia participativa y políticas sociales en el gobierno de Hugo Chávez. *Revista Venezolana de Gerencia Social* 9 (28).
76. López Maya, Margarita. 2008. Venezuela: acenso y gobierno de Hugo Chávez y sus fuerzas bolivarianas. *Controversia* 190 (2): 11–54.
77. López Maya, Margarita. 2015. Participación y Poder Popular en Venezuela: antes y ahora. *Revista de Historia* (Maracaibo): 53–77.
78. Luxemburg, Rosa. 1977. *Izbrani spisi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
79. Majer, Boris. 1988. Razmišljanja o drugačnem socializmu. *Teorija in praksa* XXV (3-4): 291–298.
80. Mapa Estratégico del Gobierno de Hugo Chávez 2004 – 2006. Dostopno preko: http://www.venezuelareal.org/dpdf/Nuevo_Mapa_Estrategico_NOV_2004.pdf. (30. maj 2016).
81. Márquez, M. L. 2014. La Representación de Hugo Chávez. *Revista Memorias de Venezuela* 19(2): 527-560.
82. Marx, Karl in Engels, Friedrich. 1967–1975. *Izbrana dela* (zvezki od I do V). Ljubljana: Cankarjeva založba.

83. Marx, Karl in Engels, Friedrich. 2009. *Komunistični manifest*. Ljubljana: Založba Sanje.
84. Medina, Medófilo. 2003. ¿Representa Chávez una alternativa al neoliberalismo? *Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales* (3): 83–110.
85. Mora Brito, Daniel. 2004. La Política Exterior de Chávez en tres actos. *Aldea Mundo* 8 (16): 76–85.
86. Ortiz Jiménez, William. 2013. Los tres nuevos procesos constituyentes en América Latina: los cambios políticos y los sujetos que los Impulsan. *Diálogos de Saberes* (38): 97–115.
87. Pikalo, Jernej. 2010. *Nova državljanstva v dobi globalizacije*. Ljubljana: Sophia.
88. Ploštajner, Klemen. 2014. Po poteh oblasti in boja: kritika države prek latinskoameriške izkušnje upiranja. *Družboslovne razprave* (XXX): 76–94.
89. Plut, Dušan. 2014. *Ekosocializem ali barbarstvo*. Ljubljana: TRS.
90. Proyecto Nacional Simón Bolívar. 2007. (*Primer Plan Socialista De La Nación –PPS- Presidencia de la Republica Bolivariana de Venezuela*). Dostopno preko: <http://www.gobiernoenlinea.ve/noticias-view/shareFile/PPSN.pdf>. (15. maj 2016).
91. Raby, D. L. 2006. *Democracy and revolution*. Canada: Between the Lines.
92. Rodríguez Rojas, Pedro. 2010. Venezuela: del neoliberalismo al socialismo del siglo XXI. *Politica y Cultura* (34): 187–211.
93. Romero, Carlos A. 2006. *Jugando con el globo: La política exterior de Hugo Chávez*.
94. Sader, Emir. 2008. *Posneoliberalismo en América Latina*. Buenos Aires: Inst. de
95. Spletni portal: *Gobierno in línea (la red que nos integra)*. Dostopno preko: <http://www.gobiernoenlinea.ve/miscelaneas/misiones.html>. (10. junij 2016).
96. Stanič, Janez. 1978. *Zahodnoevropske poti v komunizem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
97. Stanič, Janez. 1980. *Razpotja komunizma*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
98. Šabič, Zlatko. 2013. Parlamentarna razsežnost globalizacije in globalnega vladanja. V *Globalizacija v dobro ali zlo?* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
99. Uzcátegui, Rafael. 2010. *Venezuela: la Revolución como espectáculo. (Una crítica anarquista al gobierno bolivariano)*. El Libretario/Editorial La Cucaracha Ilustrada/La Malatesa Editorial/Tierra de Fuego/Libros de Anarres.
100. Vargas Lozano, Gabriel. 1994. *Más allá del derrumbe: socialismo y democracia en la crisis de civilización contemporánea*. Siglo XXI Editores.

101. *Venezuela Analysis (News, Views and Analysis)*. Dostopno preko:
<http://venezuelanalysis.com/>. (30. maj 2016).
102. Venezuelska centralna banka. 1991. *Revista del Banco Central de Venezuela* VI (4).
103. Venezuelska centralna banka. *Banco Central de Venezuela*. Dostopno preko:
<http://www.bcv.org.ve/c1/coleccioneselec.asp>. (5. junij 2016).
104. Vodovnik, Žiga. 2015. *Demokracija kot glagol*. Ljubljana: Krtina.
105. Vodovnik, Žiga. 2013. Kaj je demokracija ali o nujnosti redefinicij. V Crouch, Colin: *Postdemokracija*. Ljubljana: Krtina.
106. Znanstvena elektronska knjižnica. *La Scientific Electronic Library Online – SciELO*.
Dostopno preko: <http://www.scielo.org.ve/>. (30. maj 2016).
107. Žakelj, Viktor. 2013. *Čas je za ekosocializem*. Begunje: Cicero.

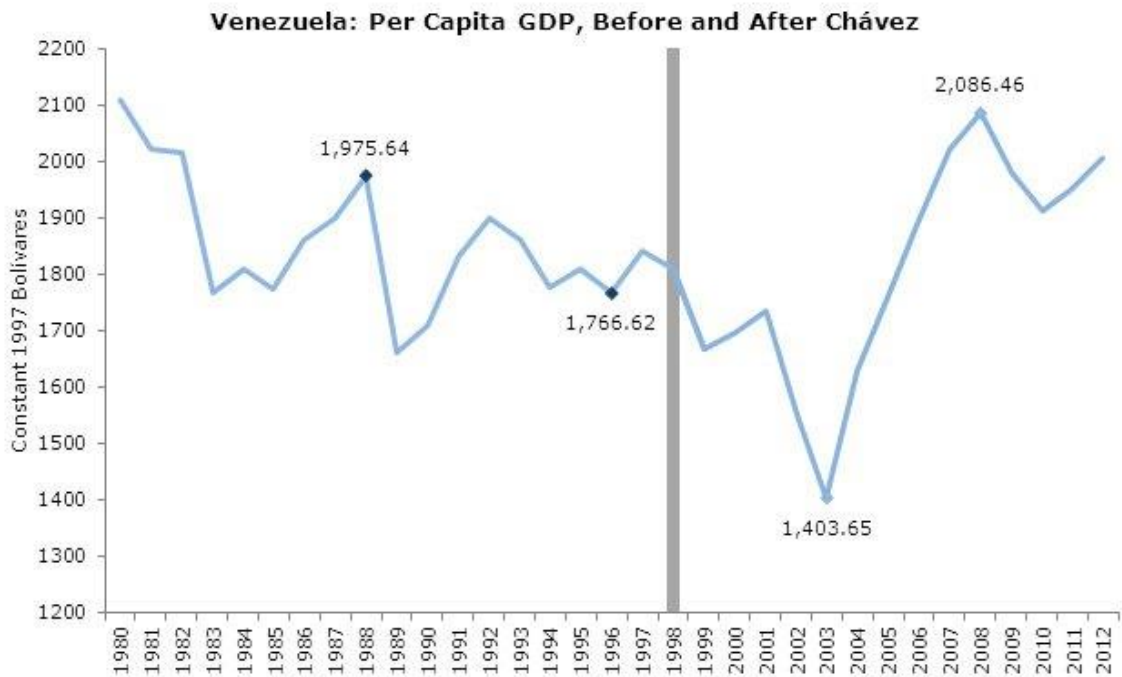
PRILOGA

Seznam grafov socialnih kazalcev Venezuele in drugih držav v regiji:

Slika 1: BDP v Venezueli (od leta 1980 do leta 2012)	73
Slika 2: Inflacija v Venezueli (od leta 1980 do leta 2012)	73
Slika 3: Splošna rast BDP-ja v Venezueli (pred in po Chávezu)	74
Slika 4: Rast zasebnega in javnega sektorja (v obdobju Huga Cháveza)	75
Slika 5: Inflacija (pred in v obdobju Huga Cháveza)	75
Slika 6 in slika 7: Brezposelnost	76
Slika 8 in slika 9: Revščina v Venezueli	77
Slika 10: Socialni izdatki (odstotki BDP-ja)	78
Slika 11: Vključenost v izobraževalni sistem	78
Slika 12 in slika 13: Otroška podhranjenost	79
Slika 14 in slika 15: Človekov razvoj	80
Slika 16 in slika 17: Ginijev količnik/indeks	81

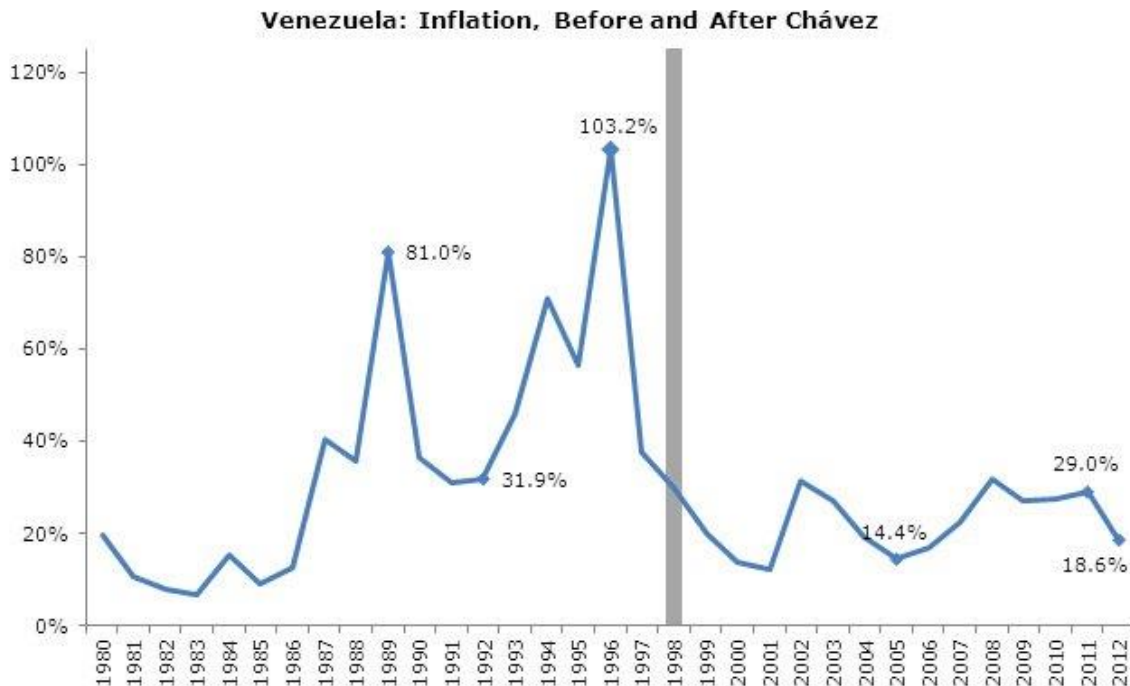

Slika 1: BDP v Venezueli (od leta 1980 do leta 2012)

<http://cepr.net>
 Source: International Monetary Fund, World Economic Outlook.

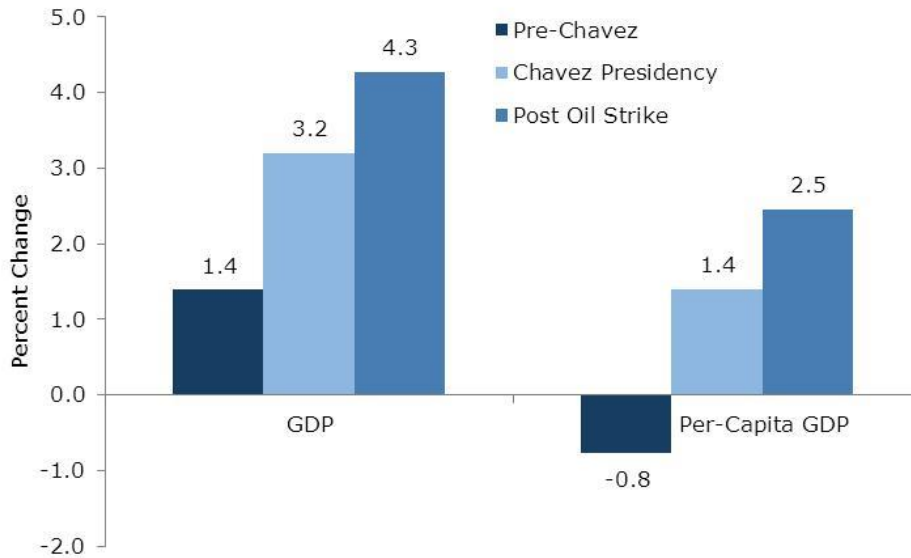
Slika 2: Inflacija v Venezueli (od leta 1980 do leta 2012)

<http://cepr.net>
 Source: Banco Central de Venezuela (2012), Table 4.1.6s
 Notes: Data for 2012 is Year-over-Year as of August, 2012.

Slika 3: Splošna rast BDP-ja v Venezueli (pred in po Chávezu)

Growth (Average Annual Percent)

Vir: Venezuelaska centralna banka (Banco Central de Venezuela)

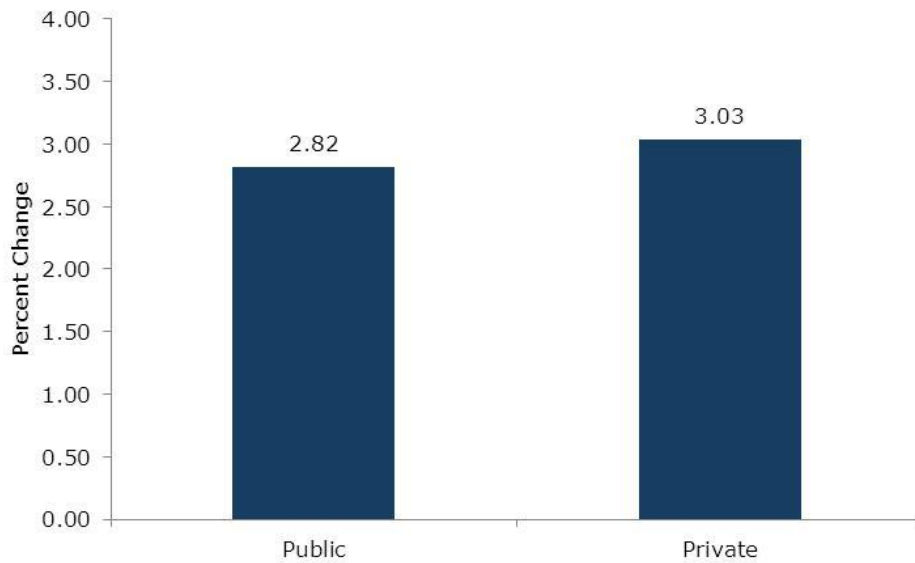
Graf prikazuje splošno rast BDP-ja ter rast BDP-ja na prebivalca predno je Chávez postal predsednik države (1986–1999) in v obdobju njegovega predsedovanja.

Od leta 1999 do leta 2003 je državno naftno družbo nadzirala opozicija, ki je ob uničujoči naftni stavki med letoma 2002 in 2003 celo poskusila odstraniti Chávezovo vlado, od leta 2004 pa državno naftno družbo nadzira vlada.

Po obdobju mirjenja rasti BDP-ja od 1999 do 2002, jemljemo kot izhodiščno leto merjenja 2004, saj bi upoštevanje depresivnega leta 2003, zaradi naftne stavke spremenilo pokazatelje.

Slika 4: Rast zasebnega in javnega sektorja (v obdobju Huga Cháveza)

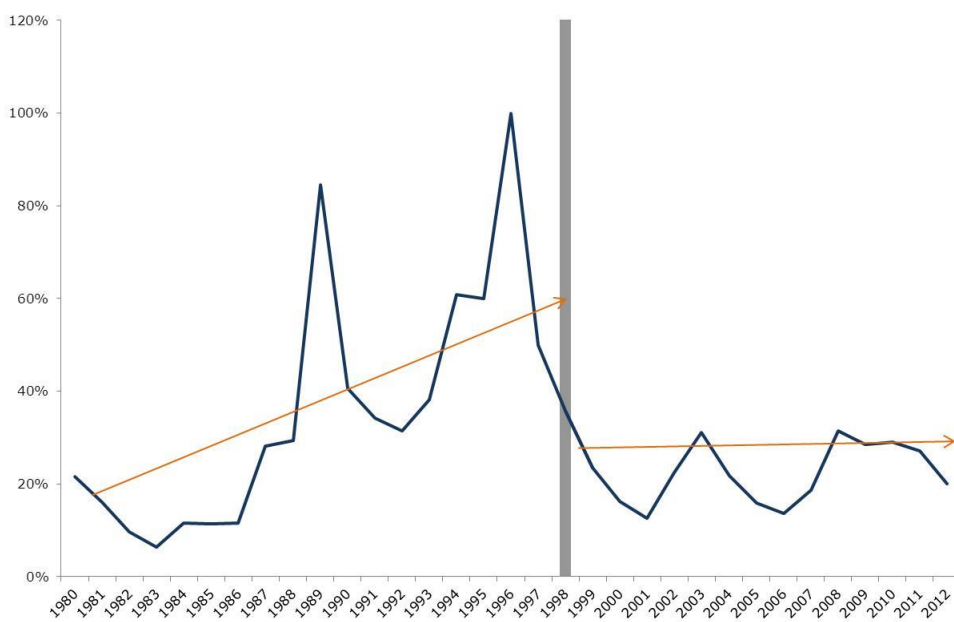
Public vs. Private Growth – 1999-2012 (Average Annual Percent)

Vir: Venezuelska centralna banka (Banco Central de Venezuela)

Slika 5: Inflacija (pred in v obdobju Huga Cháveza)

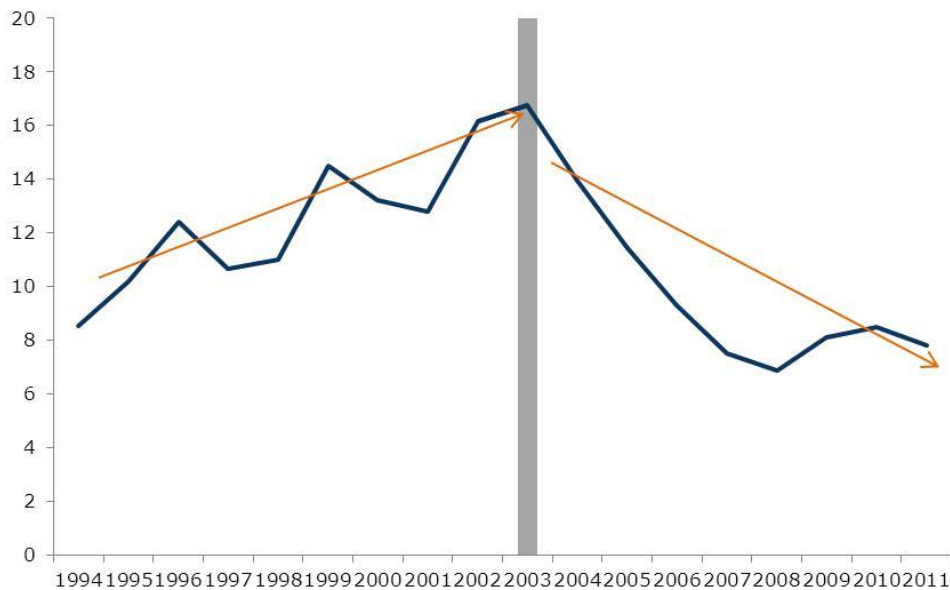
Inflation: Pre-Chávez vs. Chávez Years

Vir: Venezuelska centralna banka (Banco Central de Venezuela)

Slika 6: Brezposelnost v Venezueli (pred in po naftni stavki)

Unemployment Rate: Before and After Oil Strike

Vir: Venezuelska centralna banka (Banco Central de Venezuela, INEC)

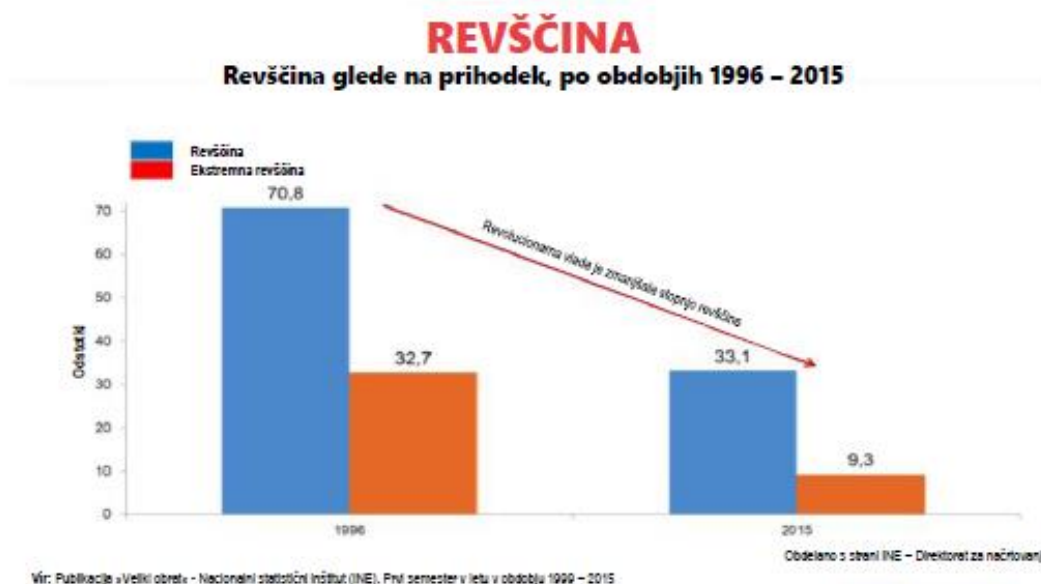
Pred letom 1999 je brezposelnost rasla in leta 1999 dosegla 14,5 odstotka, nato se je nekaj let zmanjševala do naftne stavke 2002–2003, ko se je brezposelnost spet povečala. Po naftni stavki in globoki recesiji, ki jo je povzročila pa je brezposelnost drastično padla in leta 2011 dosegla 7,8 odstotka.

Slika 7: Brezposelnost v nekaterih državah OAS

VENEZUELA
v resnici

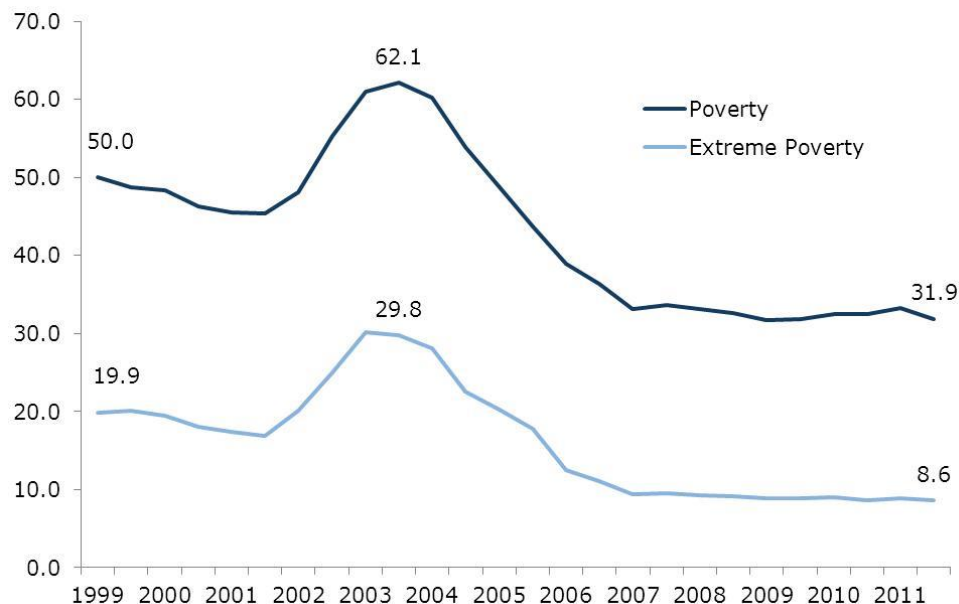
Slika 8 in slika 9: Revščina v Venezueli

VENEZUELA
v resnici

7

Poverty and Extreme Poverty Rate

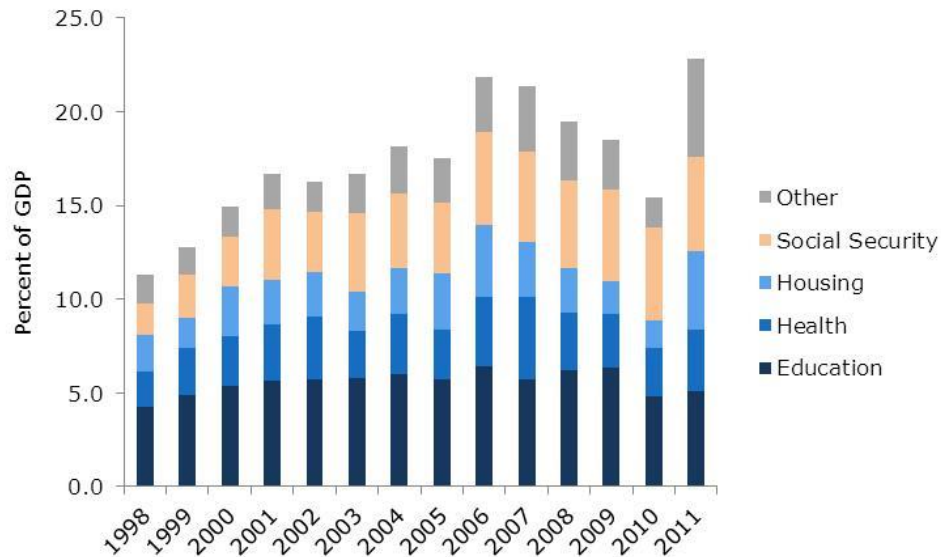

Vir: INEC

Revščina se je od naftne stavke zmanjšala za skoraj 50 odstotkov, ekstremna revščina pa za več kot 70 odstotkov.

Slika 10: Socialni izdatki (odstotki BDP-ja)

Social Spending as a Percent of GDP

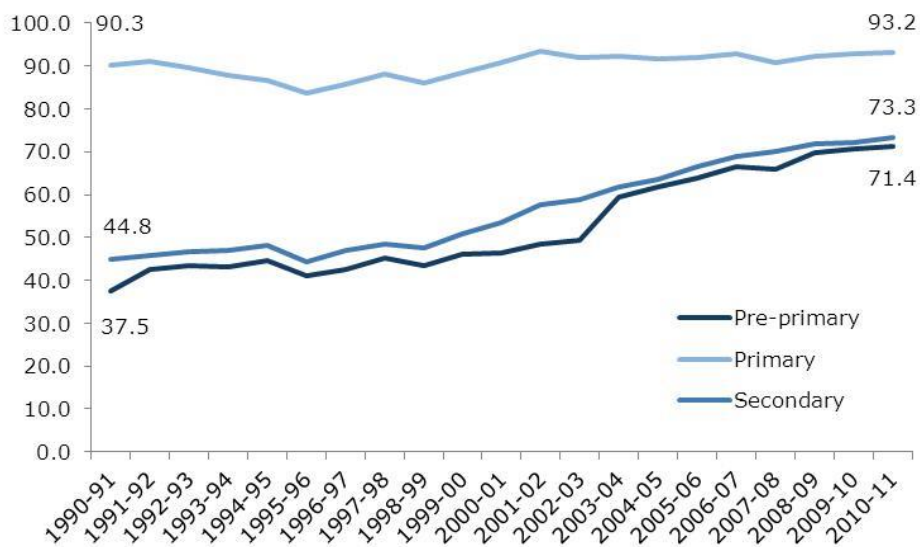

Vir: SISOV

Socialni izdatki so se podvojili od 11, 3 odstotka BDP-ja leta 1998 na 22, 8 odstotka BDP-ja leta 2011.

Slika 11: Vključenost v izobraževalni sistem

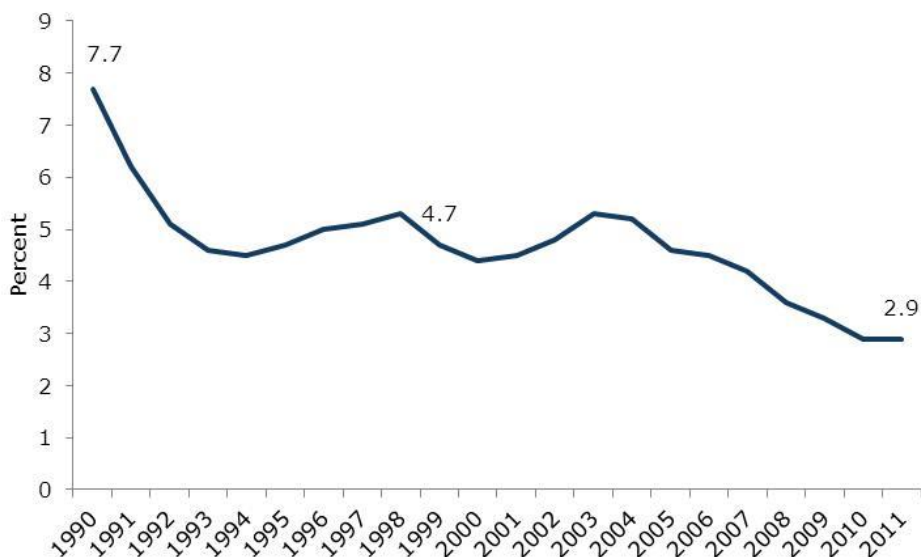
Education: Net Enrollment

Vir: SISOV

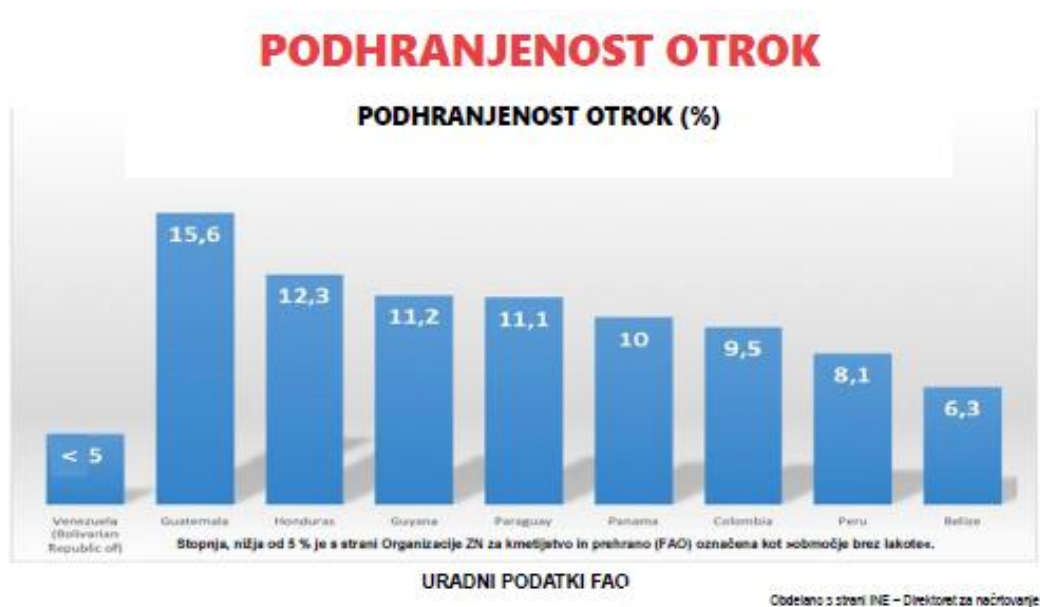
Slika 12: Otroška podhranjenost (otroci pod petim letom starosti)

Child Malnutrition- Age 5 and Under

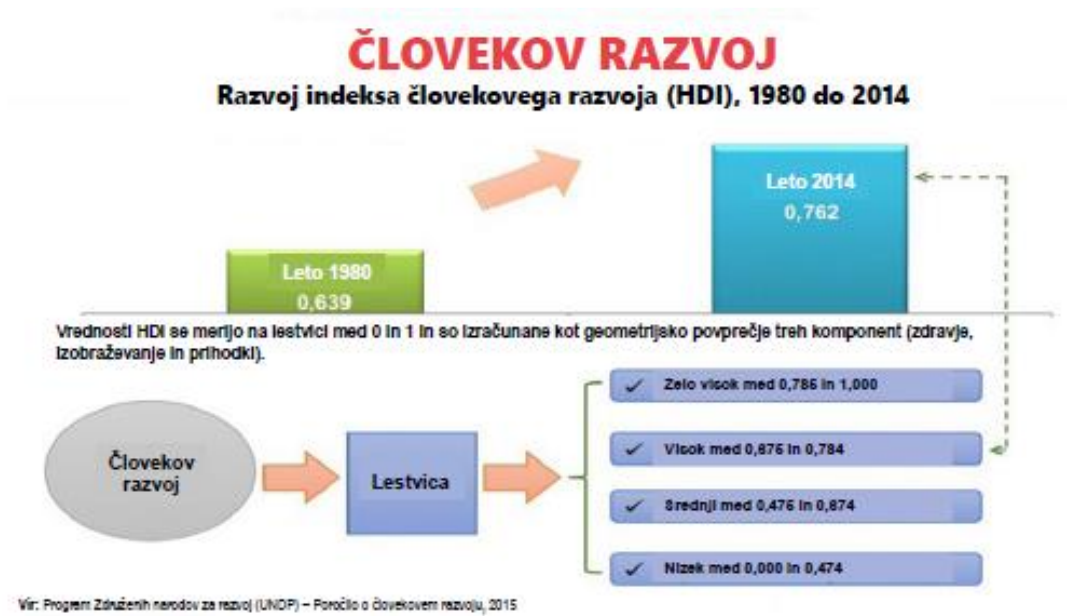
Vir: Nacionalni inštitut za prehrano (Instituto Nacional de Nutrición)

Slika 13: Otroška podhranjenost v nekaterih državah OAS

VENEZUELA
v resnici

Slika 14 in slika 15: Človekov razvoj

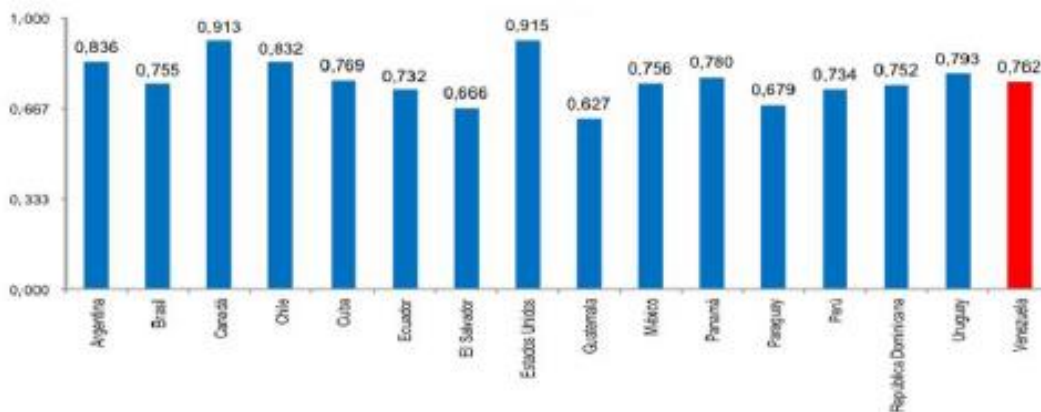

VENEZUELA v resnici

10

ČLOVEKOV RAZVOJ

Indeks človekovega razvoja za nekatere države članice Organizacije ameriških držav, leto 2014

Vir: Poročilo Gospodarske komisije za Latinsko Ameriko in Karibe (CEPAL) 2015

Obdelano s strani INE – Direktorat za načrtovanje

VENEZUELA
v resnici

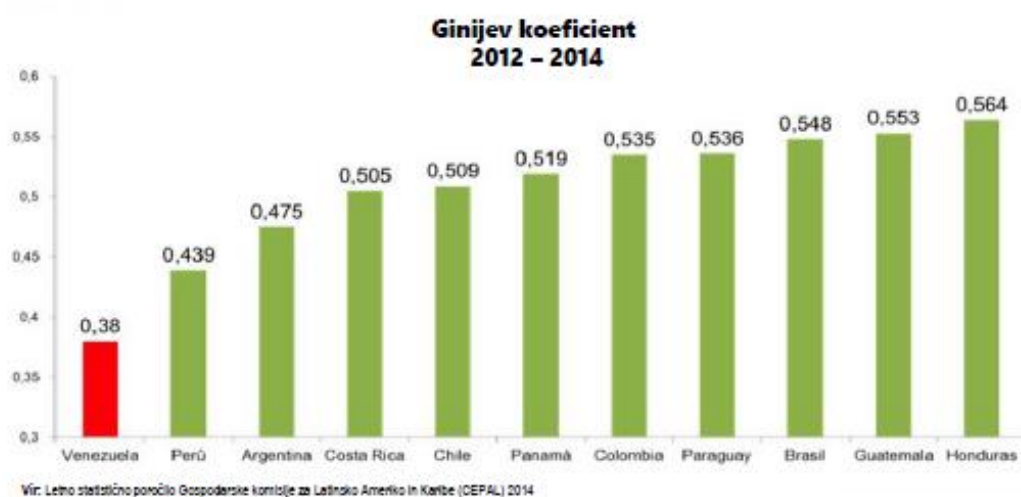
11

Slika 16 in slika 17: Ginijev količnik/indeks

Ginijev indeks, poimenovan po italijanskem statistiku Corradu Giniju (1884–1965), je eden od najpogosteje uporabljenih kriterijev merjenja neenakosti v distribuciji dohodka (meri odstopanje od popolnoma egalitarne porazdelitve dohodka). Nižji indeks predstavlja bolj egalitarno distribucijo dohodka, višji pa pomeni večjo neenakost znotraj družbe.

ENAKOST GLEDE NA PRIHODKE

VENEZUELA v resnici

14

ENAKOST GLEDE NA PRIHODKE

Ginijev koeficient, 1998 – 2014

VENEZUELA v resnici

13